

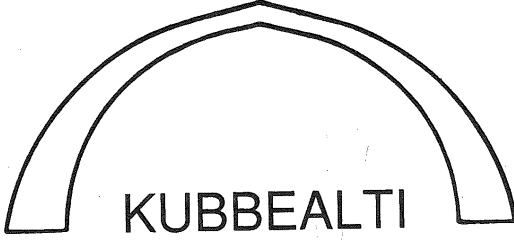

KUBBEALTI

AKADEMİ

MECMÛASI

Sâmiha AYVERDİ
Kemal Yurdakul AREN
Aliye AREN
M. Rıza BEKİN
Memduh CUMHUR
Nâzik ERİK
Yusuf HALAÇOĞLU
M. Zeki KUŞOĞLU
Tâlip KÜÇÜKCAN
Mustafa TAHRALI
Ayşe Y. TOPUZ
Ömer TURAN
Necdet OKUMUŞ
Ahmet Yüksel ÖZEMRE
Sema UĞURCAN
Zeynep ULUANT

AKADEMİ

MECMÛASI

YIL: 25

OCAK 1996

SAYI: 1

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÛASI,

– Üç ayda bir çıkar. –

**Kubbealtı Akademisi
Kültür ve San'at Vakfı
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi a.
Sâhibi**

Sinan ULUANT

Yazı İşleri Müdürü

İlhan AYVERDİ

Yayın Danışmanları:

*Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa Tahrallı
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Dr. İbrahim Aydın Yüksel*

Haberleşme Adresi

*Peykhâne Sok. Nu. 3
34400 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: (0 212) 516 23 56
Fax: (0 212) 517 14 60*

Posta Çeki Nu.

337056

Yurtiçi Abone Şartları

*Yıllık: 400.000.- TL.
Öğretmen ve Öğrencilere
Yıllık: 250.000.- TL.*

Yurtdışı Abone Şartları

(Posta ücreti dâhil)

30 DM
25 \$

*Mecmûamızdaki yazılar
kaynak gösterilerek iktibas
edilebilir.*

Temsilcilerimiz

Türkiye Diyanet Vakfı

*Ankara Yayınevi
Necatibey Cad. Ankara İş Hanı
Nu. 8/32-33 Sıhhiye
ANKARA*

Ecdâd Kitapevi

*Mithat Paşa Cad. 46/8
Lades Han Alt Kat
Yenişehir - ANKARA*

Bilge Kitapevi

*Atatürk Cad. Osmanlı İş Hanı
Nu. 105
BURSA*

Akademi Kitapevi

159. Sok. 6/A Bornova-İZMİR

Furkan Kitapevi

*İstiklâl Cad. Letâfet Sok.
Nu. 52 Başoğlu İş Merkezi
SAMSUN*

Basıldığı Yer:

*Onur Grafik Ltd.
Tel: (0 212) 516 10 72
Çemberlitaş-İstanbul*

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 4.10.1976 da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mûcibince 8.11.1976 târîhli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge numarasıyla tavsiye edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

25. Yıla Başlarken		4
Ethem Ağa	Sâmiha AYVERDİ	5
Dergimiz	Nâzik ERİK	8
Câhiliyye Çağı Şirkinin Kalıntıları	Prof. Dr. A.Yüksel ÖZEMRE	11
Tarık Buğra'nın Roman Kahramanları Üzerinde Bir Tasnif Denemesi	Doç. Dr. Sema UĞURCAN	24
Kıt'alar	Memduh CUMHUR Mustafa TAHRALI Necdet OKUMUŞ	32
Maddenin Şansı	M. Zeki KUŞOĞLU	33
Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi	Dr. Ömer TURAN	36
Işık AHMET İle Mülâkat	Aliye AREN	42
Çocuk, İftar, Yılbaşı ve Sâmiha Anne	Zeynep ULUANT	48
Doğu Türkistan'ın Günümüzdeki Durumu ve Mes'eleleri	M. Rıza BEKİN	50
Boş Beşik	Tâlip KÜÇÜKCAN	62
17 Kasım Takdim Konuşması		65
7 Aralık Takdim Konuşması	Prof. Dr. Yusuf HALAÇOĞLU	68
7 Aralık Takdim Konuşması	Ayşe Y. TOPUZ	69
Gördüklerimiz-Okuduklarımız	Kemal Y. AREN	70
Konferans 2. Devre		74

25. YILA BAŞLARKEN

Muhterem Okuyucularımız,

1972 yılından bu yana neşredilmekte olan KUBBEALTI AKADEMİ MECMÛASI bu sene 25. yayın yılına girmiş bulunmaktadır.

Bu vesileyle 17 Kasım 1995 günü İstanbul'da Kubbealtı'nın dostlarını bir araya getiren bir "25.YIL" toplantısı tertip edilmiştir. Bu toplantıda Kubbealtı adına yapılan takdîm konuşmasından(*) sonra "Türkiye'nin Fikir Hayâtının Son 25 Yılı ve Vakıflarımız" konusunda konuşan M.Aydın BOLAK Beyefendi'nin "25 yıldır yayın hayâtını devam ettiren ve 25 yıl içinde dünyânın en güç san'atı olan insan yetiştirme, insanı şekillendirme ve gâyelendirme san'atı ile iştigâl eden Kubbealtı'nın 25. yılını idrâk etmesi hepimiz için bir iftihar vesilesidir." sözleriyle başlayan konuşmaları, dinleyenlere hem muhtevâ hem de Türkçe açısından bir ziyâfet olmuştur. Bu konuşmanın metnini 1996 Nisan sayımızda neşredebileceğimizi ümit ediyoruz.

Yine aynı amaçla, 20 Ocak 1996 günü Ankara'da Prof. Dr. Sadık TURAL başkanlığında T.Dil Kurumu konferans salonunda bir toplantı daha tertip edilmiştir.

Aralık ayı içinde bir başka mes'ut hâdise daha yaşadık. Vakfımız tarafından 1994 senesi içinde bastırılan Prof. Dr. Mübahat Küçükoglu'nun "ömrümün eseri" diye tavsif ettiği "Osmanlı Belgelerinin Dili" isimli eser, Atatürk Kültür, Dil ve Târih Yüksek Kurumu'na bağlı TÜRK TARİH KURUMU tarafından açılan müsabakada "BİRİNCİLİK'e lâyık görülmüştür.

7 Aralık 1995 günü Ankara'da Türk Dil Kurumu konferans salonunda yapılan mükâfat tevzii merâsiminde, Türk Tarih Kurumu tarafından "... eseri ilim dünyasına kazandırarak tarih bilimine yaptığı katkı dolayısıyla" Vakfımıza bir teşekkür belgesi ve bir plaket verilmiştir. Bu toplantıda yapılan konuşmaların metinleri(**) bu sayımızda verilmiştir.

Bütün bu gayretlerle, hem Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı'nın hem de Kubbealtı Akademi Mecmûası'nın fikir, kültür ve basın hayâtımızdaki yerini daha çok kişiye duyurmuş olacağımıza inanıyoruz.

Mecmûamıza verdikleri destek için, başta kalem erbâbı olmak üzere, bütün okuyucularımıza ve reklam veren müesseselere teşekkürü borç bilir, alâkalarını zın devâmını bekleriz.

Daha nice 25 senelere ulaşmak temennisiyle...

(*) Bkz. s. 65.

(**) Bkz. s. 68/69.

ETHEM AĞA

Sâmiha AYVERDİ

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin: "İnsanlar, bilmedikleri hakîkatlerin inkârcısıdır," deyişi, nice inkârların altında yatan sebebi açığa çıkarmaktadır.

Evet insanoğlu, bilmediği gerçeği kabûle yanaşmaz. Bir bakıma haksız da değildir. Zîra gayba îman, ancak gayba âşinâ olanın sözündeki isâbet ve doğruluğu tecrübe etmiş kimsenin kârıdır. Şu halde îmanın temelini, gayıptan öte geçerek, şuhûda dayamak, beşerin büyük ihtiyâcı. Hiç ateş görmemiş kimseyi bir yakıcı nesnenin mevcûdiyetine inandırmak güç olsa da, bunu yalansız bir dudaktan bir mantık dokusu içinde dinlemekle inanacağına şüphe yoktur. Fakat ateşi gören için öyle mi? O, ateşi yaşayan insandır. Hele bizzat ateş olmakta, hiç bir dudağın şahâdetine ihtiyaç ve lüzum kalmamış demektir.

"Bilmek tahattur etmek demektir" diyen Eflatun'a da hak vermek gerek. Öyle ki, düşünmek, fikir kal'asının kapılarını zorlamak, kovuğuna gizlenmiş gerçeklerin yenlerinden yakalarından çekip âşikâre çıkarmak.. Amma, Türk aydınında tefekkür, âdetâ yasak. Sanki bir tehditkâr bölgenin jandarmaları tarafından kovalanmak korkusu ile sinmiş ve kabuğuna çekilmiş bulunuyor. Bu yüzden de kendi gerçeklerini inkârdan gelen ve kendi kendisine yabancılaştığı için karşısına çıkan putlara tapmaktan kurtulamamış. Kendi târih değerlerini lânetlercesine bir küçüklik marazı içinde nice zamandır... Dört yol ağzında imişcesine ne tarafa adım ata-

cağını kestiremeden, selâmeti ve saadeti, sâdece maddeye tapmakta zannederek içine düştüğü şaşkınlığı üzerinden atamamıştır.

Amma basit ve sâde bir adamcağız olan bahçıvan Ethem Ağa'nın inkârcılığı Türk aydınıninkine hiç benzemez. Onun, içine hapsolup kaldığı şablondan dışarı adım atması düşünülemeyeceği için, bir tefekkür ve tahattur dâvâsı da yoktu. O, sâdece fikir ve îman büyüğü Rûmî'nin ifâde ettiği gibi, insanoğlunun aklının ihâta edemediği gerçekleri inkâr edişinin bir canlı örneğidir.

Çamlıca'da bir küçük yazlık evimiz vardı. Kısıklı ile Bulgurlu arasında da Ethem Ağa'nın Bostanı denen sebze bahçesine civar halkı gibi bizim evin de rağbeti büyüktü. Zîra Ethem Ağa dürüst, temiz ve güler yüzlü bir adamdı. Evden alış verişe gidenlere ekserî ben de takılır, onlar işlerini bitirinceye kadar da çıkırlık kuyunun yanındaki çardağın altında oturur ve ağaçlaşmış karanfil tarlasına yaslanarak beklerdim.

Sekiz yaşında bir çocuğun isâbetli veyâ isâbetsiz görüşüne nazaran Ethem Ağa orta yaşlı idi. Güneşin ve soğukların sahtiyanlaştırdığı ablak ve çilli yüzü âdetâ bir kızıl derilinin koyu rengini almış bulunuyordu. Fakat çekik ufak gözlerinde ise bir derûnî inşirâh, âdetâ bir rûhî tatmîn, kendinden dışarı sızarak alış verişe gelenlere de çarpardı.

Haramdan korkar, kendi zararına dahî olsa dört elle helâle sarılır, tatlı konuşur, sattıklarının bedelini alırken, âdetâ mahcup ve utangaç bir tebessümle beyaz dişlerini göstererek gülümser, hep o edepli tavrı ile: "Bereket versin!" diyerek arkasını dönüp kulübesine doğru giderdi.

Neden bilmem, biz çocuklar ve dahî gençler bu mâsum ve temiz adamı çok üzmüşüzdür.

Şöyle ki: Henüz motorlu vâsıtaların yaygın olmadığı memleketimizde otomobili ve otobüsü şehir halkı tanımıyordu. Sâdece Birinci Cihan Harbi'nde askerî makamlar arasında kullanılan kamyonet ile otomobil arası iri gövdeli Benz marka arabalar vardı ki tek tük Harbiye Nezâreti'ne Türk ve Alman paşaları getirip götürürdü.

Bir de atlı tramvayların yerini şehrin içinde elektrikli tramvaylar al-

miş bulunuyordu. Üsküdar'la Kısıklı arasında da tramvay hattı döşenmeğe başlamıştı.

Ethem Ağa'ya İstanbul'daki elektrikli tramvaylardan söz ettiğimizde asla inanmaz, "Bir atın veya öküzün çekmediği araba kendi kendine yürümez, beni aldatmaya kalkmayın!", diye alışıktığımız bir ciddiyetle ters ters başını sallar, kendisiyle alay edildiğine kanaat getirdiği için de yapmacık bir öfkeyle bizi sustururdu.

Senelerden beri Üsküdar'dan İstanbul'a geçmemiş olduğu için arabaların atsız yürüdüğünü görmemiş. Bizim de bıkıp usanmadan senelerce adamcağıza verdiğimiz îzâhat onu aslâ gerçeğe yaklaştıramamıştı.

Evet insanoğlu görüp bilmediği hakikatleri inkâr etmek sûretiyle kendince bir gerçeği müdâfaa etmekten vazgeçemiyor.

Elli sene evvel bize de bugünün teknik hârikalarından söz edilmiş olsaydı Ethem Ağa'dan ne farkımız kalırdı?

DERGİMİZ

Nâzik ERİK

Rahmetli anam çocukluğumuz boyunca bizi terbiye ederken evvelâ susmayı öğretmişti. İki kişi önünde kazârâ ağzımızı açmağa niyet etsek, parmağıyla işaret edemezse, hemen ağzını büzer, gözleriyle (Sus!) deyi-verirdi. Büyüklerin yanında yersiz, sebebsiz ve lûzumsuz konuşmayı, sorulmadıkça söylememeyi sıkı sık tenbihlerdi. "Sözün sermiyesi - o öyle söylerdi - tutulmaktır", derdi. Ağzından çıkan kelâmın bir değerinin olduğunu, söze kıymet verilmesi ve tutulması gerektiğini belirtmek isterdi. Nasihatın gereğini ve değerini böyle bildik, öğrendik.

Sonra, "Ağzından çıkan söz senin değildir!" ihtârını aldık. Düşünmeden, tartıp ölçmeden söyleyivermenin zararını belirtmek istemişti herhalde... "Boğaz dokuz boğumdur, boğa boğa söyle!" derdi anam. Keşke hepimiz her zaman bu hikmetli nasihatı duysa, dinlese, dinleyebilse idik... Hatır kırmaz, gönül incitmez, ağzımızdan bir kerre çıkanın bir daha geriye alınamayacağını bilerek, ağzımızdan çıkanın sonunu düşünerek söyler "dil'in âfetlerinden" çevremizi ve de kendimizi korumuş olurduk.

Yine sonraları "Söz uçar!" dediler, "Yazı kalır!" Bekâ insiyâkı insanoğlunun mayasında olmalı! Târihî mağara cidarlarını çocuksu resimlerle süsleme gayretinde olanlar da kendilerinden yarınlara bir iz bırakmak istemişlerdi. Bunu yaparken belki onlar da yok olmaya karşı bir direniş arzusunda, ihtiyâcında idiler.

Beşerin medenî tekâmülü ile gelişen yazı, o yazıyla meydana gelen eserler, şâheserler hep uçan sözün kalmasını sağlamak için girişilen çabalardan doğmuş olmalıdır. Hemen herkes geçirdiği tatlı-acı ânın yaşa-

masını ister. Bu durdurak bilmeden zamânın akıp geçmesine karşı bir avunuş bir davranıştır. Ve hemen herkes zamanı durduramayacağını, ölüme, yokolmaya karşı durmayacağını bilir. Her hâdisede yüze çarpan, idrâkini zorlayan aczine rağmen yine de varolmak, bekâ bulmak arzusundan vazgeçemez.

Bu yolda paylaşmak da ayrı bir ihtiyaçtır. Acısı tatlısı ile geçmiş, bir hâtırayı, iyisi kötüsü ile bir fikri, bir duyguyu başkalarına naklederek ortak etmek, paylaşmak isteriz. Bu insanı yalnızlıktan kurtaran bir oluşun başlangıcıdır. Dostluklara, yoldaşlıklara, haldaşlıklara temel olur. Bir bakıma insan için bir sığınak, bir tesellidir.

Hayır hasenâta eğilmek de bir nevi paylaşmaktır. Karşılık beklenmeyen bir paylaşma... Rızâ-yı bâriyi beklemek ancak bir niyazdır.

Elbette paylaşılan sâdece servet ü sâman değildir. Hayır ve hasenat her yolla olur. Toplumun menfaati, hayır için ilim ve san'ata hasredilecek gayretler, çekilecek çile, verilecek emekler de paylaşmanın gerektirdiği bir başka tutum ve davranıştır. Eskilerin tâbiri ile "bir sîne hak etmek", bir harf öğretmek, zihinlere yeni düşünce ufukları açmak sûretiyle toplumun bilgi, görgü, düşünüş, görüş, yaşayış seviyesini ilerletmek de bir hizmet, bir hayırdır. İnsanın mânevî tekâmülü refah seviyesini de yükseltir, huzura kavuşmasını sağlar. Dolayısıyla insanlık şerefini varlığında duymasına, insan için çalışmasına, iş başarmak faydalı olma yolunda gayret göstermesine imkân hazırlar. Bu da paylaşmanın bir başka eseri-
dir.

Bunları, elimdeki 25. yılını idrâk eden Akademi Mecmûası'nı seyrederken düşündüm. Kurucularını, ilk yazı heyetinin niyet, gayret ve heyecanlarının bir mecmûa hâlinde meydana çıkışını bir kere daha yâdettim. Merhum Nihat Sâmi Banarlı Beyefendiyi hatırladım. 50'li yıllarda idi. Bir mecmûa çıkarmayı istemişti. Bu niyete muttali olunca Sultan Ana'mıza arzetmiş fikirlerini sormuştuk. "Bu fikir meydanında muhtevâlî kişilerin bir mecmûa çıkarmaları elbette doğru, güzel ve faydalıdır. "Ancak..." Her zaman ki müdebbir, dûrbîn ve dûrendîş halleri ile "Ancak", buyurdular, "böyle bir teşebbüste mecmûanın hayâtiyetini idâme ettirecek mâli kaynaklar yanında bir yıllık yazı stoku da hazır olmalıdır!" Nitekim mecmûa çıktı. Büyük boyda, renkli, resimli, zayıf kağıtlı ve de ince idi. Alâkabahş, muhtevâlî yazılara rağmen çok devam edemedi. Birkaç yıl sonra da önümüzdeki (Mecmûa) çıkageldi.

Adı, boyu, kağıdı ile bir değişik havadaydı. İstanbul Türkçesi'nin koca hayranları, âşığı, hayrânı oldukları dilin mûsıkısını de ihmal edeme-

mişlerdi. Mecmûa imlâyı da beraberinde getiriyordu. Ya imzalar...! Ya muhtevâ!

Geçen gün bir dost, "İnsanlardaki gibi dergilerin de âlimi ve ârifi var mı?" dedi. "Câhili de!" diyecekti belki, demedi... Onun gönlü ârifteydi. İlim ile irfan arasındaki farka âşina idi. Hz. Mevlâna'nın hangi âlimlere sitem ettiğini biliyordu. Yunus'un neden "İlim kendin bilmektir!" dediğini iyi anlamıştı. Pırıl pırıl kâğıdına renk renk resimlerine rağmen dopdolu sayfalarda okuyana hiçbir duygu, hiçbir düşünce ufku açmayan, açamayan ucuz-pahalı, okuyanı halden hâle düşüren, dedikodularla kirlenmiş (Dergi)'ler, onca, câhildi. En ilmî, en ciddî konuların yer aldığı yazılarda soğuk, cansız, ruhsuz, mâzisiz, köksüz kelimelere takılıp kalıyordu. Parlak titrli günün âlimlerinin kaleminden çıkmış sayfalar dolusu yazılar ona pek de birşey kazandırmıyordu. Acaba bu zevat, derdi, o emekler verip ortaya koydukları bu değerli denemeler makâlelerini yazarken hangi konuda olursa olsun, (neden-nereden-nereye?) sonu, sonunu hiç düşünmüşler mi? Ve bu muhterem zevat, hele o köksüz, mâzisiz, mânâları kendilerince mâlum kelimelerle yazdıklarından hangi okuyanın ne anladığını, hiç sormayı düşündüler, ne öğrendiğini hiç aradılar mı ki? İlim, yazı ile yazan arasında kaldıkça ne ifâde eder ki? Ya bu çeşit yazılarla dolan mecmûalar?

Elbette ârif âlim değildir. Ama o da bilir; onun bilgisinden, bildiklerinden sızan elle tutulmaz, gözle görülmez, târife sığmaz bir büyü, bir sihir vardır ki, okuyanı yazıyla, yazanla birleştirir. Muhtevâ gibi yazının çeşidi de mühim değildir. İster nesir olsun ister şiir, ister ilim olsun, ister sohbet. İrfan kelimedinden satıra, satırdan sayfaya, sayfadan mecmûaya sızar siniverir. Okuyan daha o Dergi'yi eline alırken onunla olur, Ârifin irfânı âriflerin kaynağıdır... Dergiler de öyle..

Dostum öyle dedi. Önümdeki mecmûanın imzalarına baktım. Dünkülerden kimse yok! Bembeyaz sayfalardan sızan mânâyı bakılırsa söz doğru olmalı. Mecmûaların da âlimi ve ârifi var. Ve irfânı âriflerin kaynağı...

Kasım 1995

CÂHİLİYE ÇAĞI ŞİRKİNİN KALINTILARI

Ahmet Yüksel ÖZEMRE

ARAPLARIN CÂHİLİYE ÇAĞINDAKİ DİNÎ İNANÇLARI

İslâmiyet öncesi dönemde Arabistan yarımadası halkının önemli bir bölümü bu yörede zuhur etmiş olan Peygamberlerin tebliğlerini de şerîatlarını da hemen hemen bütünüyle unutmuş gözüküyorlardı. Arapların çoğunluğu çevrelerinin cinlerle dolu olduğuna, bunların hem hayra ve hem de şerre yönelik işler yapabildiklerine inanıyorlardı. Cinler insanlara çok nâdir hallerde görünen ama insanlar üzerinde icrâ edebilecekleri kötülüklerden de sakınılması gereken kudretli bir türdü. Ateşten (ya da alevden) yaratılmışlardı. Onların da kendilerine mahsus bir hayâtları, âileleri, düzenleri vardı. Ortalama 2000 ilâ 4000 yıl arasında değişmekte olan ömürleri insan ömrüne oranla çok uzun olduğundan, insanlar, yerleşmiş oldukları bölgede yaşayan cinlerle ve özellikle de bunların emîrleriyle çok iyi ilişkilerde bulunmalarının gerektiğine inanıyorlardı. Cinlerin en çok mesken edindikleri bölgeler ise ormanlar ya da münferit ulu ağaçlar, mağaralar, pınar başları, durgun su birikintilerinin yanı, kayalıklar ve insanların **cinlere mesken olsun diye** özel sûrette hazırladıkları ya da seçtikleri şeylerdi ki bunlara **sanem** (çoğulu: **esnâm**) yâni put deniliyordu.

Putlar yontulmuş ya da yontulmamış kayalardan, kıymetli mâdenlerden ve taşlardan olabildiği gibi tahtadan da ve daha başka maddelerden de hazırlanabiliyorlardı. Meselâ Benî Hanîfe kabîlesi putunu undan, hurmadan ve süten îmâl etmişti. Bu kabîlenin, bir kıtlık döneminde, bu putu âfiyetle yemiş olduğuna ve bu münâsebetle de Arabistan'da,

daha sonra: "Araplar arasında Benî Hanîfe kadar putundan yararlanan kimse olmadı" şeklinde mizâhî bir darbimeselin ihdâsına yol açmış olduğuna da işâret edelim.

Aslında araplar KUR'ÂN'ın da beyân ettiği vechile yaratıcı (HÂLİK) ve koruyucu (HAFÎZ) olan yüce ALLÂH'ın varlığına da inanmakta ve putlarının içinde mekân tuttuklarına inandıkları cinleri de O'nun kızları olarak tanımaktaydılar:

* Hayır, onlar, hep evvelkilerin dedikleri gibi demekteler. Dediler ki: "Öldükten sonra toz-toprak ve kemik olduktan sonra mı diriltileceğiz? Andolsun ki bu bize de, daha önce atalarımıza da vaad edilmişti; ama bu önceliklerin masallarından başka bir şey değil". De ki: "Eğer biliyorsanız söyleyin, Yeryüzü de orada bulunanlar da kimindir?". Diyecekler ki: "Bunlar ALLÂH'ındır". De ki: "O hâlde ne diye hâlâ düşünüp anlamıyorsunuz?". De ki: "Yedi kat göğün RABBÎ de, pek yüce olan Arş'ın RABBÎ'de kimdir?". Diyecekler ki: "Bunlar da ALLÂH'ındır". De ki: "O hâlde niye hâlâ çekinmiyorsunuz?". De ki: "Eğer biliyorsanız söyleyin; her şeyin saltanatını da tasarrufunu da elinde tutan kimdir?". Diyecekler ki: "Bunlar da ALLÂH'ındır". De ki: "Pekiye ama sizleri hâlâ niye boş şeyler teshir etmekte?". Hayır, biz onlara gerçeği verdik ama onlar muhakkak ki yalan söylemekte. ALLAH hiç kimseyi evlât ittihaz etmez ve onunla birlikte bir başka ilâh daha yoktur; olsaydı her ilâh kendi halkettiğini benimseyip alır gider ve bir kısmı da öbürlerinden üstün olurdu. Muhakkak ki ALLAH bunların KENDİ'sine yakıştırdıkları vasıflardan münezzehtir. O gizliyi de bilir, apaçık görüneni de ve O, KENDİ'sine atfedilen şeriklerden yücedir (XXIII/89-92).

* Andolsun ki onlara: "Gökten yağmuru kim yağdırır da onunla, ölümden sonra Arzı kim diriltir" diye sorsan mutlaka "ALLAH" derler ama bunların çoğu hiç akıl etmez (XXIX/63).

* Gemiye bindilermiydi yalnız onu tanıyarak ihlâsla ALLÂH'ı çağırırlar da onları kurtarıp karaya çıkardığımızda da hemen şirke dalarlar (XXIX/65).

Müşrik Araplar, ayrıca, Hz. İbrâhim (a.s.)'in zamanındanberi nasılsa bir âdet olarak koruyageldikleri Hac'da ALLÂH'ın adına telbiye de ediyorlar, yâni "Lebbeyk, ALLÂHümme lebbeyk" diye bağırıyorlardı (bak.: "Hişam bin Kelbî: *Kitâb-ül Esnâm*"). Ancak Peygamberlerin tebliğlerini

ve şerâatlarını unutmuş oldukları için: 1) ALLÂH'a nasıl ibâdet etmek gerektiğini de, 2) cinlere îtibar etmemek gerektiğini de, 3) ALLAH ile kendi aralarına bu kabil araçlar koyup da selâmeti onlardan beklemenin muhâl ve bâtil olduğunu da idrâk edemiyorlar ve bu hususda **akıllarını işletemiyorlardı**.

Câhiliye çağı arapları, başlangıçta, putlarında ikâmet ettiğine inandıkları cini tatmin etmek için **puta büyük ta'zîmde bulunurlardı**. Fakat daha sonraları gelen nesillerin, babalarının ve atalarının putlara karşı gösterdikleri ta'zîmin kaynağındaki motivasyonu unutmaları ve **atalarını kuru kuruya taklîd etmeleri sonucu** putların bizâtihî kudret sâhibi birer ilâh olduklarına inanmağa ve zarûret hallerinde ALLÂH'a ilticâ edecek, O'ndan yardım umacak yerde bu ilâhlara ilticâ etmeğe, bu ilâhlardan yardım ummağa ve selâmeti onlardan beklemeğe başladılar. İşte bu açıdan câhiliye çağında, Hanîf olanlar hâriç olmak üzere, bütün araplar böylesine bir **şirk** içindeydiler.

Arapların câhiliye çağındaki îtikatlarının ana vasıfları buna göre özetlenecek olursa ortaya şöyle bir manzara çıkmaktadır:

Câhiliye çağı arapları ALLÂH'a inanmakta; ama ayrı birer ilâh gözüyle baktıkları cinlerle de iyi geçinmek gerektiğini ve bunun için onları tatmin etmek ve onlara ta'zîmde kusur etmemek gerektiğini de düşünmekteydiler. ALLÂH'ın onlardan ulu olduğunu, sığınmayı ve selâmeti onlardan arayacak yerde ALLÂH'a sığınmak gerektiğini idrâk edememekteydiler.

GİZLİ ŞİRK TEHLİKESİ

Câhiliye çağı araplarının ömürleri: 1) "**kendilerinden önce gelenleri körükörüne taklîd ederek**" kuvvet ve kudretinden çekindikleri ve putlarında meskûn birer ilâh gibi gördükleri cinleri 2) "zikr ve ta'zîm edip" 3) onları "**lâyüs'el ve azîz** telâkki etmekle", böylece de ALLÂH'ı sık sık unutmakla geçmekteydi; bu tutumları ise, gitgide, putlarını 4) "keremde, ilimde, tedbirde, kudrette, tasarrufta, vesâyette, vekâlette, nusrette (yardımda), izzette ve lutufta" ALLAH'ın **lâyüs'el şerikleri** (yâni bu konularda ALLAH ile aynı yetkiyi paylaşan ilâh ya da ilâheler olarak) görmelerine yol açmaktaydı.

Öte yandan KUR'ÂN-I KERÎM'in, **inananları şirk pisliğinden arınp tevhîd nûruyla müzeyyen olmaya dâvet eden** bir tebliğ olması sebebiyle, Hz. MUHAMMED (s.a.)'in hem tebliği ve hem de cihâdı işte **bu kabil şirk ve müşriklere karşıdır. Şu hâlde insanın da, Hz. Peygam-**

ber misâli, açık ve gizli şirke cihâd açması farzdır.

Böyle bir cihâd için, câhiliyye çağı'nda ALLÂH'ın var olduğunu bilip de dilleriyle ikrâr etmelerine rağmen arapları şirke sevkemiş olan sebepleri tesbit etmekte de yarar vardır. Bu sebeplerden ilki **korku**, ikincisi **menfaat**, üçüncüsü **vehme dayanan ta'zîm**, dördüncüsü ise **körükörüne taklîdi yağleyen akıl tembelliği**'dir. Araplar önce cinlerden **korkmuş**, onlarla iyi geçinmenin **menfaatleri** îcâbı olduğunu düşünmüş ve bunun için de onları **ta'zîm etmeleri gerektiğini vehmetmişlerdir**. Akıllarını dirâyetle ve isâbetle **kullanmak** husûsundaki tembellikleri de, atalarından kendilerine intikal etmiş olan bilgilerin ve âdetlerin isâbetliliğini tartışmaktan kaçınmalarına ve atalarını **körükörüne taklîd etmenin bir fazîlet olduğunu vehmeden** bir konformizme sıkı sıkıya yapışmalarına yol açmıştır.

H. Peygamber'in Mekke müşriklerine putlarının güçsüzlüklerini idrâk etmeleri için misâller getirdiği vakit bunların gene de atalarının âdetlerini **taklîd** etmekte direnmiş olmaları, bu konularda tefekkür etmekten nasıl kaçındıklarına ve akıllarını nasıl hadım etmiş olduklarına ışık tutan ve ibretle tesbit edilmesi gereken bir olgudur.

Bu sebeplerin hepsinin kaynağı ise **câhiliyye çağı araplarının temyiz yoksunluğu**'dur. Temyiz ise, yalnızca, **aklını dirâyetle ve isâbetle kullanma yeteneğine sâhip kimselerde** (yâni **ülû-l elbâb**'da) bulunur. Bir kimsenin hâfızası ne kadar geniş, mantığı ne kadar muhkem olursa olsun eğer aklını dirâyetle ve isâbetle kullanamıyorsa, **yâni temyizi yoksa**, her hükmünün, her muhâkemesinin **isâbetsiz** olması ihtimâli fevkalâde yüksek olur.

* Eğer Mekke müşrikleri akıllarını isâbetle ve dirâyetle kullanabilen temyiz sâhibi kimseler olmuş olsalardı: cinlerin şerrinden korktukları vakit ALLAH'ın gazâbının daha korkutucu olduğunu temyiz ederek ALLÂH'a tevekkül etmeleri gerektiğini idrâk etmiş olacaktı.

* Eğer Mekke müşrikleri akıllarını isâbetle ve dirâyetle kullanabilen temyiz sâhibi kimseler olmuş olsalardı: ALLÂH'ın kızları olarak telâkkî ettikleri cinlerden umdukları menfaatle kıyas kabûl etmeyecek kadar büyük lutfun ALLAH'dan gelmesi gerektiğini idrâk ve temyiz etmiş olacaktı.

* Eğer Mekke müşrikleri akıllarını isâbetle ve dirâyetle kullanabilen temyiz sâhibi kimseler olmuş olsalardı: cinlere ve dolayısıyla bunlarla meskûn olduklarını zannettikleri, kendi îmâlâtları olan putlara gösterdikleri ta'zîm yerine varlığını bildikleri ALLÂH'a ibâdet edilmesi gerektiği-

ni idrâk ve temyiz etmiş olurlardı.

* Eğer Mekke müşrikleri akıllarını isâbetle ve dirâyetle kullanabilen temyiz sâhibi kimseler olmuş olsalardı: atalarını körükörüne taklîd etmenin insanı aşağılatan sefâletine asla düşmemiş, taklîdin menşe'ini araştırarak taklîdin aslında kendilerini yavaş yavaş ALLAH'dan nasıl da uzaklaştırmış olduğunu idrâk etmiş olurlardı.

İSLÂM ÂLEMİNDE ZUHUR EDEN ÂŞİKÂR VE GİZLİ ŞİRKLER

İslâm âlemi, câhiliyye çağı misâli, âşikâr ve gizli şirk (şirk-i hafî) dönemleri yaşamıştır ve maalesef de yaşamaktadır. Ancak **çağdaş gizli şirklerin hemen hepsi de islâmî kisvelere bürünmüş olduklarından** bunları teşhis etmek de temyiz etmek de hem zorlaşmakta ve hem de böyle bir teşhis ve tesbit işine girmek, mâruz kalınması muhtemel "reformcu, mezhebsiz, münâfık, mülhid, kâfir" gibi suçlamalar yüzünden, fevkalâde nâhoş ve tehlikeli dahi olabilmektedir. Ancak bu şirk-i hafînin teşhîsi de, temyîzi de, teblîği ve **îkazı da îlâ-i kelimetullah için fisebîlillah yapılması gereken ve her reşîd müslümana farz olan bir cihad olduğundan bundan ictinab ve tevakkî edilemez!**

1. Abdullah bin Sebe' Hikâyesi

İslâm târihçileri, Seyf bin Ömer'den (öl. h.170 civârında) çıkmış bir rivâyete dayanarak, Abdullah bin Sebe' isminde müsevîlikten dönme bir kişinin Hz. Alî (r.a.)'ı alenen te'lih etmesini yâni O'nun (hâşâ!) ALLÂH'ın ta kendisi olduğunu iddiâ etmesini İslâm âleminde zuhur etmiş ilk âşikâr şirk olarak kaydederler. Ancak Seyf bin Ömer'in hakkında İslâm ricâli: 1) rivâyetlerinin zayıf ve gevşek, 2) naklettiği olayların ve hadîslerin uydurma, 3) hadîslerinin ise hepsinin terkedilmiş olduğu; ve 4) kendisinin güvenilir ve emîn bir kimse olmadığı, 5) kendisinde hayır bulunmadığı, 6) değersiz ve çok yalancı biri olduğu husûslarında icmâ etmişlerdir. Abdûlbâkî Gölpınarlı da pekçok ilim adamının tedkiklerine dayanarak Abdullah bin Sebe' diye bir kimsenin yalnızca Seyf bin Ömer'in hâyâlinde yaşamış olan hayâlî bir şahıs olduğuna hükmetmektedir (Konu ve konuyla ilgili referanslar için bak.: "Abdûlbâkî Gölpınarlı: *Târih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiîlik*"; Der Yay., İstanbul/1979, sayfa:91-97).

2. Ashâb-ı Kirâm Hakkındaki İtikadda Oluşan Şirk-i Hafî

İslâm âleminde zuhur etmiş olan şirk-i hafflerden birisi de bir züm-

renin **Ashâb-ı Kirâm** hakkındaki olağanüstü abartılı hüsn-i zannının gerçeklik sınırlarını aşarak onlara gerçek dışı hasletler izâfe etmesiyle teessüs etmiştir. "**Ashâbiyyûn Fırkası**" diye isimlendireceğimiz bu zümrenin Ashâb-ı Kirâm hakkındaki kanâatleri şöyle özetlenebilir:

1. Müslüman iken Hz. Peygamber'i görmüş ve irtidat etmemiş olan herkes Ashâb-ı Kirâm'dan sayılır. Hattâ Hz. Peygamberin vefâtından kısa bir süre önce O'nu görmüş olan bebekler ile XLVI/29-34 âyetlerinin bildirdiği üzere Hz. Peygambere mülâkî olan cinler dahi Ashâb-ı Kirâm'dandır.
2. Ashâb-ı Kirâm'ın sayısı gelip geçmiş bütün Peygamberlerin sayısına eşit olup bu, tamı tamına 124 000 dir.
3. Ashâb-ı Kirâm'dan her bir zât bir peygambere benzer. Bunlar arasında Hz. MUHAMMED (s.a.)'a benzeyen Hz. Ebûbekir (r.a.)'dır.
4. Ashâb-ı Kirâm'ın aralarında "kerem" ve "adâlet" cihetiyle hiç bir fark yoktur.
5. Ashâb-ı Kirâm'ın hiç birinden aslâ hiç bir hatâ zuhur etmez. Onlar **lâyuhtî'**dirler.
6. Ashâb-ı Kirâm'ın hepsi de müctehiddir. Müctehidin mezhebi kendi mezhebidir.
7. Ashâb-ı Kirâm'ın her birinin her hangi bir konudaki rey'i, başka bir Sahâbî'nin rey'i ile çelişik dahi olsa her ikisinin reyleri de hüccet'dir. Bu itibarla Ashâb-ı Kirâm'ın hepsi **lâyüs'**el-dir.
8. Ashâb-ı Kirâm'ın hepsi de **evliyâ** ve hepsi de **cennetlik**'dir.
9. İslâm Âlemini ne kadar karıştırmış olursa olsun Ashâb-ı Kirâm arasında vuku bulmuş olan anlaşmazlıklar, yapılan savaşlar ve dökülmüş olan kanlar yalnızca **rahmet**'dir.
10. Kim ki Ashâb-ı Kirâm arasındaki anlaşmazlıkları, savaşları ve dökülen kanları tenkîd ederse, bu tenkîdi **KUR'ÂN'a ve Sünnet'e uygun olsa bile**, ehl-i bid'at ve sapıktır.

Hz. Peygamber'in kendi nezdinde Ashâb olarak kabul ettiği muhterem zevât **yalnızca** Hudeybiye'den önce İslâm ile şereflenmiş ve malları ile canlarını ALLAH yoluna adanmış olanlardır. Bunun böyle olduğunu, "**Hazreti Peygamber'in Ashâbı**" başlıklı incelememde göstermişim^(*). Bu hususdaki deliller ise KUR'ÂN'daki IX/20-22 ve 100 ile LVII/10 âyetleri ve merhûm Elmalılı Hamdi Yazır'ın *HAK Dîni KUR'ÂN Dili* başlıklı tefsirinin 6. cild 4734/4735. sayfalarında zikredilmiş olan bir hadîsdir. Bu duruma göre yukarıda Ashâbiyyûn Fırkasının ilk üç

(*) Kubealtı Akademi Mecmûası, Temmuz 1994 sayısı, s. 21-28.

îtikâdının zâten mesnetsiz ve abartmalı yakıştırmalar olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ashâbiyyûn Fırkasının kendi hayâllerinde îâmâl etmiş oldukları ve târifi 1 numaralı îtikadda verilmiş olan "**hayâlî ashâb**" ile ilgili olarak da "**Sünnî Mezhebler ve KUR'ÂN'a Göre Aklın Önemi**" başlıklı yazımda da(**) bu ashâbın kerem ve adâlet yönünden aynı düzeyde olamayacaklarını ispat etmiştim.

Bu "**hayâlî ashâb**"'ın lâyuhtî (hatâ yapmaz) ve layüs'el (ef'âlinden dolayı kendisine sual edilmez) olmaları iddiâsı da hepsinin **cennetlik** olduğu iddiâsı da ne KUR'ÂN âyetlerine ve ne de Sünnet'e dayanmaktadır. Bunlar enfüsî izâfetlerdir. Hz. Muhammed bile, peygamber olmasına rağmen:

* "Ben ancak bir insanım. Dâvânızda bana başvurursunuz; bâzınızın dili kuvvetli olabilir, bâzınızın da sözü bir diğérinin sözünden daha kandırıcıdır. Ben de işittiğime göre hüküm veririm. Eğer bir müslümanın hakkına tecâvüz ettiyseniz ve eğer bana yanlış hüküm verdirerek birinin hakkını tecâvüz ettiyseniz ve eğer bana yanlış hüküm verdirerek birinin hakkını aldıysanız, bilin ki o hak bir ateş parçasıdır. İsteyen alsın, isteyen bıraksın" (Suyûtî: Câmiü's-Sagîr).

* "Ben ancak bir kulum. Dîninize âit bir şey emredersem o emri yerine getirin; fakat kendiliğimden kendi re'yimle bir buyruk veririm, insanım ancak!" (a.g.e.).

* "Dünyânıza âit işleri sizler benden daha iyi bilirsiniz" (a.g.e.).

diyerek dünyevî işlerdeki re'yinin hatâlı olabileceğini teslim ve beyân etmiş iken, Ashâbiyyûn Fırkasının bu "**hayâlî ashâb**"'ın lâyuhtî ve layüs'el olduğu hakkındaki iddiâsı bunların Hz. Peygamber'den de üstün olmalarını gerektirmiyor mu? Ayrıca lâyuhtî ve layüs'el olmak yalnızca ALLÂH'a mahsûs olduğundan bu sıfatların Ashâb'a izâfesi apaçık bir te'lih ve dolayısıyla bir şirk değil de nedir?

Hele bu kapsamdaki "**hayâlî ashâb**"'ın birbirleriyle ihtilâfları, savaşları ve akıtılan müslüman kanının yalnızca rahmet olduğu palavrasının ne akla, ne temkîne, ne vicdâna, ne adâlete ve ne de KUR'ÂN'a sığar yanı vardır! Bu iddiâ tıpkı eski Yunan esâtürinde sözü edilen tanrıların birbirleriyle ihtilâfları ile savaşlarını ve bunların fânîlerle hiç bir ilişkisi

(**) Kubbealtı Akademi Mecmûası, Ocak 1993 sayısı, s. 9-36.

olmadığı hurâfesini hatırlatıyor. Bu durumda da insan bu her iki bâtil inanç arasında bir paralellik ve hattâ bir benzerlik bulunduğunun farkına varıyor.

Hele bütün bu saçmalıkların üstüne sanki tuz biber ekmek için biliz-tizam uydurulmuş gibi görünen: "Ashâb arasındaki anlaşmazlıkları, savaşları ve dökülmüş olan kanları kim tenkîd ederse, bu tenkîdi KUR'ÂN'a ve Sünnet'e uygun olsa bile kendisinin ehl-i bid'at ve sapık olacağı" **hezeyânı** tam bir idrâksizlik rezâleti ve bizâtihî vahim bir sapıklıktır (bak.: "Ahmed Fâruk: *Eshâb-ı Kirâm*"; İstanbul 1992/Sa'dedîn-i Teftazânî'den alıntı olarak; sayfa: 12, satır: 15-20). Böylece, âlemlere rahmet ve ins-ü cinne hidâyet olarak nâzil olmuş olan KUR'ÂN-I KERÎM'e uygun olarak yapılan bir tenkîdin hâzâ dalâlet olacağı iddiâ edilmektedir. Pekiyi ama bu, KUR'ÂN'ın **en yüce hüccet olması** vasfının ve dolayısıyla ALLÂH'ın vaad ve emirlerinin inkârı, bu "**hayâlî ashâb**"a KUR'ÂN'ın üstünde bir mertebe izâfe edilmesi ve dolayısıyla da, apaçık bir şirk değil midir? İnsanlar hüccet olarak KUR'ÂN-I KERÎM'i ve KUR'ÂN ile çelişik olmayan hadîs-i şerîfleri (Sünnet'i) mi hüccet olarak almalıdır, yoksa hayallerinde îmal ettikleri, gerçeği ile ilgisi olmayan **putlaşmış sahte bir ashâb imajı**'na dayanan iz'an, temyiz ve vicdân yoksunu mesnedsiz İslâm dışı îtikadları mı?

"Bütün bunlarda akıllarını isâbetle ve dirâyetle kullanabilenler (ûlû-elbâb) için ibret ve öğüt vardır!" (XXX/21).

3. Mezheb İmâmları Hakkındaki İtikadda Oluşan Şirk-i Hafî

Dört sünnî fıkıh mezhebinin imâmları olan (ALLAH hepsinden râzî olsun) İmâm Ebû Hanîfe, İmâm Muhammed Şâfiî, İmâm Mâlik bin Enes ve İmâm Ahmed bin Hanbel âlim, fâzıl, müttekî ve müdebbir zâtlardı. Açtıkları fıkıh yollarında kendilerinin taklîd edilmelerini aslâ uygun görmemişler; istihrac ve ictihad hürriyetini, tefekkür ve akıl yürütmenin fazîletini dâimâ savunmuşlardır. Bu mübarek zevâtın kendileri ve ictihadları hakkındaki şu beyânlardan ne kadar ibret alınsa azdır! (bak.: "Hüseyn Kâzım Kadri: *20. Asırda İslâmiyet*"; Pınar Yay.; İstanbul 1992, sayfa:99):

"Benim sözüm KUR'ÂN'a ve Resûlullâh'ın sünnetine uygun olursa alırsınız, muhâlif olursa atarsınız" (İmâm Ebû Hanîfe).

"Delîlimi bilmeyen adama benim sözümle fetvâ vermek haramdır" (İmâm Ebû Hanîfe).

"Benim her dediğimi taklîd etme. Kendin tefekkür edip delillerime

bak; zîra dinde başkasına güvenmek câiz değildir" (İmâm Şâfî).

"Benim sözlerimdeki hatâlara, tenkid edilecek yerlerine bakınız; zîra dinde Resûlullah'ın sözünden başkası (pekâlâ) red ve tenkid edilebilir" (İmâm Mâlik).

"Din işlerinize kendiniz bakınız; zîra taklîd zemmedilmiştir. Taklîd, gözü olan adamları gözsüz eder" (İmâm Ahmed bin Hanbel).

Bununla berâber sünnî mezheplerle ilgili olarak **Mezhebiyyûn Fırkası**'nın îtikâdı diye isimlendireceğim ve hicrî 5. yüzyıldan îtibâren kuvvetli bir akım olarak İslâm âleminde zuhur etmiş ve günümüze kadar gelmiş olan bir îtikad sisteminde her nedense mezheb imâmlarının bu sözlerine hiç îtibâr edilmemiş olduğu gözlenmektedir. Buna göre:

1. İmâmlar din adına yapılması gereken bütün ictehadları yapmış, çözülmelik mes'ele bırakmamışlardır. Böylece dinde eksik hiç bir şey yoktur.
2. Dinde eksik kalmamış olduğundan ötürü artık ictehadla kalkışmak da gereksiz, isâbetsiz, tehlikeli ve insanı mezhebinden çıkarıcıdır. KUR'ÂN'ın tercümesini ve hadîs kitaplarını okumak câiz değildir. Hele bunlardan hareketle hüküm çıkarmak tümüyle haramdır. Dolayısıyla din ancak fıkıh kitaplarından öğrenilir. İnsana düşen yalnızca ve yalnızca bir sünnî mezheb imâmını taklîd etmektir.
3. Aynı bir meselenin halli konusunda İmâmların ictehadlarında icmâ olmasa bile (yâni ictehadlarının sonuçları birbirlerinden farklı olsa bile), bu ictehad farklılığı yalnızca **rahmet**'tir ve İmâmlar da bütün ictehadlarında isâbetli ve (**lâyuhî**) hatâsızdırlar.
4. İmâmlar hatâ yapmadıklarından ve hiç bir fânînin erişemeyeceği çok üstün hasletlere sâhip olduklarından dolayı mezheplerinin garantisidirler. Meselâ İmâm Ebû Hanîfe "Hergün bir ve her gece de bir kerre KUR'ÂN-I KERÎM'i hatmederdi..... Çok kerre, bir rek'atte veya iki rek'atte **bütün** KUR'ÂN-I KERÎM'i okurdu..... Rûhu(nun) kabz olduğu yerde yedibin (7000) kerre hatm-i KUR'ÂN okumuştur" (bak.: "Ahmed Cevdet Paşa: *Fâideli Bilgiler*"; 9. Baskı, Hakikat Kitabevi, İstanbul/1992, sayfa:49).

Mezhebiyyûn Fırkası îtikâdına göre hareket etmenin KUR'ÂN'ın II/172, XII/2, XIV/52, XX/54 ve 128, XXXVIII/29 ve 51, XXXIX/17-18 ve 21, XLIII/2 ve XLIV/58, LVII/17 âyetlerine ve Hz. Peygamberin birçok hadîsine nasıl aykırı olduğuna "**Sünnî Mezhepler ve KUR'ÂN'a Göre Akılın Önemi**" başlıklı incelememde işâret etmişim.

KUR'ÂN altıyüz kûsûr sayfadır. Herbir sayfa, kırâatin hakkını verecek ve usûlüne uygun olarak (ki İmâm-ı A'zam gibi bir zâttan da ancak bu beklenir), en az 2 dakıkada okunur. Şu hâlde yorgunluk dolayısıyla kırâatin yavaşlamadığı kabul edilse bile bir hatim ancak 1210 dakikada indirilebilecektir. **Bir günde iki hatim için** ise 2420 dakika yâni **40 saat 20 dakika** gerekecektir(!) Diyelim ki İmâm-ı A'zam kırâate o kadar îtinâ etmedi de her bir sayfayı bir dakıkada okudu; bu takdirde de iddiâ olunduğu gibi bir tam günde iki hatim indirmesi için 24 saatlik günden, hatim indirmek için, **20 saat 10 dakika'yı** yalnızca KUR'ÂN kıraatine hasretmiş olması gerekirdi.

Bu durumda, iki rek'atte bir hatim indiren bir zât diğer rek'atleri ve günlük namazlarının tamâmını zamânında nasıl kılardı? Ebû Hanîfe'nin hâpishânedeki 15 günlük bir hücre hayâtından sonra vefat etmiş olduğu bilinmektedir (bak.: "*İslâm Ansiklopedisi*", Millî Eğitim Bakanlığı Yay.; 3. cild, s. 25). En hızlı şekilde okunmuş olsa bile, 15 gün kaldıktan sonra rûhunun kabz olduğu hâpishâne hücrelerinde okumuş olduğu iddiâ olunan **7000 hatm-i şerifin kırâatinin hiç de 15 gün değil fakat 141.167 saat, ya da hiç durmaksızın geceli gündüzlü tam 16 sene 42 gün sürmüş olması gerekirdi!**

Bu, Mezhebiyyûn Fırkası sâliklerinin kendilerini İmâmlara insanüstü meziyetler yakıştırmak husûsunda nasıl mecbûr hissettiklerine ve bir takım akıl dışı abartmalara nasıl da bilinçsizce baş vurduklarına dâir iyi bir misâl teşkil eder.

İmâmların ictihadlarında her zaman isâbetli ve her zaman lâyuhtî olduklarına dâir îtikat ise İmâmlara, yukarıda da açıklanmış olduğu vechile, Hz. Peygamber'in üstünde bir vasf ve hattâ ilâhî bir hatâsızlık atfetmekte olduğundan bu, zımnî, onlarda beşeriyetleriyle bağdaşmayan bir ulûhiyyetin mevcûdiyetini zorunlu kılar ki bu da **şirk-i haffî**'nin ta kendisidir.

Öte yandan: 1) mü'minlere KUR'ÂN'ın türkçe tercümesini ve hadîs kitaplarını okumayı yasaklayan, 2) yukarıda sıralamış olduğum **âyetlere tamâmen aykırı olarak aklın kullanılmasının önüne dahi set çeken** ve 3) yalnızca mezheplerden birini körükörüne taklîde cevaz verip insanı robot kılan bu katı tutum, mezhebi zımnî KUR'ÂN'ın da Sünnet'in de üstünde bir duruma yükselttiğinden ötürü gene bir başka **şirk-i haffî**'yi içermektedir.

Ne yazık ki **Mezhebiyyûn Fırkası** sâlikleri akıllarını hadım edip taklîd çengeline asmış olduklarından ötürü "**Onlara** (bırakın bu bâtil

inançları da) ALLÂH'ın indirdiğine ve Resûl'e gelin dendi miydi, babalarımızın yapageldikleri bize yeter (böyle bulduk biz) derler; fakat ya babaları hiç bir şey bilmiyorlar ve hidâyete giden yolu izlemiyor idiyse!" (V/104). Onların çoğu, kendilerine: "Nefsine hoş geleni kendisine mâbud edineni ve bildiği hakkında ALLÂH'ın dalâlete sevkettiğini gördün mü? (ALLAH) onun kulağını ve kalbini mühürlemiş ve gözüne de perde çekmiştir. Artık ona ALLAH'dan sonra kim hidâyet verebilir? Hâlâ mı öğüt ve ibret almazsınız?" (XLV/23) âyeti hatırlatılsa bile: "Hayır hiç kuşkusuz, biz babalarımızı bir inanç üzere bulduk ve şüphe yok ki biz de onların izlerini izleyerek o yola gitmekteyiz..." (XLIII/22) demek ve şirk-i hafîde bulunduklarının farkına bile varmadan maalesef bâtil îtikadlarında ısrar etmektedirler.

Mezhebiyyûn Fırkası'na göre din: 1) KUR'ÂN, 2) Sünnet ve 3) Mezheb'den ibâret bir îtikad sistemidir. Ancak bu iddiâ KUR'ÂN'ın en son inen âyeti olan: "... Bugün dîninizi ikmâl ettim, size verdiğim nîmetimi tamamladım, size din olarak İslâm'ı verdim de sizden râzı oldum ..." (V/3) âyetiyle apaçık çelişki içindedir.

Bu âyet göz önüne alındığında ve hiç bir şey de ALLÂH'ın beyânını yalanlıyamıyacağına göre, **bu âyetin iniş târihinde İslâm dîninini ikmâl edilmiş olduğu kesindir.** O hâlde Mezhebiyyûn Fırkası'nın, kendi özel telâkkîsine göre, "İslâm dîni" olarak kapsamını çizdiği **îtikad sistemi** aslâ KUR'ÂN'ın (V/3) âyetiyle ikmâl edilmiş olduğunu bildirdiği **İslâm dîni** olamaz; zîra Mezhebiyyûn Fırkası tarafından, bu dînin üzerine, âyetin indiği târihde mevcûd olmayan **Mezhebler** eklenmiş bulunmaktadır.

İyice temyiz etmek gerekir ki: 1) Mezhebler vahy aracılığıyla indirilmiş değildir ve 2) onlar, yalnızca, insan tefekkürünün bir ürünüdürler. (V/3) âyeti inzal olduğu vakit mezheb kavramı dahi yoktu. Buna binâen, ALLÂH'ın: "... Bugün dîninizi ikmâl ettim, size verdiğim nîmetimi tamamladım, size din olarak İslâm'ı verdim de sizden râzı oldum ..." âyetine rağmen sanki İslâm dîninini bir eksikliği varmış da bunu da, daha sonra, mezhepleri eklemek sûretiyle dîni ikmâl etmek İmâmlara nasîb olmuş gibi mezhebi dinden saymak ALLAH'ın bu beyânını yalanlamak demektir ki, gerek İslâmiyet açısından gerekse İslâmiyete uygun kişisel inanç açısından, **mutlaka rücû' edilmesi gereken vahim bir kusurdur.**

Mezhepleri İslâm dîninini bir parçası saymanın, (V/3) âyetine **binâen**, isâbetli de, doğru da olmadığı böylece anlaşılmış olmaktadır. Mezhebiyyûn Fırkasının bu din anlayışı, sâdece: 1) "KUR'ÂN'ın beyân

ettiği İslâm dîni ile birlikte mezhepleri de kapsamakta olan", 2) İslâmı da ihtivâ ettiğinden dolayı İslâm dînini andıran, 3) ama kapsam bakımından O'nunla çakışmayan ve 4) (V/3) âyetinde sözü edilen İslâm dîninden kesinlikle farklı **senkretist yeni bir dîni** yansıtmaktadır. Ve ne yazık ki Mezhebiyyûn Fırkası sâlikleri bunun farkında bile değildirler!

Pekiye, eğer mezhebler İslâm dininin bir parçası değilse (ki V/3 âyetinin, mezhepleri, İslâm dîninin bir parçası olarak telâkkî etmeğe mâni olduğunu görmüş bulunuyoruz), o hâlde mezheblerin İslâm dinine göre konumları ve mâhiyetleri nedir?

Bir benzetme yaparak İslâm dînini, içinde insanların selâmet içinde yaşamaları için inşâ' ve **ikmâl** edilmiş, bir büyük binâ olarak telâkki edersek, bu binânın mâliki Hz. ALLAH (c.c.)'dur. Mîmârı Hz. PEYGAMBER (s.a.) dir. Binâyı inşâ etmek için yararlanılan ilim VAHY-İ İLÂHÎ'dir. Bu ilmin muallimi ise Hz. CEBRÂİL'dir. Binânın temelini "ALLÂH'ın Birliği" yâni TEVHİD teşkil eder. Binânın dış duvarları ise ÂMENTÜ'dür. İç duvarlar KUR'ÂN ÂYETLERİ'dir. Binâ içinde, anahtarı yalnızca "ilimde rûsûh sâhibi" olanlarda bulunan, kilitli bâzı odalar vardır ki onlar da MÜTEŞÂBİH ÂYETLERDİR. Binâ içinde yaşanacak diğer bütün mekânlar: odalar, salonlar, kapılar, koridorlar, merdivenler vb... Hz. PEYGAMBER'İN SÜNNETİ'dir. İnsanların **bu binânın içinde** binânın bütünlüğüne riâyet ederek, temizliğine özen göstererek **sosyal bir hayat sürmeleri için uymaları gereken kurallar kümesi** ise MEZHEB'dir.

Bu kurallar kümesinin farklı şekillerde vaz edilebileceği âşikârdır. Meselâ insanların binâ içinde birbirleriyle çarpışmamaları için herkesin koridorlarda ve merdivenlerde sağ yanı izlemeleri bir kural olarak vaz edilebilir. Ama bunun yerine herkesin sol yanı izleyerek yürümesi de onun kadar isâbetli ve uygun bir kuraldır. Ancak, her iki kural da aynı anda vaz edilmiş olursa bu durum binâ içindeki hayâtı bir hercümerce (kaos'a) dönüştürür. Bu itibarla bu kuralları vaz edenlerin birbirleriyle çelişen kuralları vaz etmiş olmamaları, binâ içindeki sosyal hayatın düzenli olması ve insanı bu binâ dışına itecek şekilde bir motivasyon doğurmaması bakımlarından çok önemlidir. Eğer, arada sırada, bu kuralların bu binâ içindeki hayâtı çekilmez hâle getirdiğinden yakınanlar olursa, bunları kulaklarından tutup da binânın dışına atılmaları gerektiğinin ırgırtkanlığını yapacak yerde, yakındıkları konulara merhametle ve şefkatle eğilmek daha isâbetli olur. Zîra eninde sonunda bu kurallar binânın kendisi değildir; ve yalnızca, o binâda insanların birbirleriyle uyumlu ve

düzenli sosyal bir hayat sürmeleri için **akıllı ve dirâyetli** insanlar tarafından vaz olunmuş olan kurallardır. Ayrıca, binâ içinde kural vaz etmek yetkisini kendilerinde görenlerin de binânın duvarlarının delinmesini ve yıkılmasını öngören ya da insanların kapılardan geçmelerini ve merdivenleri kullanmalarını önleyecek kurallar da vaz etmemeleri gerekir. Çünkü bu kurallar binânın tâdil ve tağyîrine (yâni **sapık mezhebler**'e) yol açar; kezâ bu kimselerin binâda oturanlara binânın plânını verdiklerinde ya da onları binâyı tanıtan bilgilerle donattıklarında bu plânın da bilgilerin de tamâmıyle binânın yapısının gerçeğine uyması gereklidir.

4. İslâm Âlemindeki Diğer Şirkler

V/3 âyetine göre bu din eksiksiz ve kemâl üzere olduğundan İslâm dîninde değil, fakat İslâm âleminde zuhur etmiş olan diğer şirk tehlikelelerinin hemen hepsi de, eninde sonunda fânî ve âciz kimseler olan bâzı şahısları te'lîh etmek yâni onları ALLÂH'a has sıfatlarla techiz etmek, ALLÂH'ın yerine onlardan medet ummak ya da onlara arz-ı ubûdiyet (kulluk) etmek şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Buna göre, meselâ: istisnâsız bütün Seyyid'lerin hatâsız ve mâsum, meşâyihin her birinin kâdir ve âlîm birer Kutbü'l-Aktâb, İran'da mollaların (hâşâ) Âyetullah (ALLÂH'ın âyeti) ya da Rûhullah (ALLÂH'ın rûhu), bâzı kimselerin de ölümsüz olduklarına dâir itikadlar ve ALLÂH'a ilticâ edecek yerde canlı iken olsun öldükten sonra olsun bunlara ilticâ edip medet ummalar; ya da câreyi falcılarda, cinlerde, ruhlarda, Hindistanlı Guru'larda ya da herkesin gözü önünde İslâm'a aykırı yaşayış tarzlarına ve irtikâb ettikleri rezâetlere rağmen kendilerini gene de kurtarıcı gibi gösteren kimselerde aramalar câhiliye çağının İslâm âleminde hortlayan diğer yaygın şirklerini temsil etmektedirler.

SONUÇ

ALLÂH'a inanmaya, müslüman gibi hareket etmeye rağmen câhiliye çağı şirkine benzeyen bir şirk-i hafî'ye düşmek, kötülüğü emreden nefsin (**nefs-i emmâre**'nin) çok ince bir oyunudur; ve yaşadığımız çağda da bu şirk-i hafî çoğu kere islâmî bir kisve altında kendisini göstermektedir. Bundan kurtuluş ancak: **1)** tevhid bilincini uyanık ve diri tutmakla, **2)** **aklını** KUR'ÂN'ın ve Sünnet'in emrine tâbî kılmakla ve **3)** şahsî fiillerini de sürekli olarak otokritikten ve temyizden geçirmekle olur.

TARIK BUĞRA'NIN ROMAN KAHRAMANLARI ÜZERİNDE BİR TASNİF DENEMESİ

Doç. Dr. Sema UĞURCAN

Tarik Buğra romanlarında⁽¹⁾ Türk milletinin siyasî ve sosyal dönemeç devirlerindeki durumlarını anlatır. **Osmancık**'ta İmparatorluğun kuruluş dönemi söz konusudur. **Küçük Ağa, Küçük Ağa Ankara'da** ve **Firavun İmanı** romanlarında Osmanlı devletinin yıkılış ve yeni Türkiye'nin kuruluşunu yaşayan insanların mâcerası dile getirilir. **Yağmur Beklerken**, 1930 yıllarında Serbest Fırka'nın, yâni muhalefet partisinin kurulmasını anlatır. **Dönemekte** kitabında Türkiye'nin ikinci defa çok partili demokrasiye geçiş dönemi olan 1946-1950 yıllarındaki politik durum anlatılır. **Gençliğim Eyvah**'ta 1960-1970 li yıllarda Türkiye'yi saran ve yıpratıcı anarşi olayları sergilenir. Tarık Buğra **Yalnızlar** ve **İbişin Rüyası** gibi ferdî konuları anlattığı romanlarında da Cumhuriyet sonrası ve İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki Türkiye'nin sosyal durumunu fon olarak kullanır. İlk romanı **Siyah Kehribar**'da İtalya'da faşizmin hâkim olduğu yıllarda muhâlif düşüncedekilerin ezilmelerini dile getirir.

Tarik Buğra'nın aslî kahramanlarını ve onların içinde yaşadıkları muhiti gözönüne aldığımızda, şu ana başlıklarda toplanmalarının mümkün olduğunu düşünüyoruz:

1. Türk milletinin iyi özelliklerini taşıyan idâreciler, politikacılar, ay-

(1) Bu incelemede aşağıdaki romanlar kullanılmıştır. Yazıdaki iktibaslar kitapların bu baskılarına aittir: **Siyah Kehribar**, İst. 1955, 268s., **Küçük Ağa (Küçük Ağa ve Küçük Ağa Ankara'da ile beraber)** İst. 1991, 624s., **İbiş'in Rüyası**, İst. 1978, 254s., **Firavun İmanı**, İst. 1983, 268s., **Dönemekte**, İst. 1980, 310s., **Gençliğim Eyvah**, İst. 1979, 437s., **Yağmur Beklerken**, İst. 1992, 186s., **Osmancık**, İst. 1993, 370 s. (Dipnotta verdiğimiz romanların sırası, yazarın neşrettiği târihlere göredir. Ancak kitaplardan bir kısmının baskıları değişik yıllara aittir.)

dınlar ve onların temasta bulundukları halk.

2. Bu değerlere sâhip olmayan ve onları yıkmaya çalışan kötü niyetli insanlar.

3. Birinci ve ikinci gurubun arasında kalan insanlar.

Birinci guruba Osmancık'ı, **Küçük Ağa**'daki Hoca ile Sâlih'i, **Firavun İmanı**'ndaki Mehmet Âkif, Hasan Basri ve Hüseyin Avni'yi, **Yağmur Beklerken**'deki Rahmi, **Dönemeçte**'deki Şerif gibi mevcut iktidâra muhalefet teşkil eden insanları sokabiliriz.

Bu kahramanların sâhip oldukları müspet değerler nelerdir? İslâm dînine bağlı olmaktan gelen hak, adâlet, müsamaha duygusu, vatanını ve milletini sevmekten gelen milliyetçilik duygusu, her ikisini içine alacak birlik ve beraberlik duygusu, dostluk, yardımseverlik, iyilik gibi insânîyet duyguları ve bütün bu değerlere sâhip çıkmayı hedefleyen vazîfe duygusu.

Tarik Buğra'nın kahramanları için târih ve tarihîlik duygusu önemlidir. Târih, ibret alınacak, yön gösterecek, bugün ile benzerlik kurulabilecek niteliklere sâhiptir. Atalarının kılıcını kullanmak üzere seçilen Osman Bey, kendisini bir süreklilik zincirinin halkası olarak görür. Ertuğrul, Süleyman... Kayı Han ve tâ Nuh Peygamberin oğlu Yafes'e kadar çıkan bir silsilenin halkası olarak. Küçük Ağa Osmanlılığın "zaferlerden, zaferlerden de üstün olan şiirden, bilgiden, mîmarlıktan, tam altı yüz yıl damla damla süzülmüş, bir daha bir daha süzülüp ruh olmuş, mîzaç ve geleneklerden (s.325-326)" meydana geldiğini savunur. **Yağmur Beklerken**'de Kenan Bey isimli parti kurucusu, çok partili demokrasiye geçmenin kökünü târihe dayandırır. Eski Türk ve İslâm töresinde önemli mâlî, mülkî, askerî kararların cemaat önünde tartışılarak alındığını söyler. Ancak bu kahramanların iyi özellikleri sâdece târihe değer vermelelerinden ileri gelmez. Onlar zamânın insan hayâtında büyük önemi olduğunu bilirler. Şeyh Edebâli, Osman'a "zamânını ve sırasını geçirdin mi her şey boş (s. 26)" der. En önemli ve yaşayan tek gerçeğin geçen günler olduğunu, bu günlerin müşahhas, gerekli ve faydalı işler yaparak geçirilmesi gerektiğini savunur.

Tarik Buğra'nın kahramanlarındaki psikolojik derinliği aşk duygusu, aşk ile vazîfe arasında kalma, sosyal mes'elelerde yön seçerken karar verme zorluğu yaratır. Osmancık'ın Malhun Hatun ile evlenmesine babası Şeyh Edebâli hemen izin vermez. Çünkü aşk, sabır ve azim isteyen nefis terbiyesinden geçmelidir. Edebâli ancak Osman Bey'in rüyâsından sonra, onlardan doğacak çocukların, bir cihan devleti kurmalarının mu-

kadder olduğunu anlayınca evlenmelerine râzı olur. Osmancık Malhun Hatun'u yıldızları kendisi için yakın edecek, dünyâyı küçültecek ve güzelleştirecek bir güç olarak görür. **Yağmur Beklerken**'de Rahmi ile Güldane mutlu, dengeli, sağlıklı bir âile tablosu sergiler. Bu iki kahramanda aşk duygusu ve onun vereceği saadet en önemli dünya nîmeti olarak görülür. İstanbullu Hoca'nın genç karısı Emine'ye beslediği sevgi, hayâtındaki en derin ve en güzel duygudur. Ama içinde yaşadıkları "binlerce adam yutan, doymayan devir (s. 212)" bu saadetin sürmesine izin vermez. Aşağıda daha teferruatlı anlatılacağı gibi eşini terketmek zorunda kalır ve onu bir daha göremez. Birinci Dünyâ Savaşında bir kolunu ve bir kulağını kaybeden Sâlih de, vaktiyle sevdiği komşu kızı ile evlenmek cesâretini bulamaz.

Tarık Buğra'nın aslî kahramanlarını önemli kararlar verirken bocalar durumda görürüz. Osmancık başlangıçta at sürmekten, yarış yapmaktan, gönül eğlendirmekten hoşlanan bir gençtir. Ama atalarından kalan sembolik kılıcı taşımaya lâayık görününce, vazifesinin şuûruna erer. Özellikle rüyâsının işaret ettiği mânâyı anladıktan sonra "büyük kadere doğru at koşturur. (s.43)" **Yağmur Beklerken**'de Rahmi, kasabasında kurulacak Serbest Fırka şubesinde çalışmak teklifini alınca bu durumun âile, akraba ve hemşehrileri ile ilişkilerini bozacağını düşünür. Ancak yeni Türkiye'nin mîmârı olmanın sâdece Halk Fırkasına inhisar edilemeyeceğini düşünür. Politikaya girmeye karar verir. **Dönemeçte**'de Doktor Şefik aynı şekilde, bu defa Demokrat Parti tarafından politikaya dâvet edilir. O da katılıp katılmamada tereddüttedir. Ancak "politikayı kötüler işletiyor diye iyiler politikaya katılmazlarsa, kötülerin çıkardıkları kânunlara uyumak ve katlanmak zorunda kalırlar." düşüncesi, kendisini mes'ul hissetmesinde rol oynar (s.302). O kendi hayâtının dönemecine, Türkiye yeni demokratik hayâtın dönemecine girer.

Küçük Ağa'daki iki kahraman, İstanbullu Hoca ve Sâlih karar verme noktasında daha derin bir trajedi yaşarlar. İstanbullu Hoca 1919 da Akşehir'e gelir. Din ilimlerindeki derin bilgisi, hâkim şahsiyeti ve hitap etme gücü ile herkes üzerinde büyük tesir uyandırır. Hem İstanbul hükûmeti, hem Kuvâ-yı Milliyeciler Hoca'nın bu gücünü kendileri için kullanmasını isterler. Ama Hoca, Osmanlı devletine âdeta kutsal bir sevgi ile bağlı olduğundan, Kuvâ-yı Milliyeciler arasına katılmaz. Bunu tefrika ile bir tutar. Kuvâ-yı Milliyecilerin sözleri, "beyninde kökleri olmayan, o beynin birdenbire karşılaşıverdiği cümleler, yepyeni isimlerden gelen cümleler, zamânın, hâtıraların, hayâtın beslemediği cümlelerdir.

(s.326)" Hoca onlar tarafından öldürüleceğini anlayınca, Çakırsaraylı çetesine sığınır. Küçük Ağa diye anılmaya başlanır. Sonra bu çeteden de ayrılır. Kendi başına dağlarda kalır. Onu bulmaya gelen Sâlih'in de etkisi ile millî mücâdeleye inanmaya başlar. Çerkes Ethem kuvvetlerinin yanına gider. Ancak onların Batı cephesi kumandanlığına isyâna başladıklarını anlar. "O parlak, o dağ gibi Osmanlı ordusu bir hiçe dönmüştü. Fakat işte o göz kamaştıran târîh ışıltısının, o büyük düzenin ordudan, kuvvetten ibâret olmadığı bir kere daha ortaya çıkmış bulunuyordu. Başarılar o aziz düzenin eseri idi. Ankara o düzenin şûuru ve yöneticisi görünüyordu. (s.575)" Küçük Ağa, bu isyânı zamânında Ankara'ya bildirir ve bölünme tehlikesinden orduyu kurtarır. Onun bu hizmeti herkes tarafından duyulur. Ancak Küçük Ağa hizmetine karşılık bekleyenlerden değildir. İstanbullu Hoca mesleğinden gelecek para, şöhret, rütbe ve ferdî saadeti (bu saadeti genç karısı ile yüzünü bile görmediği oğlu verecekti.) bırakmış, kendisine yalnız Türk ordusunda savaşmanın şerefi kalmıştır: "O erdiği hidâyetin, verdiği inancın, yarattığı yeni îmânın peşine düşmüş, en asil mânâsıyla gönüllü bir er kişiydi. Yola çırilçıplak bir canı ile çıkmıştı, yolun sonuna da çırilçıplak canı ile varacaktı. Umduğu en büyük şeref, en parlak kazanç gâzilikti, şehâdeti. (s. 596)"⁽²⁾

Aynı romanda karar vermekte bocalayan Çolak Sâlih'in de mâcerası ilgi çekicidir. Sâlih Birinci Dünyâ Savaşından sakat ve mânen yıkılmış olarak döner. Yenilgiyle biten savaş, kardeşlerinin ölümü, annesinin çıldırması Sâlih'i bir nevi nihilizme götürür. Akşehir'de silâhların bırakılmasından sonra daha hür, daha müreffeh ve daha neşeli olan yerli Rumlarla beraber yaşar. Onlardan biri gibi hareket eder. Bu yüzden Akşehir'deki Türkler tarafından bir düşman gibi görünür. Ama Rumlardaki Türk düşmanlığını ve isyan teşebbüslerini farkedince kendisine döner. Sağ kolunu kullanır gibi sol kolu ile atış tâlimleri yapar. Akşehirliyle eski dostluğunu kurar ve Kuvâ-yı Milliyeciler arasına katılır. Akşehir'den kaçan İstanbullu Hoca'yı aramaya gider ve onu Küçük Ağa adı ile bulur. Ya halkı irşad ederek, yâhut savaşarak millî mücâdeleye katılmasını ister. Çolak Sâlih'in millî mücâdele safındaki tutumu, Küçük Ağa'nın karar değiştirmesini çabuklaştırır.

Tarik Buğra'nın kahramanlarının dîne bağlılıkları onlarda sabır ve tahammül duygusu uyandırır, güç verir. Mûcizeye değil, ferdin irâdesine inanırlar. **Firavun İmanı'nın kahramanı** "hakkın ve hakîkatin gönüllüsü

(2) Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Küçük Ağanın târihe şekil veren mütevâzî ve meçhul kahramanlardan biri olduğunu söyler. (Küçük Ağa, Mehmet Kaplan'dan Seçmeler, Ankara 1990, s. 514-518)

olduğuna inanan, memleketinden ve milletinden başka endişesi olmayan (s.237)" Hüseyin Avni, adâleti Allah'ın himâyesinden ayrı düşünmez. Din duygusu onlarda ümit ve cesâret uyandırır. Dîne bağlılıkları yaşadıkları topluluğun birlik ve bütünlüğüne değer vermelerine yol açar. İstanbullu Hoca önce Kuvâ-yı Milliyeciliği bir bölünme hareketi olarak görmüştü. Millî mücadele safına geçtikten sonra Çerkes Ethem'in hareketini bir bölünme olarak değerlendirir. Yukarıda da söylendiği gibi Ankara'nın sağlayacağı birliğe bağlanır. Hüseyin Avni de millî mücadeleyi aynı yoldan ayrılmadan giden insanların kazanacağına inanır. Rahmi, Serbest Fırka'nın kasabadaki insanları birbirlerinden ayıracağını bilir. Sonunda parti, halk arasında tefrika yaratmamak için kendi kendisini lâğveder. Bu kahramanlar mizaç olarak da iyimser, neşeli insanlardır. Herhalde romanların yazarı, Akşehirli Tarık Buğra, Akşehirli Nasreddin Hoca'nın torunlarından olduğunu asla unutmuyordu.

Kendisini "mes'ul" hisseden bu kahramanları yetiştiren muhit de önemlidir. Türk halkının içinde yaşadığı ve teneffüs ettiği kültür dünyası onları yetiştiren âmillerden birisidir. Şeyh Edebâli, yönetici ile halkın ilişkisinin kopuk olmaması gerektiğini söyler. **Dönemeçte**'nin kahramânı Fakir Hâlid, tek partinin idâre ettiği dönemdeki idâreci, aydın ve halk arasındaki kopukluğu şöyle dile getirir: "Bu taşra şehrinde idarecilerin ve okumuşların gittikleri şehir kulübü, etrafı kalelerle, aşılmaz sur ve hendeklerle çevrili bir derebeyi konağına benzer. (s.50)" **Osmancık**'ta Kayı boyunun halkı, savaşı, derviş, esnaf, san'atkar, çiftçi... Diyar-ı Rum'un bu Bizans'a en yakın ucunu Türkleştirmeye çalışan insanlardır. Akşehir halkı Birinci Dünya Savaşının maddî ve mânevî yükünü çekmiştir. Arkasından da millî mücadeleyi destekler. Bu romanlarda aydın zaman zaman yanılrsa, bocalasa da halktan kişiler yanılmaz. **Osmancık**'ta İraz Bacı, **Küçük Ağa**'da Ali Emmi ve Küçük Hacı, **Yağmur Beklerken**'de Rıza, **Dönemeçte** kitabında Fakir Hâlid buna örnek teşkil eder. Halktan kişiler, çoğu zaman aydını içinde bulunduğu ümitsizlikten kurtarır. İki sakat gâzi **Küçük Ağa** ile **Firavun İmanı**'nın kahramanlarını hayâta döndürür. Sâlih İstanbullu Hocayı millî mücadeleye götüren kişidir. Hüseyin Avni, hayat gücünü, Çanakkale'de bacaklarını kaybeden emirberi Mehmet Çavuş'un, gündelik hayâtını yaşarken gösterdiği kahramanlıktan alır. **Yağmur Beklerken**'in kahramanı Rahmi hem aydın, hem halk sınıfındandır.⁽³⁾ Parti kendi kendisini kapatınca, ümitsizliğe kapılır. Onu yaş-

(3) Prof. Dr. Mehmet Kaplan bu kitap hakkında yaptığı araştırmada Rahmi'nin kökü halkta olan iyi niyetli aydın tipi olduğunu söyler. (**Yağmur Beklerken**, Edebiyat Üzerinde Araştırmalar, İst. 1986, s.442-449)

lı bir halk adamının, beklenmedik doluya karşı ürününü kurtarmaya çalışması uyandırır ve gündelik hayâtına götürür.

Tarık Buğra'nın romanlarındaki bazı kahramanlar yukarıdakilerin tam zıddı özellikler taşır. Bunlara örnek olarak **Firavun İmanı**'ndaki Ali Yusuf ile **Gençliğim Eyvah**'taki İhtiyar'ı alabiliriz.

"Bir devlet kurulurken, bir de batarken kolay zengin olunur. Ama bu gerçeği bulmak için insan ya büyük düşünce adamı olmalı, yahut da namussuzun namussuzu olmalı. Birinciler çok az, ikinciler çileden çıkartacak kadar çok. Onları Osmanlının sallandığı günlerde görmüştüm. Ankara'da da karşıma çıktılar. Yeni bir devlet kuruluyor diye sevinç çığlıkları ata ata gelmiş olmalıydılar. Dört elle sarılacakları çabaların birincisi de, kavga ve dâvâ arkadaşlarını birbirine düşürmek, birbirine kırdırtmak, satın alamadıklarını azgın ve gözü dönmüş hırslara parçalatmak olacak. (s.28-29)" Bu târif, **Firavun İmanı**'nda Mehmet Âkif tarafından, romandaki kötü kahramanları nitelemek için yapılmıştır. Tarık Buğra, millî mücâdele ve sonrasında edebiyatta çok işlenen bu konuyu, "her devrin adamı" Ali Yusuf'un, gerçek vatanseverleri ve idealistleri yıpratması şeklinde ele alır.

Ali Yusuf paradan başka hiçbir değere bağlı değildir. Sakarya savaşı sırasında Zile'de isyan çıkarır. Bu isyan Mehmet Akif, Hasan Basri, Hüseyin Avni tarafından Zile halkına nasihat edilerek, onları millî mücâdeleye inandırarak bastırılır. Zile'de başarısızlığa uğrayan Ali Yusuf savaş sırasında Türkiye'deki bolşevizm propagandasını alttan alta destekler. Diğer taraftan da Mustafa Kemal'in adamı imiş gibi görünür. Bolşevik Rusya, Türkiye'den umduğu müttefikli bulamaz. Savaş bittikten sonra, Ali Yusuf yukarıda adlarını verdiğimiz şahıslar hakkında İstanbul yanlısı, gerici, halifeye bağlı.... gibi suçlamalarda bulunur. İzmir suikasında Hüseyin Avni'nin de dahil olduğunu yayar. Hüseyin Avni bu dâvâdan beraat ederse de, açlık, işsizlik, yalnızlık... gibi birçok güçlük kendisini bekler. Bu sırada Ali Yusuf'un Ankara nezdindeki îtfarı devam etmekte, Yunanlılarla ticâret ilişkileri kurmakta ve para kazanmaktadır.

Hız. Musa, Allah'a inandığı için Kızıl Denizi yürüyerek geçmiştir. Aynı şeyi yapmak isteyen Firavun denizde boğulmak tehlikesiyle karşılaşmış, ancak o zaman Allah'a îman etmiştir. Ali Yusuf'un millî mücâdeleye ve Türk milletinin gücüne inancı da firavun îmanı gibi, mak-

bul sayılmayacak bir inanmadır.

Gençliğim Eyvah'ta İhtiyar diye anılan kahraman da kötülüğün, milleti karıştırıp bölmenin âdeta felsefesini yapar. Türkiye'yi "kaosun kör döğüşü içinde didişe didişe yok olmaya" götürmek ister (s.271). Gençlik yıllarında Bâbîâli baskını, İzmir suikası gibi olaylara karışır. Ama görünmeyen adam olarak. "Elli yıldır Türkiye'nin olay dönemlerinde sayısız kuruluşun, gurupların, nesillerin yön vericilerini ağına takar (s.45). Elli yıldır (yâni Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren) üniversitenin, basının, devlet kuruluşlarının en önemli yerlerine adamlarını sokar ve bu müesseseleri bozmak için uğraşır. Kötülük yapmak için gereken parayı kânutsuz işlerden kazanır.

Fakat kötülüğün panzehiri sevgidir. İhtiyar'ın kötü işlerde kullandığı en yakın adamları olan Genç Kız ile Delikanlı birbirlerine âşık olurlar. Kendilerini kurtarmanın tek yolunun İhtiyar'ı öldürmek olduğunu düşünürler. İkisi de ayrı ayrı harekete geçer. Genç Kız İhtiyar'ı Delikanlı'dan daha iyi tanıdığı için onu zehirlemeyi başarır. Ancak can çekişen İhtiyar zehiri Genç Kıza bulaştırır ve ölmesine yol açar. Bu mücadeleden yaralı kurtulan Delikanlı normal hayâtına devam eder. Eserde kahramanların isimlerinin olmaması da onların sembol olduklarını gösterir. Tarık Buğra İhtiyar hakkında "yüz elli yıl zarfında Türkiye'nin gidişâtında etkili olmuş bütün yanlışların, kasıtların ve idrâksizliğin sembolüdür."⁽⁴⁾ ifâdesini kullanır. Delikanlı ise bu yanlış, kasıt ve idrâksizliğin avladığı, geçmişine baktığında pişmanlıktan başka bir şey göremeyen gençliğin sembolüdür.

Tarık Buğra, **Siyah Kehribar** romanında, II. Dünya Savaşı eşiğindeki İtalya'da, bir kahvehanenin müşterilerinin mâceralarını anlatır. Bütün totaliter rejimlerin karşısında olan Tarık Buğra, faşizmin temsilciliğini yapan devlet memurlarının, ferdi nasıl ezdiğini, öldürdüğünü, mutsuz hâle getirdiğini gösterir.

Tarık Buğra'nın kendini devlet, memleket, millet emrine veren kahramanlarıyla, onların aleyhinde çalışan ve kötülüğün zaferini kazanan kahramanlarının arasında bir başka grup daha vardır. Bunlardan iyiler, geniş kitleleri etkilemeden, faaliyetleri kendi çevrelerinde kalan insanlar; kötüler de , kötülükleri vatan-millet sathına yayılmadan, sâdece temasta bulundukları insanlara erişebilen şahıslardır. **İbiş'in Rüyası**'nda Nâhit

(4) Tarık Buğra ile Romanları Üzerine Sohbet, Haz. İsa Kocakaplan, Türk Edebiyatı, Nr. 233, Mart 1993, s.33.

çocukluğunda başlayan tiyatro merâkı için mücâdele eder. Sonunda bir tulûat tiyatrosu kurar, halk tiyatrosunun sevilen tiplerinden İbiş'i canlandırır. Dostları ve tiyatrodaki çalışanlar için koruyucu olur. Nâhit, başkalarının iyiliği, saadeti ve başarısı için kendisini mes'ul hissedenden biridir. Ancak bu iyilik sosyal olayların dönüm noktasında, o sosyal olaylara yön veren, onlar uğruna kendisini fedâ eden "cemiyet mistisizmi" tarzında bir iyilik değildir. Sâdece yaşadığı çevreyi içine alan dar bir iyiliktir. Nâhit âşık olduğu kantocu Hatice'yi yakın dostu Sâdî'den kıskanır. Kendisine çeşitli defalarda kötülük yapan Sadî'yi içkili iken sahneye çıkarır ve seyirci önünde rezil eder. Bu olaydan ürken Hatice intihar eder. Nâhit bu hareketinin cezasını, Hatice'nin ölümü ile öder ve yalnız kalır.

Yalnızlar romanındaki Doktor ile **Dönemeçte**'nin kahramanlarından eczacı Celâl de kötülük timsâlidirler. Doktorun kötülüğü etrafındaki insanları küçük görmek, onları kötü yollara sevk etmek, onların zaafalarını ve güçsüzlüklerini ortaya çıkarmak, kendisini üstün insan kabul etmek şeklindedir. Ancak roman kahramanları arasında en irâdeli ve güçlü olan odur. Sonunda karısı ile evliliğini kurtarır. Karısını seven genci de nişanlısı ile evlendirir. Dönemeçte'nin kahramanlarından Celâl bir taşra şehrinde eczacılık yapar. Bu çirkin adam, sevdiği kızın babasına sık sık borç verir ve bu borca karşılık Cânân ile evlenmek ister. Cânân bu evliliği engellemek için Celâl'i zehirlemeye teşebbüs eder. Celâl durumun farkına varır, ama yine de zehiri içer. Cânân'ın hareketi, Celâl'e kendisini öldürme şeklini göstermiştir. Bu hareketin ceremesini, sınırları bozulan ve aynı şekilde intihar eden Cânân çeker. Yukarıda söylenildiği gibi bu iki kahramanın kötülükleri de toplumun düzenini bozacak tarzda değil, yâkın çevrelerini etkileyecek tarzdadır.

"Roman dâvâlarımızın, mes'elelerimizin, Türkiyemizin ve insanlarımızın, bizim dünyâmızın daha etkili, daha da köklü bir yargılanışı, sergilenişidir sanıyorum. Kısacası görevime devam edeceğim. Böylece kendi çapımda, kendi yeteneğimce daha da yararlı olacağıma inanıyorum."⁽⁵⁾ sözleri yazarın roman yazmaktaki maksadını göstermektedir. Ancak Tarık Buğra'yı politika ve ideolojiye "angaje yazar" olarak düşünmemek lâzımdır. O, bütün romanlarında güzeli bulmak için çabalar ve çoğunda da buna muvaffak olur. Romanlarını güzel yapan husus ise, bütün-parça ilişkisindeki uygunluk, şahıslarını yaratmada ve onları trajik bir dünya içinde canlandırmakta gösterdiği başarıdır.

(5) **Düşman Kazanmak San'atı**, İst. 1979, s. 239.

KIT'A

Bir devridir gelip geçen ömrün ki, neyleyim
Gül mevsiminde goncasız öksüzleşir gönül.
Ay nûra garkolur senin aksinle bir zaman;
Fânî tebessümünle ölümsüzleşir gönül.

Memduh CUMHUR

KIT'A

Sorsam a gönül derdine dermân erişir mi
Firkat-zedesin vuslata fermân erişir mi
Bin âh ile yanmış görünen sînene bir gün
Hünkâr dediğin yâr dediğin cân erişir mi

Mustafa TAHRALI
27.2.1995

BERÂT

Kurtuluşun muştusu "BERÂT" iki hece
İstiğfarla süslendi gök kubbe bu gece

Necdet OKUMUŞ

MADDENİN ŞANSI

M. Zeki KUŞOĞLU

Hep söylenmiştir ve hep söyleyeceğiz: "Ben çok şanssızım, sen çok şanslısın, o çok şanslı" diye. Bilmem yanlış, bilmem doğru bu sözler. Ben buna bir de maddenin şansını eklemek istiyorum. Ancak maddenin şansına geçmeden önce işi bir adım daha ileri götürmek istiyorum. Bir kısmımız bazı zenginlerin kedi ve köpeklerine gösterdiği ihtimâmı âilemizden görmediğimiz için, "Bir kedi, bir köpek kadar şansımız ve itibârımız yok" demez miyiz?

Ancak insanın kendi şansını kendi irâdesinde olmasına rağmen, maddenin şansının ise yine insanın elinde olması, işin hem üzücü hem de sevindirici yanındır.

Ben de sizlere, aslî görevini hoyrat ellerde çoktan unutmuş, yüzüne bakıldığında çeşitli mâceralar yaşadığı hemen anlaşılan, hurda olmaktan son anda kurtulup elime geçen bir ibrikten bahsetmek istiyorum. Ayrıca elimde bulunan birkaç yüz eserin de buna benzer mâceraları olduğunu belirtmek isterim.

Kimbilir hangi san'atkâra hangi zevk sâhibi kişilerce sipariş verilmiş, hangi dövücü, hangi kalemkâr, hangi tombak ustasının elinden geçerek meydana gelmişti bu küçük sevimli ibrik.

Kaç mal olmuştu? Sipârişi veren kişi, onu acaba gelin kızına mı, yoksa damat beye mi yâhut hatırı sayılır bir dostuna hediye etmek için mi yaptırmıştı? Bütün bunları da nereden çıkarıyorsun Hoca diyenleriniz çıkabilir. Onu bana bu hurda eser: "Ey insanoğlu, eğer ârif isen benim mâceramı anla, hâlime acı, benim hikâyemi yaz ki başka eserler de bun-

dan sonra benim hâlime düşmesinler." dediği için yazıyorum. Çünkü, onun iyi korunmuş akranlarını hep saraylarda, konaklarda, özel koleksiyonlarda görürüz. Onlar için söylenecek tek söz var. "Onlar güzel ellerde korunmuş."

Evet onu yapanların büyük ustalar olduğu şüphesiz. Ancak aradan geçen ikiyüz, ikiyüzelli yıl içinde hangi kendini bilmez elinde kalmış, işte onu bilmek zor. Zâten bir eser, bir kere bir kötünün eline düşmeye görsün.

Kimbilir, belki ibriğin ilk sâhibi sıkıntıya düşüp onu birine sattı ve parası ile sonradan paşa olan oğlunu okuttu.

Yoksa evlerine hırsız girdi de ibriği altın diye çalıp, bir antikacıya mı sattı?

Yoksa cahil hizmetçi onu temizliyeyim diye kumla ovunca alttan bakır mı gözüktü? Eğer öyle olmuş ise vay o hizmetçinin hâline. Siz söyleyin, acaba evin hizmetçisine efendisi ne yaptı? Evet ibriğin ilk şanssızlığı, yaldızı yer yer yok olduğu için kalaya gitmesi ile başlamıştır denilebilir.

Peki, bu eser-i İstanbul nasıl oldu da Siirt'teki bir câminin minâresine alem oldu? Hangi yollardan hangi âilelerin ellerinden Siirt'e vardı? Yoksa îtibarlı câmi imâmına hediye mi edilmişti?

At gitti, nal gitti, nalbant gitti misâli evlerimize çeşmeler de gelince ibriğin pabucu dama atıldı. Bir kenarda bekledi, bekledi. Derken câminin minâresi onarılrken akıllı biri, ibriğin kulpunu, emziğini, ağacın dalını budar gibi budadı ve horozun başını koparır gibi de kapağını kopardı. O da yetmedi dibinde kocaman bir delik açtı ve oldu sana bir minâre alemin kürsüsü, dedi.

Belki bir yüzyıl da hayâtını öyle devam ettirdi. Sonunda birileri câmiyi yeniden onarıma aldı. 1995 yılında. Câmi baştan aşağı yenilendi. Burada son yılların onarımlarının çoğunun bir felâket olduğunu bilmem söylememe gerek var mı? Bakırlar hurdaya kilosuna belki yüz liradan belki de daha aşağı satıldı. Yine burada, zamanında câmiye vakfedilen eserlerin nasıl bir câhillik sonunda hurdaya çıkarıldığını, hurdalıkta gördüğümde içimden bir şeylerin koptuğunu söylemeden geçemeyeceğim.

Siirtli hurdacı ağırlığı üçyüz gram gelmeyen eski ibriğin üzerindeki nakışı görünce onu eritmeye göndermeye kıyamamış; yanındaki adamına, "İstanbul'a gidiyorsun bunu Kapalıçarşı bitişindeki Câmi Handaki bakırcı Refik Bey'e götür, ne verirse versin parasını da câmiye verelim", demiş.

Ben, Refik Bey'e çarşamba günleri mutlaka uğrarım "neler var göre-

yim", diye. 11.10.1995 çarşamba günü de uğradığımda, "Hocam baksana şu ibriğin hâline!" dedi. Üzıldük, kızdık, acıdık acıdık. Sözü uzatmıyayım eskiden ibrik olan bu hâli meçhul, utancından ezik, bükük kapkara hâle gelmiş bakırı beş milyona satın aldım.

Şimdi tek düşüncem, daha önce bir çok defa yaptığım gibi, usta arkadaşlarla, bu sevimli ibriği eski hâline döndürmek olacaktır.

Bu kabil eserleri nasıl aldığım, nasıl para bulduğum ve bunları sonunda ne yapacağım sorusuna gelince: Bütün bunları hasbel kader kendi yaptığım eserlerimi satarak kazandığım paralarla aldım. Yine de birçok şeyi alıp onaramadığım için üzüliyorum ve çoğu zaman da beş parasız kalıp yakın dostlarıma borç yapıyorum. Allaha şükür bütün borçlarımı söz verdiğim zamanda da ödemişimdir.

Ancak, bazı dostlarımin; bu topladığım eserlerin maddî bir yatırım olduğunu düşünerek "Hoca ne zaman satsan paradır, yıllardır en iyi yatırımı sen yapmışsın, biz akıl edememişiz" gibi düşünceleri ve sözleri beni gerçekten üzmektedir. Ben o eserleri kâr etmek ve satmak için toplamadım. Tek amacım onların göz göre göre hurdaya atılıp eritilmesini önlemektir. Yazdığım bütün makâlelerde de hep bu temaları işlemişimdir.

Şimdi en büyük arzum, karınca kararınca topladığım bu eserler ile mütevâzî bir "**Halk Kültürü Müzesi**" kurup onu milletime emânet etmektir.

Bir sözüm de, müzâyedelerden ve antikacılardan eser satın alan eski eser meraklılarına olacaktır. Sizlerin bu davranışlarını öncelikle saygı ve takdirle karşıladığımı söylemek isterim. Ancak bu topladığınız eserler ile tıpkı batıda olduğu gibi zamânı gelince küçük ama farklı ve zevkle döşenmiş şahıs müzeleri kurmanız sizi ebedileştirecektir. Yoksa geride kalanlar belki de onların kıymetini bilmeyecek ve san'atımızın o yönü de insanımızca bilinmeyecektir.

Bir önemli husus da, tıpkı benim yaptığım gibi, köhnemiş eserleri satın alarak onları koruma altına almak olmalıdır.

9.11.1995 Perşembe
Kuyubaşı

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE BALKANLAR'DA VE ANADOLU'DA YUNAN MEZÂLİMİ

Dr. Ömer TURAN

Son yıllarda gazetelerimizde gün geçmiyor ki Batı Trakya'da, Kıbrıs'ta Yunanlıların oralardaki müslüman Türklere karşı yaptıkları zulümlerle ilgili bir haber çıkmasın. Girit'te ve Batı Anadolu'daki işgâl yıllarında Yunanlıların sivil mâsum Türk halkına neleri revâ gördüklerini dedelerimizden işitmiştik. 1960'lı yıllarda Kıbrıs'ta Rumların yaptıklarını, mâsum âileleri, kadın ve çocukları nasıl bir banyo küveti içerisinde doğradıklarını hâlâ unutmadık. Batı Trakya Türkleri'nin Lozan Antlaşması ve diğer anlaşmalarla garanti edilen hakları medenî(!) dünyânın gözleri önünde çiğneniyor. Türk olduklarını söylemeleri yasak. "Şâhin" bölgesinde 50.000 Türk yıllardır bir açık hava hapishânesi hayâtı yaşıyor. Buralara girmek-çıkmaq Yunan hükümetinin özel iznine tâbi. Eğitim hakları kullandırılmıyor. Müslüman Türklerin oylarıyla seçilmiş müftüler keyfî bir şekilde Yunan hükümetince görevlerinden alınıyor ve yerlerine kendi emellerine hizmet edebilecek kişiler tâyin ediliyor. Hakkını isteyen müftüler hapsediliyor. Seçilmiş İskeçe müftüsü Mehmet Emin Aga'nın durumu gözler önünde. ...ve en son Yunan vahşeti! Batı Trakya Türkleri'nin en temel insanlık haklarını Avrupa mahkémeleri önünde savunan, Yunanistan'ı mahkûm ettiren, yiğit lider Dr. Sadık AHMET, trafik kazası(!) süsü verilen bir cinâyetle şehit ediliyor!

Kimdir bu Yunanlılar? Yıllardır hâkimiyetinde yaşadıkları Türk milletine ve diğer komşularına karşı bu saldırgan tavırlarının altında yatan psikolojik - rûhî sebepler nelerdir? Bu konularda dilimizde çıkan en yeni kitap, Kubbealtı Akademi Mecmûası'nın geçen sayısında tanıtımını yap-

tığımız Prof. Dr. Aydın Taneri'nin "Türk - Yunan Kültür Savaşı" isimli çok kıymetli eseridir. Prof. Taneri'den öğrendiğimize göre, Yunan kelimesi küçük bir bölge adı olan **İon**'dan gelir. **Yaune** ve **Yavani** aşamalarından geçerek bu son şeklini almıştır. Fakat Yunanlılar Grek ismini kullanırlar. Bu isim latince hilekâr, dolandırıcı demektir. -Bu arada, bu mânânın Yunan rûhunu yaraladığı gerekçesiyle, II. Dünyâ Savaşı'ndan sonra Yunan hükümetinin Larousse Ansiklopedisine mürâaat ederek bu kelimenin mânâsını düzelttiğini de kaydedelim.- Târihte farklı kavimler için kullanılmış olan **Helen** ismi **Hellas** coğrafi teriminden türetilmiştir. Helen kültürünün Hellas sınırlarını aşarak Akdeniz ve Ön Asya'da doğu kültürleriyle karışması sonucunda meydana gelen universal bir kültür demek olan Helenizm, m.s. 300 ile m.ö. 30 yılları arasında altın çağını yaşamıştır.

Helenler Roma'nın hâkimiyetinde bizanslaşmış ve hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Herhalde katoliklik ve protestanlığa nazaran fikriyatça zayıf olmasından dolayı, ortodoks hristiyanlık inancının esâsını "spekülasyon, mistisizm ve pasiflik" teşkil eder. Fikir, düşünce ve felsefenin olmadığı ortamlarda ise şiddet ve zorbalığın hâkim olması tabiidir. Bu cihetle ortodoks hristiyanlığı benimsemekle Yunan karakteri menfi biçimde etkilenmiştir. Milattan önceki asırlardan bugüne kadar gelen Roma, Bizans, Slav ve Türk hâkimiyetlerinde binlerce yıl kalan eski helen kültürü ve şahsiyeti, ortodoks hristiyanlığın da tesiriyle karakter değiştirmiştir. Ezik bir ruh hâli, kendine güvensizlik ve saldırganlık şeklinde ifâde edilen bu yeni karakter, yaklaşık son ikiyüzyıldır, başta asırlarca efendisi olmuş Türkler olmak üzere, kendisinden başka herşeye saldıran ve yok etmeyi isteyen bir yapıya sâhiptir.

Osmanlı İmparatorluğunda "millet sistemi"nin bir neticesi olarak Rumlar ellerinde tuttıkları Fener Rum Patrikhânesi vasıtasıyla diğer ortodoks toplulukları rumlaştırmak için çalışmışlardır. Kiliselerde ibâdet dili olarak rumcayı mecbûrî tutmuşlar, rumcadan gayri bulgarca vs... yazılmış kitapları yasaklamış ve yakmışlardır. Bu itibarla meselâ Bulgar milliyetçiliği hareketi evvela Yunan dîni ve kültür hâkimiyetine başkaldırmak şeklinde ortaya çıkmıştır. 1870 yılında Fener Rum Patrikliğinden müstakil bir Bulgar Eksarhlığı'nın kurulması Bulgar bağımsızlığına giden yolda çok önemli bir dönüm noktasıdır. Tamâmı Osmanlı imparatorluğuna bağlı oldukları halde Rumların bu diğer ortodoks milletleri tanımak istemeyen ve onları yunanlılaştırmaya yönelik faaliyetlerinden dolayı Balkanlar'daki bütün Rum olmayan ortodoks milletler uzun

mücâdelelerden sonra kendi bağımsız kiliselerini kurmuşlardır.

Yunan târihini ve bu târih içerisinde oluşan/değişen Yunan kimliğini öğrenmekte - daha doğrusu öğrenmemekte - gösterdiğimiz bu tavır, bu milletin geçtiğimiz yüzyıllar boyunca imkân buldukça gerek Türklere gerekse diğer milletlere nasıl mezâlim yaptığını ilim erbâbına ve yeni nesillere hatırlatmamak ve göstermemek husûsunda da aynen devam ediyor. Gerçi Yunanlılar her fırsatta tıynetlerini bir şekilde ortaya koyarak kendilerini unutturmamak için ellerinden geleni yapıyorlar. Sâdece şu son birkaç ay içerisinde Batı Trakya'yı ziyâret eden bir bakanımızın saldırıya uğraması, Sadık AHMET'in şehit edilişi ve Selanik'i ziyâret eden Türk işadamlarına karşı yapılan taşkınlıklar bunların en son örnekleri! Fakat arşivlerimizdeki Yunan mezâlimine dâir binlerce vesikadan yapılacak bir seçme ile mes'elenin târihi boyutunun da gözler önüne serilmesi gerekmez mi? Değerli tarihçi Mustafa Turan'ın yılların emeği ile hazırladığı "**Aydın Vilâyeti'nde Yunan Mezâlimi ve Tepkiler (1919-1923)**" isimli doktora tezi altı yıldır basılmayı beklemeli mi? Bu şekilde uzatılabilecekken, uzatmamakta kendimizi zorladığımız, haklı şikâyetlerimizi serderken bu meyanda bizi çok sevindiren bir gelişmeyi de belirtmemiz gerekir. Yunanlıların 1853-1925 yılları arasında Balkanlar'da başta Türkler olmak üzere kendilerinden başka herkese nasıl zâlim, nasıl acımasız olduklarını gösteren belgelerden müteşekkil bir kitap var elimizde: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Dâire Başkanlığı'nın yayınladığı **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi I, Balkanlarda Yunan Mezâlimi**.

Sayın İsmet Binark'ın Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ile birlikte bu kurumda bir yayın hamlesine girişildi. Osmanlı Arşivi Dâiresi, Fermanlardan Mühimme Defterlerine, Bosna Hersek ile ilgili arşiv belgelerinden Bulgaristan'daki Osmanlı evrâkına varıncaya kadar Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerden üç yılda 22 kitap yayınladı. Cumhuriyet Arşivi'nin "İstiklal Harbi ile İlgili Telgraflar" gibi belge neşriyatı ve arşivcilikle ilgili yayınları ve Dökümantasyon Dâiresi'nin başta Türkiye Dışındaki Türkler bibliyografyası ve Arşivcilik Bibliyografyası olmak üzere yayınladıkları bibliyografik mâhiyetteki kıymetli eserler ile Devlet Arşivlerinin yayın sayısı son üç dört yılda elliye geçmiştir.

1980'li yıllarda sekiz on yaşlı uzman kadrosuyla çalışan, yüzelli milyon civârında belgeye sâhip ve bu hâliyle maalesef dünyânın en büyük tasnif edilmemiş arşivi olan Osmanlı Arşivi'nde, Sayın Hasan Celal Güzel'in Başbakanlık Müsteşarlığı yaptığı yıllarda buraya sâhip çıkarak

yüzlerce genç enerjik uzman alması sâyesinde belgelerin korunması ve bir an evvel tasnif edilerek târihçilere sunulması yolunda bir hayli mesâfe katedilmiştir. Çalışkan Genel Müdür İsmet Binark'ın yürüttüğü bu yayın hamlesi ile istenilirse, gayret edilirse o, insanın elini kolunu bağladığından şikâyet edilen mevzuat hazretlerinin nasıl aşılabileceği ve neler yapılabileceği ortaya konmuştur. Bu yayın hamlesi ile Devlet Arşivleri - bilhassa Osmanlı Arşivi - hizmeti okuyucunun ayağına götürmektedir.

Sayın Binark'ın sunuş yazısında belirttiğine göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi iki cilt olarak hazırlanmış. Elimizdeki birinci ciltte Balkanlar'da Yunan mezâlimine dâir Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı ve Cumhuriyet arşivlerinde bulunan 133 belge özet, transkibe ve fotokopi olarak yer almış. Anadolu'daki Yunan mezâlimi ise ikinci ciltte yer alacaktır.

Eser üç ana bölümden meydana gelmektedir: Birinci bölüm, Rumların Osmanlı idâresindeki durumları, Yunan isyânı ve Yunanistan Devleti'nin kurulması, Megali İdea, Balkan Savaşları, Birinci Dünyâ Savaşı ve Yunanistan'ın savaşa katılması başlıklarını hâvî, Yunan mezâliminin hangi şartlarda gerçekleştiğini ortaya koyan ve Türk-Yunan münâsebetlerinin târihçesinden bahseden 52 sayifelik bir giriştir. Bu bölümde okuyucu az sonra karşılaşacağı belgelerdeki hâdiselerin geçtiği zemini görme imkânını elde etmektedir. Bir mânâda okuyucu konuya hazırlanmaktadır. İkinci bölümde, kronolojik sıraya uygun olarak mezkûr 133 belgenin özet ve transkripsiyonları yer almaktadır. Okuyucuya çok büyük bir kolaylık sağlayan, belgelerde geçen yer, şahıs ve müessese adlarına âit bir indeks de bu bölümde yer almaktadır. Belgeler kendi içerisinde gayri müslimlere ve müslümanlara yapılan mezâlim olarak iki kısım hâlinde. Üçüncü bölümde ise belgelerin fotokopileri bulunmaktadır.

Yunanlıların gayri müslimlere yaptıkları mezâlim kısmında seksen dört tâne ibret verici belge yer alıyor: Korfu'daki Yahûdilerin Yunanlıların saldırılarından kurtulmak için İstanbul ve İskenderiye gibi yerlere göçtükleri, Rumların Akhisar'daki protestanlara baskı yaptıkları ve mallarını gasbettikleri; Rum eşkiyâsının, Rum Patrikhânesi'ne intisab etmeleri için Bulgarlara baskı yapmaları, Kesriye'de Rum eşkiya çetesinin bir Bulgar papazı yaralayıp Bulgar kilisesindeki bulgarca kitapları yakmaları, Yunan çetelerinin, halkı Bulgar olan Horpeşte'nin Ezereç köyünü basarak ahâlisini rumlaştırmak için katliam yapmaları, Rumların Bulgar

okullarını kapatıp bir Bulgar okulunu yaktıkları ve Bulgar kiliselerini de kapatmak istemeleri; Yunan ve Arnavut hristiyanlardan oluşan çetelerin Kesriye ve Naslıç kazalarının ortak sınırı olan bölgede Rum halkı kışkırtarak Bulgar köylerine saldırmak maksadıyla Yunan hükümeti tarafından silahlandırılması, Kavala'da bir Bulgar'ı öldürüp bir Bulgar'ı yaralayan üç Rum'un Yunan konsolosluğunda saklanması, Selanik Yunan konsolosluğunun emrinde çalışan bir Rum çetesinin çeşitli cinâyetler işlemesi ve zorla para toplaması; Karaferiye ve diğer bölgelerde Rum çetelerin Ulahlara karşı yaptıkları zulümler, Görice'de Rum eşkiyâsının köy basarak Ulah kilisesindeki kitapları yakıp ulahça âyin yapılmaması için halkı tehdit etmeleri, Rum çetelerinin Manastır'da Ulahlara âit kilise inşaatını durdurmak için Ulah halka taarruz etmeleri, Katrin'de Rum eşkiyâsının duvarlara bildiri asarak ulahça konuşmanın yasaklandığı yolunda tehditte bulunması; Patrikhane'nin emriyle Görice Rum metropolitinin nüfus sayımında Ulah ve Arnavutların Rum olarak yazılmamaları hâlinde aforoz edileceklerini belirtmesi, Makedonya'daki Rum ve Ulahlar arasındaki gerginliğe Rum metropolitinin sebep olduğunu ve bu şahsın emrindeki Rum hastahânesinde Rum eşkiyâsını tedâvi ettirmesi, Fener Rum Patrikhânesi'nin ihtida eden Rum kadın ve kızlarını kendi akıl hastahânelerine kapatarak işkence ve mezâlim yaptırması bu belgelerdeki konuların sâdece bir kaç tânesi.

Yunanlıların bu mezâlimin büyük kısmını Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinde yapabilmeleri ayrıca dikkate değer. Yunanlıların başta Yahûdiler ve protestanlar olmak üzere diğer dinlere mensup insanlara nasıl tahammülsüz oldukları, ortodoks inancına bağlı diğer milletleri rumlaştırmak için nasıl onların dillerini yasakladıkları ve kitaplarını yaktıkları, Yunan hükümetlerinin nasıl eşkiyâlık hareketlerine karıştığı, Rum patrikliğin ve metropolitlerin nasıl diğer ortodoksları rumlaştırmak için gayret gösterdikleri belgeleriyle ortaya konuluyor.

"Müslümanlara Yapılan Mezâlim" kısmında ise Yunan kralının ve hükümetlerinin Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki Yunan eşkiyâyâ nasıl yardım ettiği, Selânik'ten Batı Trakya'ya, Yenişehir'den Girit'e kadar Yunanistan'da bulunan müslümanların can ve mallarının tehdit edilerek nasıl göçe zorlandığı, Girit'te müslümanlara revâ görülen zulüm, Kıbrıs'ta Rumların komiteler kurarak müslümanlara karşı saldırılarda bulundukları, Yunanistan'daki Türk yerleşim birimlerine Rumların nasıl iskân ettirildikleri, câmilerin nasıl tahrîb edildiği ve müslümanların nasıl hristiyan olmaya zorlandığı, Yunan hükümetinin nasıl hristiyan ahâliyi

silahlandırıp müslümanların câmi, okul ve vakıflarına saldırttığı, Yunan hükümetinin Yunanistan'daki Türklere karşı Rum çetelerini nasıl silahlandırdığına dâir belgeler ve Yunanlıların Trakya'da yaptıkları gasb ve mezâlimle ilgili Refet Paşa'nın hazırlattığı rapor yer alıyor.

Bu kitabı hazırlayanları ve basılmasını sağlayanları, başta Genel Müdürleri İsmet Binark olmak üzere tebrik ediyoruz. Kitap, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nden temin edilebilir. Son olarak, ikinci cildin de bir an evvel çıkmasını ve belgelerin yabancı dillere çevrilerek hazırlanacak benzer bir kitabın da dışarıdaki kütüphaneler ve araştırma merkezlerine gönderilmesini arzûladığımızı burada ifâde etmekten kendimizi alamıyoruz.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı

KUBBEALTI İKTİSÂDÎ İŞLETMESİ

TÜRK MÛSİKÎSİ KLÂSİK ESERLER

SERİSİNİN IX. KASETİ

SAZ KLÂSİKLERİMİZ

1

Tanrıkörür Saz Topluluğu

Fiat: 175.000.- TL.

İsteme Adresi: Köprülü Mehmed Paşa Medresesi

Peykhâne Sokak Nu: 3 34400 Ç.taş-İST.

Posta Çek Nu: 337 056

Tel: (0 212) 516 23 56 Fax: (0 212) 517 14 60

İŞIK AHMET İLE MÛLÂKAT(*)

Aliye AREN

24 Temmuz 1995 günü, Batı Trakya Türkleri'nin lideri Dr. Sâdık Ahmet şehit oldu. Sâdık Ahmet Bey'i kaybettiğimiz kazâda, eşi Işık Ahmet Hanım ve çocukları da yaralandılar.

Bir süredir Koşuyolu Kalp Hastalıkları Hastanesinde tedâvi görmekte olan Işık Ahmet Hanım ve çocukları ile, görüşmek üzere hastâneye gittiğimde oldukça şaşırdığımı söylemek durumundayım.

Bir hastâne odasından çok, şirin bir evin oturma odasını andıran odasında karşılaştık Işık Hanım'la...

Genç, zarif bir hanım, Işık Ahmet!.. Son derece düzgün ve hoş bir İstanbul Türkçesiyle, okul hazırlıkları yaptıkları için odanın dağınıklığından dolayı özür diledikten sonra; ben nasıl başsağlığı dileyeceğimi düşünürken, rahatsızlığından söz etti. Fizikî olmaktan çok, derin bir acının sonucu olduğu belli olan rahatsızlığından söz ettik, bir süre...

Konuştukça sâdece zarif değil aynı ölçüde zeki ve idealist bir insanla karşı karşıya olduğumu gördüm. Eşine son derece bağlı ve en az onun kadar Batı Trakya mes'elesine sâhip, bir dâvâ insanıydı, Işık Hanım!..

Yalnız eşini kaybetmenin değil aynı zamanda dâvâ arkadaşını da yitirmenin acısını yaşıyordu. Buna rağmen tevekkül sâhibi, geleceğin kendisine yüklediği sorumluluğun farkında, çocuklarına kol kanat germiş müşfik bir anneydi...

Konuşmamız sırasında, henüz kazânın izlerini tam atlatamamış olduğu halde, ertesi güne yetişmesi gereken okul derslerini yatağında yap-

(*) Işık AHMET ile 8 Ekim 1995 günü Koşuyolu Kalp Hastalıkları Hastânesi'nde yapılmıştır.

maya çalışan kızı Funda; zaman zaman akıllıca ve sıcacık bir tavırla konuşmaya katılıyordu.

Belli ki Sâdık Ahmet Bey'in, en büyük şansı; akıllı, inançlı ve kendisine çok bağlı eşi Işık Hanım ve pırıl pırıl çocuklarıymış. Tabii ki Işık Hanım'ın talihsizliği de, bu güzel yuvanın direğini vakitsiz kaybetmek olsa gerek.

SORU: Işık Hanım; Sâdık Ahmet Bey'in gerçekleştirmeye ömrünü vakfettiği ideali neydi? Anlatır mısınız?

Işık Ahmet: Birinci sınıf vatandaşlık hakkı istiyordu. Batı Trakya Türkleri'nin birinci sınıf vatandaş sayılmalarını istiyordu.

SORU: Birinci sınıf vatandaşlık hakkı dediğinize göre, Yunan kökenli olanlarla Türkler arasında farklılıklar vardı? Neler bunlar?

Işık Ahmet: Mîras yoluyla intikal eden tapulu mallarımız, Yunan yönetimince tanınmıyor. Türklerin elindeki verimli topraklar ellerinden alınıyor. Bunlar Yunanlı köylülere veriliyor. Yunan soyundan olanların ellerinde bulunan verimsiz toprakları da Türklere veriyorlar.

Eczane açma izni verilmiyor. Batı Trakya'da Türk eczanesi yok. Türkler devlet memûriyetine alınmıyor. Hatta resmî taksi sürücülüğü yapmalarına da izin verilmiyor.

SORU: Sâdık Ahmet Bey, ömrünü bu haksızlıklarla mücâdeleye adanmıştı. Bu problemin çözümünü nerede görüyordu?

Işık Ahmet: Eğitim. Eğitime çok önem verirdi. Ama Batı Trakya Türklerinin eğitiminde de son zamanlarda haksızlıklar arttı.

SORU: Ne gibi haksızlıklar?

Işık Ahmet: Eskiden Türk okullarında öğretmenlik yapacaklar Türkiye'den gönderilirdi. Halbuki şimdi, Türk gençlerinden bazılarını Selenik'te kendi açtıkları okulda yunanca ile eğitip, Türk okullarına öğretmen diye yolluyorlar. Eğitim çok yetersiz olduğu için, bu okuldan mezun olanlar, Türk çocuklarını yetiştiremiyorlar.

Ayrıca kitaplar da değişti. Türkiye'den gelen kitapların, ikili antlaşmaya aykırı olduğu halde, Türk okullarında okutulması yasaklanmıştır. Atina'da bozuk ve kötü bir türkçe ile basılan kitaplar eğitime yardımcı olmaktan çok uzaktır. Sâdık Ahmet Bey bu kitapları, partinin önde gelenlerinden oluşan bir grupla toplayarak Yunanlı yöneticilerin önüne yığ-

miş ve bunlarla eğitim yapılamıyacağını söylemişti. Bu yüzden dâvâlar açtılar. Yüklü para cezâlarına çarptırdılar. Partinin zaten az olan parasıyla ödendi, bu cezâlar...

SORU: Bugün; eğitimin bu şartlarda başarılı olduğu söylenemeyeceğine göre, okulla verilemeyen eğitimi gençlere kazandırmak için okul dışı kurumlarınız var mı?

İşık Ahmet: Hayır, yok. Vakıflarımız filan yok. Eşimin kurduğu Dostluk-Eşitlik-Barış partisi var. Ama burada politik çalışmalar yapılıyor. Eğitim amaçlı başka bir kurum da yok.

SORU: Batı Trakya'da doğup, yetişen genç Türkler "Batı Trakya Mes'elesi"ne sâhip çıkıyorlar mı? Yoksa maalesef Yunanlıların asimilasyon politikası sonuç vermeye mi başlıyor?

İşık Ahmet: Sâhip çıkacaklar. Sâhip çıkacaklar da artık başlarında liderleri yok. Sâdık Ahmet; Batı Trakya Türklerini birleştiren güçtü.

SORU: Peki, Sâdık Ahmet Bey; dâvâyı emanet edecek, kendisinden sonra liderliği üstlenecek birini yetiştirmiş miydi?

İşık Ahmet: Bu kadar erken gideceğini tahmin etmiyorduk ki!.. O da tahmin etmiyordu. Daha yapacak o kadar çok şey vardı ki. Yarım kalan pek çok proje ve iş var. Gerçi partide başarılı ve inançlı gençler var ama, Sâdık Ahmet bir liderdi. Kendini dâvâsına adanmış bir liderdi. Onun vefâtından sonra Batı Trakya'ya gittiğimde, Parti Meclisi toplandı. Israrla bana genel başkanlığı vermek istediler. Ama ben bu işlerle uğraşamıyacağımı söyledim. Çocuklar burada okuyorlar. Kışın, Batı Trakya'da uzun süre kalamıyacağım. Ama partideki arkadaşlar, "Sâdık Ahmet" adının Yunanlılar için bir korku sembolü olduğunu ve bunun sürmesi gerektiğini söylediler. Şimdi de kulaklarında "İşık Sâdık Ahmet" adı kalsın, dediler. Bütün bu çalışmalarını üstleneceklerini söylediler. Fahrî olarak bu görevi üstleneceğim, gâliba.

İşık Ahmet: Eşim, dâima çocuklarına "Sizlere bırakacak maddî gelirim yok. Ama güzel isim bırakacağım." derdi. Gerçekten isminin devam etmesi lâzım...

SORU: İşık Hanım, biraz da Sâdık Ahmet Bey'i baba ve eş olarak tanıtır mısınız?

İşık Ahmet: O mükemmel bir insandı! Evine çok bağlıydı. Bizim evimizde huzursuzluk olmazdı, hiç. Çünkü o, çok yumuşak, çok

mülâyim bir insandı. Evde çok mülâyimdi ama dâvâ söz konusu olunca, çok mücâdeleci olurdu. Hiç yılmazdı. Sonuna kadar, gidilebilecek en son noktaya kadar giderdi.

Çok iyi yetişmiş bir insandı. Türkçe anadiliydi zaten. Yunanca, ingilizce, fransızca biliyordu. Arapça'yı da okuyup yazacak kadar anlıyordu. Son zamanlarda arapça çalışıyordu. İdealini, dâvâsını dünyâya anlatmak için çalışıyordu. Bu uğurda mesleğini bırakmıştı. Cerrahtı. Ama muayenehâneyi kapatmıştı. Çalışmaya vakit ayırmak için. Sâdece stünetlere gidiyordu. O da çocuklarımıza nafaka olsun diye! Başka gelirimiz yoktu, bizim. Sâdık Ahmet maddiyâta hiç önem vermezdi. Parayla hiç işi yoktu. Kimseye rüşvet vermezdi. Ama Batı Trakya Türklerinin zengin olmasını istiyordu. Zengin olurlarsa güçlü olacaklarını biliyordu. Batı Trakya'ya yatırım yapılmasını sağlamak için uğraşıyordu. Gece gündüz çalışırdı. Çok az uyurdu. Bütün gün büroda koşuşturur gece de okur, yazar, ibâdet ederdi.

Çok modern ama dindâr bir insandı. Nerede olursa olsun; beş vakit namazını, vaktini geçirmeden kılmaya çalışırdı. İmanlı insandı. Allah'a güveniyordu. Allah'ın ona yardımcı olacağına inanıyordu.

Sâdık Ahmet herşeyden önce Allâh'a güveniyordu. Sonra Batı Trakya Türk toplumuna, halkına, kendi insanına güveniyordu. En sonunda da kendine güveniyordu. Mücâdeleciliğine, inancına, ideallerine güveniyordu. Milletvekili iken, parlamentoda 300 milletvekiline silah verdiler. Ona da teklif ettiler, almadı. "Benim ihtiyacım yok." dedi. O kadar güveniyordu Allâh'a!...

SORU: Işık Hanım, Sâdık Ahmet Bey'in; Batı Trakya Türklerine güvendiğini söylediniz. Şubat 1995'te Türkiye'de yapılan bir toplantıda Sâdık Ahmet Bey, bugün politik ve dînî yönetim kadrolarında yunanlılara yakın isimlerin görev yaptığından söz etmiş ve "bu adamlar bizim yanımızda Ali, Veli onların yanında Vasili, Yorgo oluyorlar." demişti. Bu durumda Batı Trakya Türkleri'nin kendi aralarında bölündüklerini mi düşüneceğiz?

Işık Ahmet: Yok, çok bölünmüş değiller! Böyleleri var tabî ama sayıları çok fazla değil. Kimi çıkarları gereği onlara yakın oluyor kimi de korkudan. Hem bizim aramızda biliniyor onlar. Güvenmiyoruz onlara. Ama geri kalanlarımız birlik hâlinde.

SORU: Zaman zaman Türk basınında "Türk-Yunan halkları dosttur. Coğrafyaları, kültürleri, yetiştirmeleri ortaktır. Halkların birbirleriyle problemi yoktur. Düşmanlığı politikacılar yaratıyor." görüşü işlenir. Ne diyorsunuz? Gerçekten dost mu Türk ve Yunan halkları?...

Işık Ahmet: Dost olanı da var tabii, ama şöven olanı da çok. Hele hele mahallî Yunan basını son derece şöven ve halkı da körüklüyorlar.

Cenâzemizi kaldırırken bile; en acılı zamanlarımızda bile, oynadılar bizimle. Acımızla oynadılar. Cenâzede oğlum gözyaşı dökmedi diye yapmadıkları, söylemedikleri kalmadı. Topladım, o haberlerin hepsini. Dâvâlar açacağım. Bunları bile malzeme yaptılar. Biz acımızı göstermeyiz. Gözyaşımızı içimize akıtırız. Yunanlı'nın karşısında ağlamayız. Göstermedi oğlum gözyaşlarını. Onların karşısında ağlamaz!..

Sâdece Yunan basını değil bizi üzen. Kendi konsolosumuz da Yunan tezine uygun demeçler verdi. Daha resmî makamlar açıklama yapmadan, Konsolos Bey "Olay kaza!" diye açıklama yaptı.

Halbuki tehdit ediliyorduk, biz. Eve de büroya da geliyordu tehditler. Mektup hâlinde olanlar duruyor. Gittiğimde getireceğim, Türkiye'ye!.. Kaza yaptığımız yolu çok iyi biliyordu. -Burada kızı Funda, söze karışıyor ve "Babam bazen günde 4-5 kere geçirdi, o yoldan" diyor.- Kaza yapılacak yer değil. Adamın traktörde beklediğini görenler var. Bize çarpan adam, Türk dostu biliniyordu. Türklerin arasına girer çıkardı. Ama traktörde telsiz bulundu. Kazânın olduğu yerdeki tarlasını yaktılar, alelacele. İz kalmasın diye!..

Ama Başkonsolos "kaza" dedi. Tehditleri bilmiyordu. Onu hiç affetmiyorum. Türk halkına ve Allâh'a teslim ediyorum. Sâdık Ahmet her zaman, Dışişlerine "Buraya Türk pasaportu göndermeyin. Türk konsolosu gönderin." diyordu.

Ama burada çok destek gördük. Darıca'ya gittik. Orada, başka yerlerde 100 kadar avukat bana "İzin verin, bu davayı karşılıksız üstlenelim." dediler. Bilmiyorum ne olacak? Orada bir Türk bir Yunanlı avukatımız var. Yunan mahkemelerinde iş takip etmek için gerekiyor, Yunanlı avukat. Ama daha önce de oldu. En küçük bir tehditte dâvâyı terk ediyorlar. Ne olur, bilmiyorum!..

SORU: Işık Hanım, Batı Trakya'da geleceği nasıl buluyorsunuz?

Işık Ahmet: Batı Trakya liderini kaybetti. Artık pek umutlu de-ği-

lim. Ama bir şey anlattılar son gidişimde, ben daha araştırmadım fakat çok etkilendim. Gümölcine'de Sâdık Ahmet'in mezarının yakınında bir Rum benzinci vardı. Kapatmış orayı. Yakındaki köyden de anlatıyorlar. Geceleri çıkıyormuş Sâdık Ahmet! Gözlüğünü çıkarıp sallıyarak konuşuyormuş. Onlara "Gidin buradan! Buraları bizim!" diyormuş. Adam korkmuş, kapatmış benzinciyi!.

O şehit oldu! Hayattayken koruyordu toprağını, şimdi de koruyor gâliba!

Işık Ahmet'le yaptığımız bu sohbetin sonunda; söylemeyi borç bildiğim bir kaç söz var! Sâdık Ahmet Bey hayattayken, Batı Trakya'nın Türkiye'ye ve Türk milletinin desteğine muhtaç olduğu kesindir. Ama şimdi Sâdık Ahmet Bey'in emânetleri; iki çocuğu ve eşi Işık Hanım'ın Türk milletine çok daha fazla ihtiyâcı vardır. Bu herşeyden önce mânevî desteğe... Türk Devleti, üzerine düşeni az ya da çok yapmaktadır. Ancak, onlara maddî destek kadar mânevî ilginin şart olduğuna inanıyorum. Üstelik, Türk milletinin haysiyetli, şerefli bir politikacının, onurlu eşini tanımaya da ihtiyâcı olduğuna inanıyorum.

ÇOCUK, İFTAR, YILBAŞI VE SÂMİHA ANNE

Zeynep ULUANT

Seneler önceydi. Henüz oniki, onüç yaşlarındaydım. Annem ve babamla birlikte, -o zamanki adıyla- Türk Ev Kadınları Derneği'nin düzenlediği bir çocuk iftarına gitmiştim. Mekân Hilton Oteli Balo Salonuydu. O çocuk aklımla idrâk ettiğim gerçeklerden biri de şuydu ki, bu mânâlı gecenin isim annesi ve tasarluyıcısı, âilemizin her zaman hürmet ve sitâyişle bahsettiği Sâmiha Ayverdi idi. Aslında kendisiyle zaman zaman yaptığımız âile içi görüşmelerde, Sâmiha Anne'nin sıradan bir insan olmadığını o çocuk dimağımla dahî anlamıştım. İşte o kış ramazanında, otuz sene öncesinin İstanbul'unda yegâne beş yıldızlı otel sıfatına sâhip Hilton'un şıkır şıkır parlayan balo salonunda, alışılmışın aksine, zengin ve derin mânâlı bir gece yaşıyordu.

Bugünmüş gibi hatırlıyorum. Hep birlikte oruçlarımızı açmış, merakla arkadan gelecek eğlence faslını sabırsızlıkla beklerken, avucumuza bırakılan minik süslü keselerin tatlı şıngırtısıyla karşılaşmıştık. Adı dış kirası olan bu mânâlı ve hoş âdet Osmanlı'dan bize yâdigâr kalmıştı. Zamanında ev sâhibinin altın liralara misâfirine takdim ettiği bir cemile olan güzel an'anemiz bu vesileyle kafalarımıza âdetâ nakşolunmuştu. Sonra, o zamanlar da millî ve mânevî duygularının coşkunluğuyla dikkati çeken, piyanist şarkıcı, İlham Gencer'in sahneye çıkarak biz küçükleri etrafına toplayıp öğrettiği Ramazan Şarkısını hatırlıyorum. Piyanonun beyaz renginden tutun, şarkının melodisi ve sözlerine kadar o geceyi bana hatırlatan hangi kuvvetti acaba? Öyle ki, İlham Gencer, yaklaşık yirmibeş sene sonra, babamla karşılaşp "Ah Ergun Bey nerede o çocuk iftarları?" diye-

cek ve bizler de Sâmiha Anne'nin âdetâ gelenekleştirdiği bu güzel geceyi tekrar gündeme getirmek için kolları sıvayacaktık.

Gerçi yirmibeş sene öncesinin şartlarını belki bulamayacaktık. Bir İsmail Dömbüllü, bir Zâti Sungur, bir Hâlit Kıvanç veya Müjdat Gezen-İlhan Daner ikilisini çıkarmak imkânına sâhip değildik. Üstelik değişen ekonomik şartların getirdiği külfetin de farkındaydık. Fakat bile bile lâdes diyerek, yola çıkınca gördük ki yardımcımız çoktu. Geçen seneler İlham Gencer'in üzerinde hiç bir iz bırakmamış olacaktı ki, aynı îman ve enerjiyle bizlere destek oldu. Profesyonel tulûat san'atçıları açısından da pek şanslı sayılmazdık ama, bu engeli de amatör ruhlu profesyoneller sâyesinde aştık. Karagöz sahnemizin arkasında bir mühendis bulunuyor, davulculuk ve şerbetçilik işini ise gene bir mühendis üzerine alıyordu. Mâziyi, günümüze bağlayan bir köprü gibi bazı yenilikler getirmeyi de, Sayın M. Kemal Öke'nin gerçekleştirdiği bölümle sağlamış, mûsikî kısmında ise Kubbealtı Korosunun değerli elemanlarından yardım almıştık. Üç senedir üstüste gerçekleştirdiğimiz bu iftarlar bize neyi mi öğretti? En önemlisi, emâneti yaşatmaktı. Çocuk iftarları bize vatana hizmet cümlesinden, Sâmiha Anne'nin emânetiydi. Yüreği yanık, bütün enerjisini millî ve mânevî değerlerin ihyâsına hasretmiş bu müstesnâ insan âdetâ bir vatan anasıydı. Dolayısıyla ona hizmet Hakk'a hizmetti. Kendisi, kırk sene önce, yakınlarından bir çocuğun câmiden çıkan îmamı görerek, annesine "Bu Türk papazı mı?" diye sorması üzerine, onların körpe dimağlarını ecdad yâdigârlarıyla tanıştırmak düşüncesiyle gayret kemerini kuşanmıştı. İşte çocuk iftarları, bu derin hassâsiyet ve basîretin bir neticesiydi.

Ne garip tecellidir ki, artık ramazanlar hicrî takvimin bir cilvesi olarak yavaş yavaş yılbaşına rast gelmektedir. Bu tatlı ve de mânâlı tesâdüf, beni Kubbealtı Akademi Mecmûası'nın yirmibeşinci yılında değişik duygu ve düşüncelere boğdu. Sâmiha Anne'nin estetik anlayışı ve mânevî değerlere olan bağlılığını aklıma getirdi. Yaklaşık üç sene evvel aramızdan ayrılmasına rağmen, bizi hiç bir zaman bırakmadığına inandığım hâtırasının bana şöyle fısıldadığını hissettim: "İnşaallah, kesilip süslenen ağaçlarla, noel şenliklerinin yerini **Hoşgeldin Ey Şehr-i Ramazan** müjdesinin ışıldadığı mahyaların alacağı günler yakındır."

*17 Aralık 1995 günü kaybettiğimiz büyük mücâhid İsa Yusuf ALPTEKİN, Bey'e
Allah'tan rahmet, başta Doğu Türkistan câmiası olmak üzere bütün Türk dünyasına
baş sağlığı dileriz.*

DOĞU TÜRKİSTAN'IN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU VE MES'ELELERİ⁽¹⁾

Em. Gn. M. Rıza BEKİN⁽²⁾

Sayın Başkan, saygıdeğer misâfirler, aziz hemşehrilerim.

Bugün, bu kubbenin altında Türkiyemiz'den fizikî olarak çok uzak (yedibin kilometre), mânevî yönden ise çok yakın olan târihin en tâlihşiz bir ülkesinden, esâret altında yaşayan kan ve din kardeşlerimizden bahsedeceğim.

Bu ülke, Türklüğün anayurdu Doğu Türkistan'dır...

Doğu Türkistan'ı ve orada yaşayan kardeşlerimizi hatırlamak; bugünkü insan hakları ve evrensel hukuk çağında onların mes'elelerini gündeme getirmek; insanî, millî ve dînî bir vecîbedir...

Bu toplantıyı düzenleyerek bu vecîbeyi yerine getiren Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı Başkanlığına, Doğu Türkistanlılar adına minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

(1) Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı'nın 1995-96 senesi akademik toplantıları serisinde 03 Kasım 1995 günü verilen konferans metnidir.

(2) Doğu Türkistan'da HOTEN'de 1925'de doğdu. Atatürk'ün özel emri ile 1938'de Türkiye'ye getirilerek askerî okula yerleştirilen 25 Doğu Türkistanlı öğrenciden biridir. 1946'da Kara Harp Okulu'ndan teğmen rütbesi ile mezun olduktan sonra çeşitli komutanlıklarda bulundu. Yabancı ülkelerde kurslara ve 1950'de Kore savaşlarına katıldı. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin çeşitli kademelerinde komutanlıklar ve Tahran'da askerî ateşelik yaptı. 1973'te generalliğe terfi etti ve CENTO kurmay başkan yardımcılığına getirildi. 1977 yılında emekli oldu. 1986 yılına kadar Başbakanlık danışmanlığı yaptı. 1986 yılında kurulan Doğu Türkistan Vakfı'nın başkanı oldu. 1989-1990 yıllarında Birleşmiş Milletler Afganistan'a Yardım Kurulunda baş danışman olarak görevlendirildi. İngilizce ve Farsça bilir.

Sayın misafirler,

Konumuz Doğu Türkistan'ın dünü ve bugünüdür. Fakat ben; yıllardır sistemli bir şekilde haritalardan silinmeye ve unutturulmaya çalışılan bir kavram, bir isim hakkında, çok kısa da olsa, bir hatırlatma yaparak konuya gireceğim.

Bilindiği üzere; doğu hududumuzdan Çin seddine, İran ve Afganistan içlerinden Sibiryâ ortalarına kadar uzanan geniş sâhada, ırk, dil, târih, gelenek ve kültür itibariyle Türk ve dînî bakımdan da müslüman olan çeşitli Türk boyları yaşar. Bu Türk boyları; târihte, Cumhurbaşkanlığı forsun da yıldızlarla simgelenen Türk Devletlerini kurmuşlar ve Orta Asya'dan Doğu Avrupa steplerini içine alan sâhâda uzun asırlardan beri, kültür ve medeniyet yaratma bakımından mühim roller oynamışlardır.

Şimdi, müsaadenizle, hepinizin bildiği, Türk ve İslam dünyâsı için çok önemli bir büyük ülkeden bahsedeceğim: Bu ülke, Doğu ve Batı Türkistan'dan oluşan "**Büyük Türkistan**"dır, "**Uluğ Türkistan**"dır...

BÜYÜK TÜRKİSTAN

Büyük Türkistan; batıda, Hazar denizi ve Ural dağlarının güney kısmından Çin seddi ile Moğolistan hudûduna, güneyde; İran, Afganistan, Pakistan, Tibet ve Hindistan'dan kuzeyde Sibiryâ'ya kadar uzanan 5.733.000 km²'yi kaplayan bir ülkedir.

Târihi boyunca kültür ve medeniyet alanlarında önemli rol oynayan; dil, târih ve kültür itibariyle Türk, din itibariyle ise müslüman olan Özbek, Kırgız, Türkmen, Kazak, Uygur gibi müslüman Türk boyları ile müslüman Tacikler'in yaşadığı *aslında bir bütün olan Türkistan*; 1881 yılı St.Petresburg Anlaşması'na binâen, Çin-Mançu ve Rus emperyalistleri tarafından paylaşılmıştır...

Bununla da yetinilmemiş; Çin işgâli altındaki Doğu Türkistan'ın adı "**Sinkiang**" (Şincang) olarak değiştirilmiştir. Ruş işgâli altında kalan ve bugün hürriyetlerine kavuşan Batı Türkistan ise; Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan olarak beş ayrı Cumhuriyete bölünmüştür. Kısacası, burada yaşayan ahâliyi parçalamak gâyesi güdülmüştür...

Her karış toprağını, takdîre şâyan bir kahramanlık ve azimle müdafaa eden Türkistan halkı; millî ve dînî varlıklarını koruduğu gibi, İslâmiyet'in yayılması ve yaşatılması için çok büyük ve kıymetli hizmetler ifâ etmişlerdir...

Asya'nın merkezinde, en stratejik mevkîde, şerefli bir târih ve medeniyete sâhip bu ülke, *Halife Abdulmelik* zamânında İslâm'ın nûruna ka-

vuşmuştur. O zamandan bu yana; İslâm âleminin ayrılmaz bir parçası olarak kalan ve "İslâm'a dâvet" uğrunda bütün imkânlarını seferber eden, Asya'nın en ücra yerlerine İslâmiyeti yayarak İç Asya'da ve Doğu'da "*İslâm Bayraktarlığı*"nı yapan İmâm-ı Buharî, Ahmet Yesevî, Fârabî, İbn-i Sîna, Yusuf Has Hacip ve Kaşgarlı Mahmut gibi İslâm'a ve Türklüğü hizmet etmiş büyük âlimleri yetiştiren bu milletin kötü târihi, 1860'lı yıllarda başlar.

1865'den itibaren Büyük Türkistan'ın batı tarafı Çarlık Rusyası, doğu tarafı ise Çinliler tarafından işgâl edilmeye başlanır. Neticede; Batı Türkistan'a "*Rus Komünist Rejimi*", Doğu Türkistan'a ise "*Çin Komünist Rejimi*" hâkim olmuş ve bu iki *Türkistan*, Türk-İslâm Dünyâsı'ndan tamâmen tecrit edilerek, dinî inançlarının ve millî benliklerinin yok edilmesini hedef alan gayri insânî bir sistem ve politikanın uygulandığı zulüm ve terörle günümüze kadar yönetilmişlerdir.

Bugün bağımsızlıklarını kazanan Büyük Türkistan'ın batı bölgesine bir fikir vermek amacıyla kısaca temas ettikten sonra esas konumuza geçeceğim:

BATI TÜRKİSTAN

Dünyâ literatüründe "*Türkistan*" diye anılan "*Batı Türkistan*"; batıda Hazar denizinden, doğuda Altay dağlarına (yâni Doğu Türkistan'a); güneyde Horasan, Karakurum dağlarından (yâni Afganistan ve İran bölgelerinden) kuzeyde Ural dağları ile Sibirya'ya (yâni Rusya Federasyonu'na) kadar uzanan 3.995.400 km² genişliğinde bir alanı kaplar...

Dünyâ ve İslâm târihinde oynadığı önemli rolleriyle tanınan Batı Türkistan, kurulan çeşitli imparatorluklarla dünyâyı etkilemiş olan bir Türk-İslâm ülkesidir...

Tanrı'ya şükürler olsun ki; komünizmin ölümü ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu Batı Türkistan'ı meydana getiren beş Türk-İslâm Cumhuriyeti bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti bu Türk Cumhuriyetlerine çok büyük maddî ve mânevî destek sağlamıştır ve sağlamaktadır...

DOĞU TÜRKİSTAN

1.828.418 km² yüzölçümü ile Asya'nın merkezinde yer alan Doğu Türkistan'ın bu târihî ve coğrafi adı; 1876'daki Çin-Mançu istilâsından sonra 1884'de "*Yeni Toprak*" anlamına gelen "*Sinkiang*" (Şincang) olarak değiştirilmiş ve 1949'da vukû bulan komünist Çin işgâlinde sonra da 1955 yılında "*Şincang Uygur Otonom Bölgesi*" adıyla bugünkü idârî statüsü kazandırılmıştır.

Avrupalı bilim adamlarınca "Pivot of Asia", yâni "Asya'nın kalbi" olarak nitelendirilen bu esir ülke; jeopolitik ve stratejik konumu, fizikî coğrafyası, târihî geçmişi, etnik yapısı, kültürel değerleri ve dînî inançlarıyla Türk-İslâm dünyâsının ayrılmaz bir parçasıdır...

Uluslararası ilişkiler açısından Doğu Türkistan; kuzeyde Rusya, batıda; Batı Türkistan'ı teşkil eden Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan, güneyde, Afganistan, Pakistan, Hindistan ve Tibet, doğuda; Çin (Kansu ve Çinghay eyâletleri) ile kuzey-doğuda Moğolistan ile ortak hudûda sâhip olması dolayısıyla, Orta Asya'da çok önemli bir stratejik konuma sâhiptir...

Uzakdoğu ile Avrupa'yı; Sibiryâ ile Güney Asya'yı birbirine bağlayan târihin en eski "*İpek yolu*" diye bilinen büyük ticâret yollarının kavşağı durumunda olan Doğu Türkistan, coğrâfî bakımdan, kuzey yarım küresinde 34-40.ncı eylemlerle, 74-95.nci boylamlar arasında yer alır.

Doğu Türkistan'ın Târihi

Uzun târihi boyunca Doğu Türkistan; İç ve Orta Asya topraklarında kurulmuş olan Türk İmparatorlukları'nın ve Hanlıkları'nın "*merkezi*" veya "*asil unsuru*"nu teşkil eden "*Feodal Krallıklar*" olarak varolmuştur.

Meselâ; m.ö. 8-3.ncü asırlarda İskitler'e, m.ö.300-m.s.93 yıllarında Hunlar'a, 40-420 târihleri arasında Kuşan Devleti'ne, 220-386'da Siyan-pi'lere, 383-460 yıllarında Topa Devleti'ne, 402-555 yıllarında Juhan Tatar Devleti'ne, 450. yıllarda Yeftel veya Haftalit Devleti'ne, 552-744 döneminde Göktürk İmparatorluğu'na, 744-840 devresinde Uygur Devleti'ne, 751-870 yılları arasında Karluk Devleti'ne ve Karahanlılar İmparatorluğu ile Türk-Moğol Çağatay Doglat (1217-1508) ve Seidiye Hanlıkları'na (1509-1679) bu Türk yurdu, merkezlik yapmış veya önemli vazîfeler ifâ etmiştir...

Çin ile Doğu Türkistan arasında (*o devirde Çinlilerce kullanılan adıyla "Hsi Yu"="Batı Ülkesi"*) kayda geçmiş olan ilk temas, imparator Wu-ti'nin elçisinin m.ö. 139-119 yıllarında bu bölgeyi ziyâret etmesiyle başlamıştır.

Daha sonra 744 yılına kadar Çin, Doğu Türkistan'ı (*m.ö. 105 ve 59 ila m.s. 73, 488, 657 ve 744 yıllarında olmak üzere*) altı defa işgâl etmiştir. Bu işgâllerden hiç birisinin süresi 45 yılı geçmemiştir ve aralıklarla toplam işgâl süresi 175 yıldır.

8.nci ve 18.nci asırlar arasındaki bin yıllık bir dönem Çin İmparatorluğu ile önemli derecede kültür ve siyasî işbirliğinin gerçekleştirildiği bir "*barış dönemi*" olmuştur. Bu dönemde; doğu-batı ticâreti, kültür

mübadeleleri gelişmiş, Çin'de budizm ve müslümanlık yayılmaya başlamış ve siyasî istikrar yeniden sağlanmıştır...

Bütün bu târihî olaylarda önemli rol oynayan Doğu Türkistan; Çin ile eşit ve dostâne münâsebetlerde bulunmuş ve bölgenin siyasî istikrârının sağlanmasına, kültür ve ekonomik bakımdan ilerlemesine katkıda bulunmuştur...

I. Çin-Mançu İstilâsı

Ancak bu barış dönemi, Doğu Türkistan'ı 1759 yılında Çin-Mançu İmparatorluğu'nun işgâli ile son bulmuştur.

"*Parçala, idâre et*" prensibine uygun olarak, Doğu Türkistan'ı dört muhtar bölgeye ayıran Çinliler, bu işgâl esnasında 1 milyondan fazla insanı çeşitli işkencelerle öldürmüşlerdir. 18.nci asrın son yarısında, *işittiğinde her insanın* titreyeceği birçok katliamın yapıldığı bu işgâl dönemi 103 sene devâm etmiştir...

Çin'de ve Doğu Türkistan'da ve hatta bütün dünyâda bir "*ıffet ve namus sembolü*" olarak tanınan *Dilşad Sultan* bu devirde ayaklanmış ve Çinlilerce boğularak öldürülmüştür...

Doğu Türkistan İslâm Devleti

Mançu zulmüne karşı 42 defa vukû bulan halk ayaklanmaları nihâyet 1863 yılında başarıya ulaşmıştır. Bu târihte bağımsızlığa kavuşan Doğu Türkistan'da, *Yakup Han Bedevlet*'in başkanlığında *Doğu Türkistan İslâm Devleti* kurulmuş ve bu Devlet, Türkiye (Osmanlı Devleti), İngiltere ve Rusya tarafından diplomatik olarak resmen tanınmıştır... *Yakup Beg, Osmanlı Sultânı Pâdişah Abdülaziz'e bi'at etmiş, O'nun adına hutbe okutmuş ve para çıkarmıştır.*

II. Çin-Mançu İstilâsı

Ancak bu bağımsız Türk Devleti'nin ömrü 15 yıl sürmüş ve 1876 yılında Doğu Türkistan, Çin-Mançu Devleti'nce yeniden işgâl edilmiş ve 1884'de "Hsin Chiang Shing" = (Yeni Topraklar Bölgesi) adıyla Çin-Mançu İmparatorluğu topraklarına katılmıştır... Bu işgâl dönemi, 1911 yılına kadar sürmüştür...

Çin Askerî Vâliler ve Ayaklanmalar Dönemi

Bu ikinci işgâl döneminde, merkezî Çin yönetimine ve onun sonucu olarak ismen "*Komintang rejimi*" kontrolündeki "*Çin Askerî Vâilileri*"ne karşı *Müslüman-Türk direnişi*, Doğu Türkistan'ın Türk ve İslâm niteliğini tahrip etmeye yönelik olan kötü idâre ve *bölgenin çinlileştirilmesi* gayretlerine rağmen yine de devâm etmiştir...

İlk Çin istilâsının vukû bulduğu 1759'dan bu yana Doğu Türkis-

tan'da müstevlîye karşı 200'den fazla silahlı ayaklanma olmuş ve bu millî direnişler sonrasında kısa süreli de olsa halkımız dört defa "*hürriyetin tadını*" tatma fırsatını bulmuştur...

1625 ve 1863 yıllarındaki bağımsızlık dönemlerinden sonra iki defa bağımsızlık elde edilmiş; 1933 yılında merkezi Kaşgar'da, 1944 yılında ise merkezi Gulca'da "*Bağımsız Doğu Türkistan Cumhuriyetleri*" kurulmuştur:

Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti

Doğu Türkistan halkının yıllardır, müstevlî Çin yönetimine ve çinli genel vâlilere karşı duyduğu nefret ve biriken kin, gelişen millî benlik rûhû ve 20. asrın başlarında Orta Asya'da oluşan Ceditcilik ve Uyanış Hareketleri'nin etkisiyle, 1930'lu yıllarda, umûmî olarak millî galeyâna ve eyleme dönüşmüştür... Bu galeyânın neticesinde 1933 yılında Kaşgar'da bir Türk devletinin kuruluşunu sağlayan aşağıdaki büyük ayaklanmalar ve inkılaplar vukû bulmuştur.

1931 yılının başlarında Kumul'da Salih Dorga ve Hoca Niyaz Hacı liderliğinde başlayan millî mücâdele, kısa sürede bölgenin kurtarılmasını sağlamıştır.

6 Ocak 1933'de Turfan'da; Mahmut Muhîfî ve kardeşleri Maksut ve Mevsul'ün yönetiminde başlayan halk hareketini görüyoruz. Turfan'ın fethinden sonra Aksu ve Kuçar şehirleri de Muhîfî mücâhidlerinin eline geçmiştir.

Hoten inkılâbı fiilen 20 Şubat 1932'de başlamış ise de; Mehmet Emin Buğra, kardeşleri Abdullah ve Nur Ahmet Beyler ile Karakaş'ta kurdukları gizli İhtilal Komitesinin faaliyeti 1931 yılının başlarına dayanır.

20 Şubat 1932 günü Karakaş fethedilmiş kısa sürede bölge halkının katılımı ile Hoten kurtarılmış, Hoten millî kuvvetleri, Kargalık, Poskam, Yarkent, Yenihisar şehirlerini düşmandan kurtararak Kaşgar'a doğru harekete geçmişlerdir.

1933 yılının temmuz ayında Altay'daki Kazak Türkleri; liderleri Şerif Han Töre'nin komutasındaki Kazak mücâhidleri güneydeki millî kuvvetlerin baskısı ile kuzeye çekilen Çin birliklerini bozguna uğratarak bölgenin kontrolünü sağlamıştır.

Timur Bey, komutasındaki Kaşgar ihtilalcileri; Özbek Türklerinin oluşturduğu fedâî birliğinin de destek ve yardımı ile Kaşgar'a hâkim olarak bütün millî kuvvetlerin liderlerinin veya temsilcilerinin Kaşgar'da buluşmalarına imkân sağlamışlardır.

Yurt sathında gerçekleşen bu büyük ve millî hareket ve inkılaplar; Doğu Türkistan halkının, bir asra yaklaşan bağımsızlık hasretini gidermek için târihî bir fırsat doğurmuştur. Kaşgar'da toplanan millî kurtuluş hareketinin liderleri veya temsilcileri uzun temas ve müzâkerelerden sonra, 12 Kasım 1933 günü Kaşgar'da Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyetini ilân etme mutluluğuna erişmişlerdir.

Bu devletin ilk işi; Türk dünyâsının kalesi ve parlayan güneşi Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile temas kurmak olmuştur. Bu yeni Cumhuriyetin Dışişleri Bakanı Kasım Can Hacı, Hindistan'dan Ankara'ya çektiği bir telgrafla, Doğu Türkistan'da yeni bir Türk Devletinin kurulduğunu bildiriyor ve "**Gök Bayraktan Al Bayrağa Selam**" mesajı ile bağlılığını sunuyor.

Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti aldığı bir kararla, kendisinin tanınması, istiklâlinin korunması maksadiyle; Cemiyet-i Akvam başta olmak üzere; Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Sovyet Rusya, Japonya, İsviçre, İsveç, Mısır, Afganistan, Almanya gibi ülkelere müracaat etmiş ve görevliler yollamıştır.

Büyük ümit, uzun yıllarca bekleyiş ve onbinlerce vatan evlâdının kanları ile kurulan bu cumhuriyetin ömrü çok kısa olmuştur. Bu cumhuriyet; bir yandan Sovyet Rusya'nın geleneksel Asya politikası ve Batı Türkistan'a örnek teşkil edebilir endişesiyle giriştikleri silahlı müdâhaleler, bir yandan Çinliler, diğer yandan da Tunganlarla sürdürülen savaşlar ve bazı liderlerin davranış ve hareketlerinden doğan üzücü hâdiseler sonucu; Doğu Türkistan târihine, acı vakalarla dolu sayfalar bırakarak sona ermiştir.

Bu savaşları ve mücâdeleri kazanan Çinli General Sin Si Bey, ülkeyi 10 yıl terör ve talanla yönetmiş, Cumhurbaşkanı Hoca Hiyaz Hacı'yı ve Başbakan Sabit Damollayı öldürmüştür. Başkomutan Mahmut Mûhîfî ve Hoten Emîri M.E. Buğra yurtdışına çıkarak mücâdelelerini yurtdışında sürdürme imkânlarını bulmuşlardır.

Ruslar'ın Doğu Türkistan'a Müdâhalesi

Kaşgar'da kurulan Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti'nin Ruslar'ın da girişimiyle yıkılmasından sonra Çinli Genel Vâli Şin Si Sey, Ruslar'ı Doğu Türkistan topraklarına dâvet etmişti. **Ruslar**; askerî birliklerden başka, 1935-1937 yılları arasında mühendis, müşâvir, doktor, öğretmen vs. gibi maskelerle Doğu Türkistan'a 400 kadar ajan göndererek bunları ülkenin askerî, mülkî, ekonomik, idârî yerlerine yerleştirmek sûretiyle, Doğu Türkistan'ın sevk ve idâresini tamamen kendi insiyatifi altına almış

oldular...

Ruslar bu şekilde Doğu Türkistan'a tamâmen yerleştikten sonra başta Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti **Cumhurbaşkanı Hoca Hiyaz Hacı** olmak üzere 300.000 kişiyi tutuklayarak bunların çoğunu çeşitli işkencelerle öldürmüşlerdir...

Netice olarak 1937 yılından 1944 yılına kadar geçen sürede, Doğu Türkistan'da Rus devri hüküm sürmüştür ve tamâmiyle merkezî Çin'den bağımsız hareket edilmiştir... Daha sonra 1944 yılı başlarında *Milliyetçi Çin* kuvvetleri Doğu Türkistan'a hâkim olmuşlardır.

Doğu Türkistan Cumhuriyeti

1933 yılında Kaşgar'da kurulan millî hükümetin dağıtılması, onun ardından Ruslar'ın bölgeye girerek tamâmen hâkim olması ve Çinli Genel Vâliler'in artan baskıları, Doğu Türkistan aydınlarını bir araya getirmiş ve yeniden uyanış hareketlerine başlanılmıştır. Bilhassa kültür seviyesi yüksek olan Gulca (İli) vilâyeti, ikinci bir Rus işgâlinde endişe ile galeyan hâlindeydi. İli halkı, Çinliler'in imha politikasına bir son verme düşüncesiyle **Ali Han Töre** adlı bir mücâhidin etrafında bir kaç defa toplanarak müzâkerelerde bulunuldu. Bu görüşmelerin neticesinde milliyetçi Çin kuvvetlerine karşı "*bağımsızlık mücadelesi*" verilmesine karar verildi.

Zulme ve teröre dayanamayan halk tarafından, 1944 yılının haziran ayında Gulca vilâyetine bağlı Nilka ilçesinde **Gani Batur** önderliğinde ilk direniş hareketi başlatıldı. Gulca şehrinde **Ali Han Töre** başkanlığında kurulan **AZATLIK TEŞKİLATI** bu direniş hareketlerini yönlendirdi ve 1944 yılı eylül ayında Gulca şehri Çinlilerden temizlendi. "**Üç Vilâyet İnkılâbı**" olarak bilinen bu ayaklanmalar neticesinde Doğu Türkistan'ın Altay, Çövçek ve Gulca vilâyetlerinde bağımsızlığa kavuşan Doğu Türkistan Türkleri, Çin ordusunu Manas nehrinin ötesine, Ürümçi'ye kadar sürerek ağır bir yenilgiye uğratmıştır.

Neticede 1944 yılı, 11 Kasım günü istiklâl ilan edilerek, bugün 51. yılını kutlayacağımız **Doğu Türkistan Cumhuriyeti** kuruldu...

Milletimiz Türk...

Dînimiz İslâm...

Vatanımız Türkistan...

Ecdâdımız Cengiz ve Timur...

parolasını ilke edinen bu Türk Cumhuriyeti, yine Rus ve Çinliler'in işbirliği ile yıkıldı ve 1946 yılında Çinlilerden, Ruslardan ve Millî Mücâhitlerden oluşan "**Karma Doğu Türkistan Hükümeti**" kuruldu. An-

cak bu hükümetin de ömrü uzun olmadı. Bütün Çin'e hâkim olan komünist Çin kuvvetleri, 1949'da, Stalin'in de onayı ile Doğu Türkistan'a girek bu târihî Türk ülkesini resmen işgâl etti...

Sosyal Yapı ve Nüfus Durumu

Doğu Türkistan halkı; Türk dilinin muhtelif lehçelerini konuşan ve fonotikleşmiş Arap alfabesini kullanan Uygur, Kazak ve az sayıda Kırgız, Özbek gibi müslüman Türk boylarından oluşmaktadır. Halk, Türk-İslâm geleneğine ve inancına sınıksız bağlıdır.

1949 yılında Komünist Çin orduları, Doğu Türkistan'ı işgâl ettiklerinde bu ülkede azınlık milletlerin sayısı (çoğu Çinli olmak üzere Manchur, Şive, Moğol) 600.000 civârında olup, Doğu Türkistan nüfusunun % 6'sını teşkil ederken, günümüzde akın akın getirilen çinli göçmenler sebebiyle, müslüman Türk, *kendi ülkesinde "azınlık"* hâline düşürülmek üzeredir. "*Üretim ve İnşaat Ordusu*", "*Güvenlik Birlikleri*" gibi değişik isimler altında getirilen çinli göçmenler, ülkenin en mümbit bölgelerine yerleştirilmektedir. Ürümqi, Aksu ve Kuça gibi şehirlerde Çin nüfus oranı % 80'ni aşmıştır. Nüfusu 1 milyonu bulan "*Yeni Çin şehirleri*" kurulmuştur. Ayrıca 5.000 kadar mâden sâhâsında "*küçük yerleşim bölgeleri*" tesis edilmiş, buralara iskân edilen Çinliler'e özel siyâsî ve ekonomik imtiyazlar verilmiştir. Yerli ahâlî ise bölgeyi terke zorlanmaktadır.

Devlet dâirelerinde ve mahallî yönetim birimlerinde ve sanâyî tesislerinde çalışanların % 95'i Çinlidir. Doğu Türkistan'a yerleşen bu Çinliler; toplumun güvenliğini, huzurunu bozmakta, çevreyi tahrip etmekte, mahallî ekonomiyi ve sanâyîyi yok etmektedirler. Çin yöneticileri, 2000 yılında bölgedeki Çin nüfûsunu üç misline çıkarmak zorunda olduklarını ifâde etmişlerdir.

Ekonomik Durum

Doğu Türkistan; petrol, volfram, altın, kömür, uranyum gibi stratejik ham maddeler ve sayısız yeraltı ve yerüstü zenginliklerine sâhip bir ülkedir. Bütün Çin'de mevcut 148 çeşit mâdenin 118 çeşidi Doğu Türkistan'dan çıkarılmaktadır. Doğu Türkistan'da şimdiye kadar 5.000 yerde mâden ocağı bulunmuş olup; bu, Çin'deki toplam mâden ocaklarının % 85'ini teşkil eder.

Yaklaşık 500 bölgeden "*petrol*", 30 bölgeden "*doğal gaz*" çıkarılmaktadır. Petrol rezervi 8 milyar ton olarak tesbit edilmiş olup her yıl 10 milyon ton petrol Çin'e taşınmaktadır.

Çin'in kömür rezervinin yarısı Doğu Türkistan'dadır. Yıllık "*altın*" üretimi de; 360 kg. civârındadır. *Uranyum, volfram* gibi stratejik maden-

lerle, *tuz* ve *renkli kristal taşları* Doğu Türkistan'ın başlıca yeraltı ürünlerindendir.

150 bin km² tarım arâzisine ve bir o kadar ekilebilen toprağa ve 12 bin km² genişliğinde ormanlık alana sâhip Doğu Türkistan yaylalarında 60 milyona yakın küçük ve büyükbaş hayvan beslenmektedir.

Bu tabiî kaynakları bakımından *dünyânın en zengin ülkelerinden sayılması gereken* Doğu Türkistan maalesef şu anda "*geri kalmış bir ülke*" hüviyetinde olup; müslüman halkı kendi topraklarında fakru zarûret içinde yaşamaktadır. Bunun başlıca sebebi; bu zenginliklerin talan edilircesine Çin'e taşınması ve ülkede kurulu bütün sanâyî tesislerinden sağlanan gelirin Pekin kasalarına aktarılmasıdır. Nitekim, Çin yöneticileri, Çin'in hammadde zenginliklerinin % 85'nin Doğu Türkistan'dan elde edildiğini itiraf etmektedirler. Ülke sanâyî kuruluşlarında çalışanların % 90'ını ve petrol tesislerinde çalışanların % 99'unu bölgeye yerleştirilen Çinliler teşkil etmektedir. Bu bakımdan müslüman Türkler arasında işsizlik oranı çok yüksektir.

Kısacası; Doğu Türkistan dünyânın en zengin ülkelerinden biri olmasına rağmen, halkı en fakir olan ülkedir...

Eğitim alanında da eşitsizlik sürmektedir. Ürümqi Üniversitesi'nde okuyanların % 20'si müslüman Türk, % 80'si Çinlidir.

Müslüman halk, devletin *sağlık* hizmetlerinde de mahrumdur. Çinli nüfusun % 95'i devletin ücretsiz sağlık hizmetlerinden yararlanmasına karşılık, müslüman Türkler'in yararlanma oranı ancak % 12 civârındadır. Kalan % 88'i ücrete tâbîdir.

Müslüman Türkler'e Uygulanan Doğum Kontrolü

Çin Hükümeti, Doğu Türkistan'da müslüman Türk nüfusunun artmasına mânî olmak için; "*doğum kontrolü kânunu*"nu acımasızca uygulamaktadır. Bu kânuna göre; şehirlerde oturanlara 2, köylerde oturanlara ise 3'den fazla çocuk sâhibi olmak yasaktır. Bu yasağa uymayanlar çok ağır cezalara çarptırılmaktadır. Geniş taşra kesimlerinde yasağa uymayan kadınlara; hiçbir sihhî tedbir alınmadan *toplu kürtaj operasyonları* yapılmaktadır. *Hâmile kadınların çocukları zorla karınlarından çıkarılarak öldürülmektedir*. Belirlenen sayı dışında doğan çocuklara isim verilmekte, vatandaşlık hakkı tanınmamaktadır. Dînî inançlarına uyararak, yönetimin bu konudaki yasaklarına karşı gelenler ise hapsedilmektedir. 1991 yılında *Hoten* vilâyetinin *Karakaş* ilçesinde mecbûrî kürtaja tâbî tutulan annelerin sayısı 18.765'dir. Bu rakam, bu ilçedeki anne adaylarının % 49'nu teşkil eder. Doğum yasasını tam kontrol edebilmek için 1992'de

bu bölgeye 432 çinli memur tâyin edilmiştir.

Nükleer Deneme ve Çevre Mes'eleşi

Çin'in en büyük nükleer merkezi ve deneme alanı Doğu Türkistan'dadır. Hükümet, hiçbir koruyucu tedbir almadan, bölgede nükleer deneme yapmaktadır.

1964'den bu yana 11'i yeraltında olmak üzere bugüne kadar (bilinen) 44 nükleer deneme yapılmıştır. En son nükleer deneme ise 1995 yılının ağustos ayı içinde gerçekleştirilmiştir.

Atom denemeleri sonucunda; çevre kirlenmekte, tabiat ve ürünler tahrip olmakta, halk çeşitli hastalıklara yakalanmakta, çocuklar ise sakat doğmakta veya ölmektedir... Bu tehlike ve tehdit karşısında halk tamâmen savunmasız ve korunmasızdır. Sebze ve meyve çeşitlerinde azalma, radyoaktif etkiler görülmektedir. Nitekim; Batı ülkelerinin Çin'den ithal ettikleri Doğu Türkistan menşeli kuru yemişlerde radyasyon tesbit etmeleri üzerine Doğu Türkistan kaynaklı ürünlerin ithâlini yasaklamaları, bunun bir delîlidir. En son gelen haberlere göre kavun ve karpuzların bir elma kadar küçüldüğü öğrenilmiştir. Ayrıca, Çin Hükümeti hiç çekinmeden diğer ülkelerin nükleer artıklarını ve çöplerini ekonomik menfaat karşılığı kabul etmiş ve bu konuda anlaşmalar imzalamıştır.

Komünist Yönetimin Din Politikası

1949'da komünist rejimin Doğu Türkistan'a girmesiyle, yeni bir terör ve baskı rejimi başlamıştır. Dînî vecibelerin yerine getirilmesi yasaklanmış, ibâdet yerleri, dînî ve millî öğretim yapan okullar, medreseler kapatılmış, dînî kitaplar yakılmış, ulemâ ve yurdun ileri gelenleri tutuklanmış, çoğu öldürülmüştür. *Genel Vali Burhan Şehidi* 1952'de çoğu din adamlarından oluşan 120.000 kişinin îdam edildiğini açıklamıştır.

Mao'nun ölümünden sonra uygulanan "açık yumuşama" politikası Doğu Türkistan müslümanlarına bir ölçüde dînî ve millî hoşgörü içinde yaşama imkânı vermiştir. Bunu fırsat bilen müslüman halk 1980'li yıllarda, yıkılan câmileri onarmaya, yakılan mukaddes kitapları temine çalışmışlardır. Ancak, bu hoşgörü dönemi kısa sürmüş, yeniden dînî faaliyetler yasaklanmış; okullar, medreseler kapatılmış, hocalar talebeleriyle birlikte hapsedilmişlerdir.

Komünist Çin yönetiminin başı *General Vang En Mov*'un 14 Mayıs 1988'de Ürümqi'de söylediği şu sözler, Çin Komünist rejiminin bu konudaki gerçek politikasını açıkca belirtmektedir: "... *Dîne inanmama hürriyetini teşvik faaliyetini güçlendirmemiz ve sosyalizme destek verecek*

din adamlarıyla işbirliği yapmamız gerek. Dînî tedrisâtı kesin olarak sınırlandırmalıyız. Hacca gideceklerin sayısını hükümetçe tesbit edilen kontenjanda tutmak zorundayız..."

Öte yandan, İslâm ülkelerine açılmak gâyesiyle; bu ülkelere hoş görünmek için, büyük şehirlerde birkaç câmiî süsleyip ibâdete hazır tutarak aldatmaca tedbirler alınmaktadır. Hacca, hükümetçe seçilen kişiler gönderilmektedir. Hac kabileleri on'ar kişilik gruplar hâlinde tertiplenmekte olup, her grubun başında bir komünist sorumlu bulunmaktadır. Dış ülkelere özellikle İslâm ülkelerinden kitap, dergi gibi basılı ve video bandı gibi görüntülü dökümanların girmesi yasaktır.

Bütün baskılara ve din aleyhtârı propagandalara rağmen 46 yıldır Doğu Türkistan'da "**Allâhu Ekber**" diyen ezan sesleri susturulamamıştır..

Doğu Türkistan halkı; çinlilerle sosyal ve kültür münâsebetlerinden nefret edercesine kaçarak pasif mukâvemetin en iyi örneklerini vermekte, imkân ve fırsat buldukça da tepkilerini aktif olarak göstermektedirler.

1953, 55, 57, 62, 67, 69, 70 ve 85 ile 1989 yıllarında vukû bulan dînî ve millî hareketler dünya basınında yankılar uyandırmıştır... 1990 yılında yüzlerce mücâhidin şehâdetiyle son bulan "**Barın Ayaklanması**", Doğu Türkistan'da müslüman Türk'ün asırlardır kökleşen millî ve dînî inançlarının sökülüp atılamayacağına bir cevaptır...

Çin hükümeti, halkımızın bu direnişlerini kırmak için çeşitli baskı yöntemleri uygulamaktadır. Nitekim 1990 yılı içinde, dînî propaganda yapmak ve komünizme karşı mefkûre üretmek gibi suçlar işlediği iddiasıyla; Aksu, Kuça, Kaşgar, Kargalık ve Hoten gibi şehirlerde 400'e yakın din hocası talebeleriyle birlikte tutuklanmışlardır. Bunlardan işkence sonucu ölen ve sakat kalanlar olduğu bilinmektedir.

Netice itibâriyle, bütün baskılara rağmen insanlık şeref ve haysiyetiyle asla bağdaşmayan ağır bir esaret ve müstemleke zihniyetinin uygulandığı Doğu Türkistan'da 26 milyonu aşkın bir müslüman Türk toplumu "**var olma mücâdelesini**"ni sürdürmektedir.

Her toplumun, her milletin en tabîî hakkı olan, "**inanç ve ibâdet hürriyeti**"nden, kültür haklarından, bugünkü insan hakları ve evrensel hukuk çağında, Doğu Türkistan müslümanları tamâmen mahrum durumdadırlar. Bir mânevî değerlere kavuşma ve varolabilme mücâdelesini vermekte olan bu mazlum milletin, Türk-İslâm dünyâsından çok âcil ilgi ve yardım beklemekte olduğunu bilgilerinize sunmak isterim.

BOŞ BEŞİK

Tâlip KÜÇÜKCAN(*)

Târihin belirli dönüm noktaları vardır. Bu dönüm noktaları zaman zaman önemli kırılmaların ve sıçramaların, zaman zaman da düşüşlerin izlerini taşır. Hemen her medeniyet bu türden tecrübeleri yaşamıştır. Başlangıçta Avrupa merkezli olan ve ikinci dünyâ savaşından sonra ABD merkezli güç sâyesinde hâkimiyetini sürdüren Batı medeniyeti ise onsekizinci yüzyılın sonu ile ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısından itibaren "yükselme" olarak nitelenen bir sıçrama yapmıştır. Ortaçağ feodal zihniyetinin çöküşü ve bazılarının "kapitalizm", bazılarının da "modernizm" şeklinde adlandırdıkları târihî kırılma literatüre "Batı medeniyetinin doğuşu ve yükselişi" şeklinde geçti.

Batı'daki ekonomik büyüme ve kapitalizmin temelini oluşturan doymak bilmez sermâye birikimi ile bunun paralelinde gelişen "üret üretebildiğin kadar" mekanizması bütün dünyâyı kontrol altına aldı. Batı'daki bu ekonomik "sıçrama" sîyasî ve sosyal düzenleri altüst etmekle kalmadı, aynı zamanda insanın gerçeği kavrayış şeklini bile değiştirdi. Batı, büyümesine büyüdü ama kapitalist paradigmalara dayalı ekonomik hayat ve bu temel üzere kurulu sosyal ilişkiler "birlikte" yaşamanın gerçek formülünü bir türlü üretemedi. İşte bu sebebledir ki, aynı medeniyet kulübü içinde yer almalarına rağmen yüzyılın en büyük iki felâketi, bu medeni-

(*) TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

Yazışma adresi: 54 Teignmouth Rd. London NW2 4DX, England

yete mensup ulusların çıkar çatışmalarından doğdu.

Milyonlarca insanın ölmesine ve sakat kalmasına sebep olan birinci ve ikinci dünyâ savaşları Batı medeniyetinin birer ürünü değil de nedir? Bu savaşları başlatanlar ve taraf olanlar, Batı medeniyetinin temsilcisi olarak kabul edilen ülkeler değil miydi? İkinci dünyâ savaşında öldürüldüğü iddia edilen milyonlarca Yahûdî, Batı medeniyetinin doğuş yeri olan Avrupa'da gömülmedi mi? Hiroşima ve Nagasaki'de sivil halkın üzerine atom bombası atarak yüzbinlerce insanın korkunç bir şekilde ölmesine ve kurtulanların da sakat kalmasına sebep olan, Batı medeniyetinin bugünkü merkezî gücü Amerika'nın ta kendisi değil midir? Bu tür sorulara verilecek cevaplar bir "sıçrama" ve "yükselme" olarak bütün dünyâya kabul ettirilen Batı medeniyetinin hangi türden bir "kırılma" tecrübesi yaşadığına ilişkin önemli ipuçları verecektir.

Bu yazının başlığı, Batı medeniyetinin önemli taşıyıcılarından birisi olarak kabul edilen İngiltere'nin, kendi ülkesinin çocuklarına revâ gördüğü trajediyi günyüzüne çıkaran bir kitabın adı aslında. Bir İngiliz yazarın kaleminden çıkan ve yakın târihin perdesini aralayan bu kitap, Batı'nın "medenî!" değerlerinin gerçek yüzünü ortaya koyuyor. **"Boş Beşik"** (Empty Cradle) adlı kitap İngiltere'nin, "medenî sıçramanın" hangi ucunda olduğuna dâir târihî belgelerle dolu ve hâlâ hayatta olan kurbanların tanıklıkları ile de sâbit. Bir neslin dramını günümüze taşıyan **"Boş Beşik"**'in yazarı Margaret Humpherys'e göre İngiltere hükûmeti, ikinci dünyâ savaşından sonra onbinlerce çocuğu, âilelerinin haberi olmadan çalışma kamplarına göndermiş.

Kamu oyunda şok etkisi yapan ve onbinlerce âilenin savaş sonrasına ilişkin acı hâtıralarını tekrar canlandıran olayın suç ortakları ise İngiliz hükûmeti ve kilise yetkilileri. İkinci dünyâ savaşını takip eden yıllarda, binlerce çocuk ya yetim kalmış ya da ekonomik zorluklardan dolayı âileleri tarafından terk edilmiş veya yetim yurtlarına yerleştirilmişti. Sayıları onbinleri aşan çocukların barındığı yetimhâneler ve yurtların büyük bir çoğu kiliseler tarafından yönetilmekteydi. İngiliz hükûmetinin aldığı bir kararla, 1946 yılından itibaren on binlerce çocuk âilelerinin haberi bile olmadan, İngiltere'nin o zamanki sömürgelerinden biri olan Avustralya'ya gönderildi. Onbinlerce çocuğun acı çekmesine sebep olan zorakî çocuk göçü sırasında, âilelere çocuklarının öldüğü veya evlatlık edinildi-

ği söylenirken, çocuklara da âilelerinin kendilerini terkettikleri veya ane-babalarının savaşta öldüğü söylendi. "**Boş Beşik**"'in yazarı Margaret **Humphreys**'e göre bütün bunlar düzmeceydi ve kilise yurtlarında barındırılan onbinlerce çocuk Avustralya'daki çalışma kamplarında zor şartlar altında çalıştırılmıştı.

Humphreys'in uzun yıllarını verip, hem çocuk kurbanlarla hem de âileleriyle görüşerek hazırladığı kitapta şu bilgiler yer alıyor. "**Onbinlerce çocuk gemilerle Avustralya'ya gönderildi. Gittikleri yerde hristiyan Kardeşler adlı kilise teşkilâtının kontrolüne verilen bu çocuklar, son derece sağlıklı ortamlarda barındırıldı. Hristiyan Kardeşler teşkilâtına mensup görevliler, hayvan sürüsü muâmelesi gösterdikleri binlerce çocuğu köle gibi çalıştırdılar. Sekiz on yaşındaki çocukları bile acımasızca inşaatlarda çalıştıran bu zâlimlerin yaptıklarına ise İngiliz hükûmeti seyirci kaldı.**"

Humphreys, âilelerinden kaçırılan mâsum çocukların kendi ülkelelerinden ve kültürlerinden kopararak papazlara teslim edildiğini belirttiği kitabında, çocukların yıllarca katlanmak zorunda kaldıkları trajediyi şöyle anlatıyor. "**Hristiyan Kardeşler ve Kurtuluş Ordusu gibi hristiyan teşkilâtlara emânet edilen çocuklar, papazların bitmek bilmeyen baskısına mâruz kaldı. Her fırsatta dayak yiyen bu savunmasız savaş kurbânı çocuklar papazların cinsel tâcizlerine, psikolojik baskılarına boyun eğmek zorunda kaldı. Bu kadar tâcize ve kötü muâmeleyle mâruz kalan çocukların büyük bir çoğunluğu ruhî bunalıma sürüklendi ve zaman zaman intihâra teşebbüs edenler bile oldu.**" Târihin perdelerini aralaması ile tekrar medeniyet eksenli tartışmalar başlıyor. Acaba Batı medeniyeti yeni bir kırılmanın eşiğinde mi? Yoksa bütün dünyâya bir "yükseliş" olarak sunulan ve böyle bir imajı ekonomik gücü sâyesinde meşrûlaştırılan Batı medeniyetinin "sıçraması" târihî bir yanılmadan mi ibâretti?

**MECMÛA'NIN 25. YILI DOLAYISIYLA 17 KASIM 1995
GÜNÜ İSTANBUL'DA YAPILAN TOPLANTIDAKİ
TAKDİM KONUŞMASI**

**Muhterem Hanımefendiler, Beyefendiler,
Kubbealtı'nın kıymetli misafirleri,**

Kubbealtı Akademî Mecmûası'nın 25. yayın yılına girmesi münâsebetiyle tertiplenen bu toplantıyı teşrifinizden dolayı mütevellî hey'etimiz adına teşekkürlerimi sunarım.

Müşâde ederseniz, vaktinizi çok fazla işgâl etmemeye gayret ederek, 1972 yılından bu yana yayın hayâtına azimle ve kararlılıkla devam eden Kubbealtı Akademî Mecmûası'nın, bu çeyrek asırlık serancâmını kısaca arz etmek istiyorum.

Sene 1972... 1960'lı yıllardan itibaren siyâset, ekonomi ve fikir hayâtında gelgitlerle çalkalanan Türkiye pek çok değişime mâruz kalmıştır. Ancak her değişim bir gelişme midir sorusu üzerinde durulmadan, değişmelerin kâr-zarar bilançoları tutulmadan, eski eşittir kötü yeni eşittir mutlaka iyi anlayışı ile hareket edilmektedir. Tabîî Türkçemiz de bundan nasibini almaktadır. Alfabe değişimi ile târihinde büyük bir köksüzlüğe itilen Türkçe, dilin bir sosyal sistem ve en önemli görevinin de toplumun fertleri ve nesilleri arasında iletişimi sağlamak olduğunu bildiren dilbilimin geliştiği dünyâda bunun tam tersi bir anlayışla gittikçe daha fazla cılızlaştırılmak istenmektedir. Türkçe üzerindeki bu ilim dışı bas-kılar o derece artar ki, gerek kelime hazînesinde ve gerekse dilin yapısında yapılmak istenen değişiklik, o devir ilim ve fikir adamlarını buna karşı ciddî bir mecmûa çıkarmaya sevkeder. O zaman ki adı ile Kubbealtı Cemiyeti'nin yayın organı olarak Kubbealtı Akademî Mecmûası böylece 1972 senesinde fikir ve basın hayâtımıza ilk adımını atar.

O senelerde tipo ile dizilen mecmûanın müdürlüğünü rahmetli Nihat Sâmî Banarlı hocamız, yazı işleri müdürlüğünü ise Şeyma Taşcıoğlu-Güngör Hanım üstlenmişlerdir. Türkçe'nin ve dolayısıyla kültürümüzün uğradığı bu hakârete tahammül edemeyen daha başka muhtaripler de vardır. Mecmûanın 25. yılında aramızda bulunmayan Sâmîha Ayverdi, Ekrem Hakkı Ayverdi, Fevziye Abdullah Tansel, Abdülkâdir İnan, Faruk Nâfiz Çamlıbel, Orhan Seyfi Orhon, Kaya

Bilgegil, Tahsin Banguoğlu ile birlikte hepsinin isimlerini burada saymadığım 20 küsur kişi ile 25. yılı burada birlikte idrâk ettiğimiz Ömer Faruk Akün, Necmeddin Hacıeminoğlu, Semavî Eyice, Uğur Derman, Nermin Pekin ve diğerleri yazıları ile fikir ve kültür hayatımızdaki istikrar ve devamlılığı destekliyerek, geç nesillere emin bir sığınak meydana getirmişlerdir.

Mecmûa'nın yayın politikası, bir toplumun târih içinde teşekkül etmiş hafızası mesâbesinde olan dilin, ferdî tasarruflarla toplumun malı olmaktan çıkarılmasına karşı hissî polemik yazıları ile cevap vermek yerine; dilimiz, târihimiz ve kültürümüz hakkında araştırma nitelikli yazılar yayınlarak kalıcı olan yolu tercih etmek olmuştur. 1970'li senelerde üniversite sayımızın bir elin parmaklarını aşmadığını ve üniversitelerin ilmî çalışmalarını neşrecek yayın organlarının azlığını düşünürsek, çizdiği yayın politikası ile Kubbealtı Akademi Mecmûa'sının ehemmiyeti ve vazîfesi daha iyi anlaşılacaktır. Bu dönemi mecmûanın 25 yıllık ömründe birinci safha olarak görebiliriz.

Çağımızda ve memleketimizdeki hızlı değişme temposu, mecmûamızı besleyen kalemlerin birer birer aramızdan ayrılışı elbette ki mecmûanın neşriyatına da yansımıştır. 1974 yılında Banarlı hocamızın aramızdan ayrılışından sonra İlhan Ayverdi Hanımefendi müdürlüğü devam ettirirken; yazı işleri müdürlüğünü, 1974 yılı başından 1986 yılına kadar Ayşe Özden Tahralı Hanım ve 1986'dan sonra da Sait Başer Bey devralırlar ve kendilerinden önceki örneklerde gördükleri feragat ve azimle vazîfelerini yürütürler. Ve kim bilir bundan sonra da daha kaç nasibli genç bu halkaya eklenerek kültür hayatımıza hizmet etmenin mânevî hazzını tadacaktır...

1978 senesinde Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı kurulur, bir süre sonra vakıf bünyesinde açılan dizgi merkezi ile, yayın hayatımızda tipo dizgiden bilgisayarlı dizgiye geçiş gerçekleşir ve mecmûa vakfın bir yayın organı olarak yaşamaya devam eder.

1982'lerden sonra Türkiye'deki üniversite sayısının hızlı bir artış göstermesi ve fakülteler bünyesinde fakülte dergilerinin çıkarılmaya başlaması ile mecmûa bir başka yönden daha değişmeye uğramak zorunda kalır. Dil, târih, san'at ve kültürümüzle ilgili ilmî çalışmalar, belli ölçülere göre hazırlanan ve daha çok o alanla ilgili kişilerin okudukları, sâhâsına derinlik getiren araştırmalardır. Fikir hayatımızın bu derinleşmeler yanında, yapılan araştırmaların daha rahat okunabilen makâleler ile üniversite dışına taşınmasına, yâni yaygınlaştırılmasına ihtiyaç vardır. İşte Kubbealtı Akademi Mecmûası 25 yıllık yayın hayatının ikinci devresinde, unutulmuş hatırlatmak, bilinenlerdeki reddedilenleri veya farkına varılmayanları ortaya çıkarmak, yeni görüşlere kapı açmak ve genç kalemleri daha geniş bir okuyucu kitlesi ile tanıştırmak geleneğini sürdürme gayretindedir. Ge-

lecek nesilleri bir kimlik bunalımı içinde görmek istemiyorsak, sâhip olduğumuz değer hükümlerimizi yeni bir söyleyişle onlara aktarmak, bunu yapanlara imkân sağlamak ve dolayısıyla de Türkçe'nin ilim, irfan, hikmet, fikir ve edebiyat dili olmasını desteklemek vazîfemizdir.

Başlanılan bir işte devam etmek kolay değildir, hele iş mecmûa çıkartmak ve fikir hayâtında istilâlara mâruz kalan memleketimizde belli bir çizgide kalabilmek olursa, bu hiç de kolay değildir. Ancak Kubbealtı'nı kuranlar, dâvâlarına inanan ve bunu çevrelerine aşılamaaya çalışan insanlardı. Bu husûsiyetlerini ve bu müesseseyi Türk fikir hayâtına mîras bırakmışlardır.

Bu mîrasa sâhip çıkma idrâkinde olan, düşünen, yazan ve kazanan herkesin bu müesseseye ve mecmûaya vereceği birşeyler vardır. Nitekim bugün huzurlarınızda, yazıları ile mecmûamızı destekleyen kalem sâhiplerine, reklamları ile maddî destek veren müesseselere, çeyrek asırlık vefakâr abonelerimize ve bu mecmûanın bu günlere gelmesinde emeği geçenlere burada teşekkür edebilmenin ve aramızda olmayanlara rahmet dilemenin huzûrunu yaşamaktayız.

Vakfımız, mecmûanın 1996 yılındaki dördüncü sayısını 25. yıl hâtıra sayısı olarak çıkarma kararı almış bulunmaktadır. Mecmûanın ilk sayısından bugüne kadar yazılarını neşrettiğimiz bütün kalem sâhiplerini, bizler için olduğu kadar fikir ve basın hayâtımız için de önemli ve anlamlı olan bu jübile sayımıza 30 Nisan 1996'ya kadar bizlere ulaştıracakları yazılarıyla katılmaya, destek vermeye davet ediyoruz.

Bu vesileyle, mecmûamız yanında Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı bünyesinde yürütülmekte olan konferanslara, yazılı ve sesli neşriyat faaliyetlerine, tezhip-hat-klasik Türk mûsikîsi dersleri ile sergi ve konserlere, el emeğiyle kermes çalışmalarına, burs fonumuza destek verenleri, burada isimlerini tek tek zikr etmeme imkan olmayan, ama hangi vesileyle olursa olsun müracaat edildiğinde şevk ve heyecanla çalışmaktan ve "vermek"ten kaçınmayan Kubbealtı Vakfı'nın muhterem ve aziz dostlarına teşekkür etmeyi de bir borç addetmekteyiz. Böyle bir zenginliğimiz olmasaydı acaba bütün bu faaliyetleri yürütmek mümkün olabilir miydi?

Belli aralıklarla geçmişe dönüp bakmak; ne idik ne olduk sorusundan sonra ne olmalıyız ve ne olabiliriz soruları ile kendimizi bilmemiz, tanımamız ve ufku muza yeni hedefler koymamız bakımından elbetteki faydalıdır. Kubbealtı Akademi Mecmûasının 25 yılından, müsâdenizle, çok daha geniş bir çerçeveye geçmek istiyor, "Türkiye'nin Fikir Hayâtında Son 25 Yılı ve Vakıflarımız" konusunda konuşmak üzere muhterem Aydın Bolak Beyefendiyi huzurlarınıza davet ediyorum. Kendilerine bugün bize vakit ayırdıkları ve teşrif ettikleri için teşekkürlerimi arz ediyor ve hepinizi hürmetle selamlıyorum.

"Osmanlı Belgelerinin Dili" Kitabına verilen Mükâfat Merâsiminde Yapılan Konuşmalar

**Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof.Dr. Yusuf Halaçoğlu'nun
konuşması (7 Aralık 1995-Ankara)**

.....
Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ve Bağlı Kuruluşları Ödül Yönetmeliği gereğince, her yıl bir bağlı kuruluş tarafından ödül verilmektedir.

.....
Kurumumuz bu yıl, târih alanında kaynak çalışmaları, araştırma yayınlarıyla, târih araştırmacılığı sâhâsında geliştirilen yeni metodolojik yaklaşımlarla ilgili eser verenler arasında yarışma düzenlemiştir.

Katılan eserler, alt ve üst jüriler tarafından iki aşamalı değerlendirmeye tâbi tutulmuş, jüriler eserleri metot, muhtevâ, ilim sâhâsına getirdiği yeni bilgiler bakımından değerlendirilmiş ve birincilik ödülüne Prof.Dr. Mühabat Kütükoğlu'nun **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)** adlı eserini lâyık görmüştür. Bu yıl için jürilerce 2. ve 3.lüğe lâyık eser bulunamamıştır. Dr. Ufuk Gülsoy'un *Hicaz Demiryolu*, Dr. Ali Akyıldız'ın *Tanzimat Döneminde Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform* isimli eserleri ise Teşvik Ödülü'ne lâyık görülmüştür.

Tarih Büyük Ödülü'nü kazanan Sayın Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'nun **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)** adlı âbidevî eseri, **Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı** tarafından 1994 yılında fevkalâde bir baskı ile ilim âlemine sunulmuştur. Bu eser, Sayın Kütükoğlu'nun 30 yıllık göz nûrunun ve ilmî mükteşebâtının ürünüdür. Erbâbı tarafından değeri takdir ve hakkı teslim edilmiş bu eserin böyle bir ödülle taçlandırılması da her halde kadirbilirliğin bir örneği olarak kabul edilecektir.

Kitap, sekiz bölümden meydana gelmiştir. İlk bölüm yazı malzemeleriyle, Osmanlı arşiv belgelerinde kullanılan yazıların incelenmesine ayrılmıştır. İkinci bölüm pâdişahlara âit belgelerde rastlanan tuğra ile yüksek rütbeli idârecilerin pençeleri, mühürler ve diğer belge aksamıyla ilgilidir.

Kitabın en hacimli bölümü pâdişaha ait belgelerin konu edildiği üçüncü bölümdür. Diğer bölümlerin her birinde de Osmanlı diplomatiğinin ayrı bir sâhâsına âit çok değerli bilgiler sunulmuştur.

Eserin bu özelliklerinden başka, onu kıymetlendiren diğer bir husûsiyeti de son derece orijinal ve anlamlı belge örnekleri ile desteklenmiş olmasıdır. Bu eser sâhâsında Türkiye'de ilk örnektir.

Kendilerini kutlar, ödüllerini vermek üzere.....

Vakfımız adına yapılan konuşma

.....

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfını temsilen bulunuyorum. Vakfımızın mesajını iletmek istiyorum. Müsâdenizle!.....

Türk Tarih Kurumu'nun Târih eserleri arasında açtığı yarışmada Prof. Dr. Mübahat Kütükoğlu Hanımefendi tarafından hazırlanıp, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfınca neşredilen "**Osmanlı Belgelerinin Dili**" isimli eserin birincilik kazanmasını Türk ilim ve fikir hayâtı adına memnuniyet verici buluyoruz. Bu vesileyle Türk Tarih Kurumunun Vakfımıza da plaket vermesini şükranla karşılıyoruz.

Burada Vakfımızın kurucularından Muhterem Sâmiha Ayverdi Hanımefendinin bir mükâfat töreni münâsebetiyle söylediği şu sözleri nakletmek istiyorum. "**Bence millette hakkıyla hizmet etmek her Türk evladı için mecburiyet sayılacak ölçüde mes'uliyettir. Lâkin, insanoğlu yaptığı hayrı maddî-mânevî bir kazanç değil, sırf Hak rızâsı için yapacak olursa, ancak o zaman hizmetin sâfiyetine hâlel getirmemiş olur**" diyor. Yine Vakfımızın kurucularından Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi Osmanlı mîmârîsi hakkındaki devasa cildlerinden birisi neşredildiğinde tebrikte bulunanlardan birine, "**Milletimizin eserlerini kaybolmaktan kurtarmak için yola çıkarken böyle bir tebrik ve teşekkürü düşünmemiş, beklememiştik; Gâye hizmetti. Böylesi kadirbilirlik de insanı memnun ediyor.**"

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfının temeli böyle atıldı. Bu minval üzere yeşerdi, meyve verdi. Bu yüzden Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı Osmanlı Belgelerinin Dili isimli eserin gerek neşrine karar verirken gerek neşir sırasında çekilen zorluklara, zahmetlere, sabırla katlanırken taltif edilmeyi beklemiyordu, gâyesi ilim irfân hayâtımıza hâlisâne bu eseri kazandırmaktı. Ama doğrusu böyle bir kadirşinaslık başta Vakıf başkanımız Sn. İlhan Ayverdi Hanımefendi olmak üzere hepimizi memnun etti. Bu vesile ile mevzu bahis olan eserin müellifi Prof. Dr. Mübahat Kütükoğlu Hanımefendiye böyle bir çalışmaya başkanlık eden Türk Tarih Kurum Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu Beyefendiye, jüri üyelerine, beni dinlediğiniz için sizlere, şükranlarımızı arz ederiz.

Ayşe Yıldız TOPUZ

GÖRDÜKLERİMİZ - OKUDUKLARIMIZ

Kemal Y. AREN

"DAĞLARA GİDELİM"⁽¹⁾

"Kayseri Lisesi'nde okuyorduk. Ömer'le⁽²⁾ beraber. 48/49 yılları olacak. Mektepten çıktığımızda ekseriya yolu uzatır, Erciyes'e doğru bir boy yürürdük. Bağrımızı da açardık. Dağ rüzgarları ile yansın isterdik. Rüzgâr yakar mı? Yakar!.. Hem de güneş yanığı gibidir. Cildi kayış gibi yapar."

"Evet, bağrımız dağ rüzgârları ile yansın isterdik."

- Neden ama?

"- Nedeni, gün gelecek Ortaasya'ya, Türk'ün doğduğu, sütünü emdiği anayurduna gidecektik ya!.. O günlere hazır olalım diye!.."

İçim bir hoş oldu.

Tüylerim ürperdi.

1930'larda doğan, bu helal süt emmiş gençler, siyâsî iktidârın bütün engellemelerine rağmen, milliyetçi oluyorlar ve böyle kendilerini geleceğe hazırlama şuûrunda uyanık oluyorlardı.

Onların bir yarınları vardı.

Onların yarınlarında yapacakları vardı.

Bugünden yarına hazırlanmalıydılar...

Bağlılarını dağ rüzgârlarına açarak.

.....

Can dostlarım, güzel kardeşlerim benim!..

Sizler ne güzelsiniz!..

(1) Hatırayı nakleden Em. Albay Galip Çakır Bey'dir.

(2) Uzun yıllar M.E.B. Tâlim-Terbiye Kurulu Başkanlığı görevini şerefiyle ve başarıyla yürüten Ömer Okutan Bey.

**"AH BU ÇOCUK!..
EN GÜZEL OYUNCAKLARINI HEP BÖYLE KIRAR ATAR!..
ya da
"NEDİM GÜRSEL'in ÇOCUKLUĞU"**

Pedagoglar ne derler bilmem ama halk irfânı mükemmel bir formüle bağlamış: *"Adam, yedisinde ne ise yetmişinde de odur."*

Aziz okuyucularım şimdi nakledeceğim hâtıra bunun müşahhas bir misâli:

Zannediyorum 61/62 yazı idi. Turgutlu'da öğretmenliğe başladığım senenin yaz tâtili. İstanbul'daydım ve Kocamustafapaşa'da Kızılelma caddesinde bir apartmanda oturan Nebahat Hocaları ziyârete gelmiştim.

Nebahat Hanım Turgutlu Lisesi'nde ilk dostluk kurduğum, bana o acemilik dönemimde gerçekten ablalık yapmış bir insandı. Ziyâretimin ana sebebi minnet borcunu eda etmektii.

Hoş-beşten sonra bir ara salondan çıkıp, camlı bölmeyle ayrılmış yan odaya girdi. Biraz sonra da hayli yüksek sesle bir azarlama işitildi: *"Gene mi kırdın. Bunu sana annen dün almadı mı? Yazık günah değil mi?..."* Ses kesildi. Nebahat Hanım elinde kırık bir oyuncakla yanıma geldi. Geçmiş gün, mâdenî bir tank mıydı, ya da bir şövalye miydi, hatırlamıyorum. Öyle bir şey... **"AH BU ÇOCUK! BÜTÜN OYUNCAKLARINI BİR GÜNDE KIRIP ATIYOR. Babamın adını verdikleri için de çok seviyorum. Şimdi akşama, annesine karşı onu korumak bana düşecek. İyi yapmıyorum, biliyorum, ama dayanamıyorum."**

Demek küçük canavarın adı Nedim'miş. Annesinin soyadı da elimdeki adreste Gürsel yazıyordu.

Sonradan yine Nebahat Hanım'dan öğrendiğime göre Nedim Fransa'ya gitmiş, bu arada annesini de çok üzmüş. -Sebebini bilmiyorum.- Ama sık sık, *"Ah Nedim ah, Leylâ'nın mevtine sebep olacak."* dediği hâlâ kulaklarımdadır. Acaba kadıncağızın genç yaşta vefâtında bu yaramaz oğlanın payı var mıydı? Bilemem.

Bütün bunları niye hatırladım?

27 Ekim 1995 târîhli Milliyet Gazetesi'nin *"Entellektüel Bakış"* sayfasında Nilüfer Kuyaş'ın bir söyleşisi(!) bana bunları düşündürdü.

Nedim Gürsel *"Fatih'in Romanı"*nı yazmış. Adını *"Boğazkesen/Fa-*

tih'in Romantı" koymuş. İkilemli bir anlatımı varmış ...mış, mış, mış. Fâtih'i bugüne kadar tanıdığımız hüviyetiyle değil de, müseccel Türk düşmanı 'Babinger'in tanıttığı gibi ele almış. Yâni bir güzel varlığı daha kırıp parçalamış. Demek hâlâ o çocukluk alışkanlığından kurtulamamış. Ne denir? Huydur!.. Can çıkmayınca huy çıkmazmış. Allah selâmet versin.

Bilmem ki, teyzesi Nebahat Hoca hâlâ hayatta mı? Hayatta ise acaba şimdi de onu birilerine karşı koruma vazifesini üstlenir miydi? Zirâ bildiğim kadarıyla o mâzisine düşkün, ecdâdıyla iftihar ederdi. Bir romancı fantazisi uğruna güzel varlıkların hırpalanmasına, zedelenmesine râzı olmazdı her halde.

Ve, acaba Nedim bundan sonra neyi veya neleri kırıp parçalayacak, diye düşünüyorum.

O söyleşide, sırada Yaşar Kemal'in olduğunu söylüyor. Hadi hayırlısı...

Nedim Gürsel Fâtih'in târihî imajına herhangi bir zarar veremez, aslanlara saldıran Donkişot olmaktan öteye geçemez. Ama Yaşar Kemal için aynı şeyi düşünemem. O kendini Nedim'in şerrinden korusun, derim.

"DOST DİYE DİYE!.." (3)

Ne güzel, ne sıcak, hatta sımsıcak bir eser!..

Emine İŞINSU'nun mensûreleri...

Dost'unun şânında rûhuna dolan, ilâhî olduğunu kelimelerin seçilişindeki mükemmellikten sezdiğimiz ilhamlarını kaydetmiş.

Mübârek olsun...

Ne güzel bir nasip!..

.....

Bir defa başladınız mı elinizden bırakamıyorsunuz. Halbuki soluklanarak bölüm bölüm okumak çok daha güzel olurdu. Ama yazar bırakmıyor ki... Kendisi o ilâhî ökseye yapışmış, soluksuz gidiyor ve sizi de peşine takıp sürüklüyor. Güzel bir serencâm...

(3) "*Dost Diye Diye*" Emine İşinsu. Ötüken Yayınevi. İst. 1995, s.51

Şu satırları beraber okuyalım mı?...

"Gözün zekâtı, başkalarının ayıbını görmemektir." buyurmuş Ken'an Rifâî...

"Bunun farkında mıyız, hiç aklımıza geldi mi, bize lûtfedilen uzuvların şükrünü edâ etmek? Yoksa pek olağan haklarımız mı sayarız tümünü? Neden, hangi hakla?..."

"İnce düzen ağında, incecik nasip bağları ile bağlanmışız birbirimize; hizmet vazife... hak, elbette hak, kendimizinki kadar diğerlerine de. Benden sana, senden ona, ondan bana bir kutlu ağıdır bu, temelinde sevgi, saygı olsa gerektir... hayırla konuşabilmemiz için."

.....

"Her oluştta bir hayır, her işte bir nasip arayanlara ne mutlu, bir kutlu teslimiyet ki, aslâ tembellik değil, çalışarak ve ümidederek... duayı eksik etmeden."

İşte size 1950'lerde doğanlardan bir başkası.

Elbette nasip mes'elesi bu! Kimi Dost Diye Diye, çağırır gezer, kimi sevdiklerini kırar atar. Kimi de göğsünü dağ rüzgârlarına açar, yarın nasıl olsa Altay Dağları'nın rüzgârlarını göğüsleyeceğim diye.

Elbette nasip mes'elesi!..

Başka ne olabilir?...

KUBBEALTI AKADEMİSİ KÜLTÜR VE SAN'AT VAKFI

1996

AKADEMİK TOPLANTILARI

1. DEVRE

"Dünyâ Gündeminde TÜRKİYE"

05 Ocak 1996 - Cuma Saat: 18.00

Konu : Hristiyanlığın İslâm'a Bakışı

Konuşmacı : Prof. Dr. Ömer Faruk HARMAN
M.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğr. Üyesi

12 Ocak 1996 - Cuma Saat: 18.00

Konu : Rusya Federasyonundaki Azınlık
Cumhuriyetleri ve Gelecekleri

Konuşmacı : Prof. Dr. Nâdir DEVLET
M.Ü. Fen-Ed. Fak. Öğr. Üyesi

19 Ocak 1996 - Cuma Saat: 18.00

Konu : Azerbaycan'ın Bağımsızlık Mücadelesi

Konuşmacı : Abbas Abdullah HACALOĞLU
Azerbaycan Konsolosu

2. DEVRE

08 Mart 1996 - 26 Nisan 1996

08 Mart 1996 - Cuma Saat: 18.00

Konu : Türkiye-Avrupa İlişkileri ve Gümrük Birliği

Konuşmacı : Prof. Dr. Erol MANİSALI

* * *

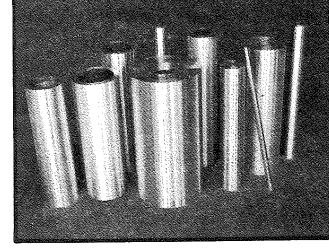
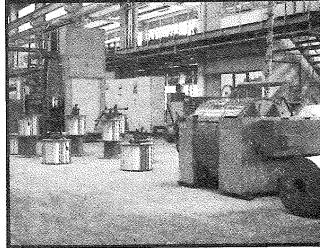
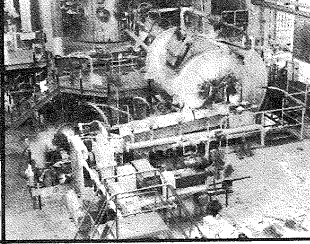
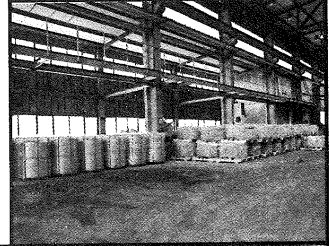
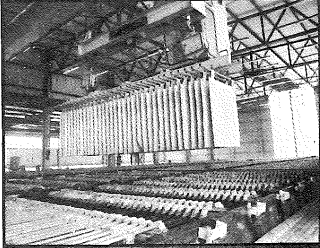
Yer: Kara Mustafa Paşa Medresesi Yeniçeriler Cad. No. 43 Çarşıkapı-İST.

Tel: (0 212) 516 63 87

sarkuysan

ELEKTROLİTİK BAKIR SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.

ELECTROLYTIC COPPER PRODUCTS

- Cathode,
- Copper Rod, (ETP & OFHC)
- Silver Bearing Copper Rod,
- Plain Wire,
- Tin Coated Wire,
- Multi Wire,
- Bunched and Bunched Stranded Conductor
- Flat Wire,
- Paper insulated Flat and Round Wire,
- Special Profile and Shape Rod.
- Bronze and Brass (for bearings)
by Centrifugal Casting

ELEKTROLİTİK BAKIR ÜRÜNLER

- Katot,
- Çubuk (ETP ve OFHC)
- Gümüş Alaşımlı Bakır Çubuk
- Çıplak Tel
- Kalay Kaplı Tel
- Çok Telli
- Demet ve Bükümlü Tel
- Yassı Tel
- Kağıt İzoleli Yassı ve Yuvarlak Tel
- Özel Profil ve Şekilli Çubuk
- Yataklık Bronz ve Pirinç
(Santrifüj Döküm Tekniğiyle Üretilmiş)

Sarkuysan İş Merkezi, Şişhane Meydanı, Okçumusa Cad. No: 1 80020 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (212) 252 60 00 (20 Hat) Fax: (212) 251 23 04 - 245 69 82 Telex: 25293 Saku tr. - 24311 Sakr tr.

Altın Çini

ALTIN ÇİNİ

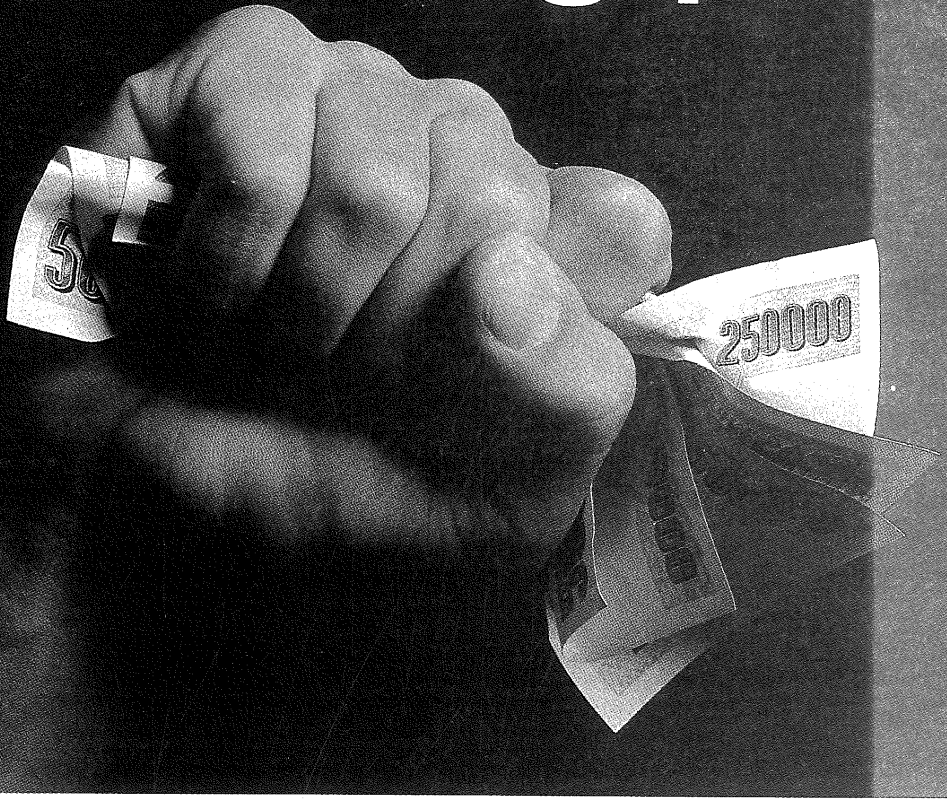
KÜTAHYA-TÜRKİYE

Sebilerenler Cad. Karamalığıl Apt.

Zemin Kat No: 36 Kütahya

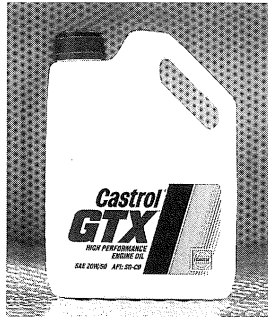
Tel: (274) 216 24 12 - 216 35 60

Devir değişti!

şimdi devir hesap devri. Artık hesabınızı iyi bilmek, harcadığınız paranın karşılığını fazlasıyla almak zorundasınız. Artık aracınızı korumak için, ihtiyacınıza en uygun, en gelişmiş ürünü seçmek zorundasınız. Bugün Türkiye'de milyonlarca kişi, aracının yağlama periyodunu gün geçtikçe uzatan, en akılcı harcamayla en yüksek verimi sağlayan bir motor yağı kullanıyor... Castrol kullanıyor.

Castrol, bugün de bütün motorların yıpranma paylarını sıfırlamaya kararlı!

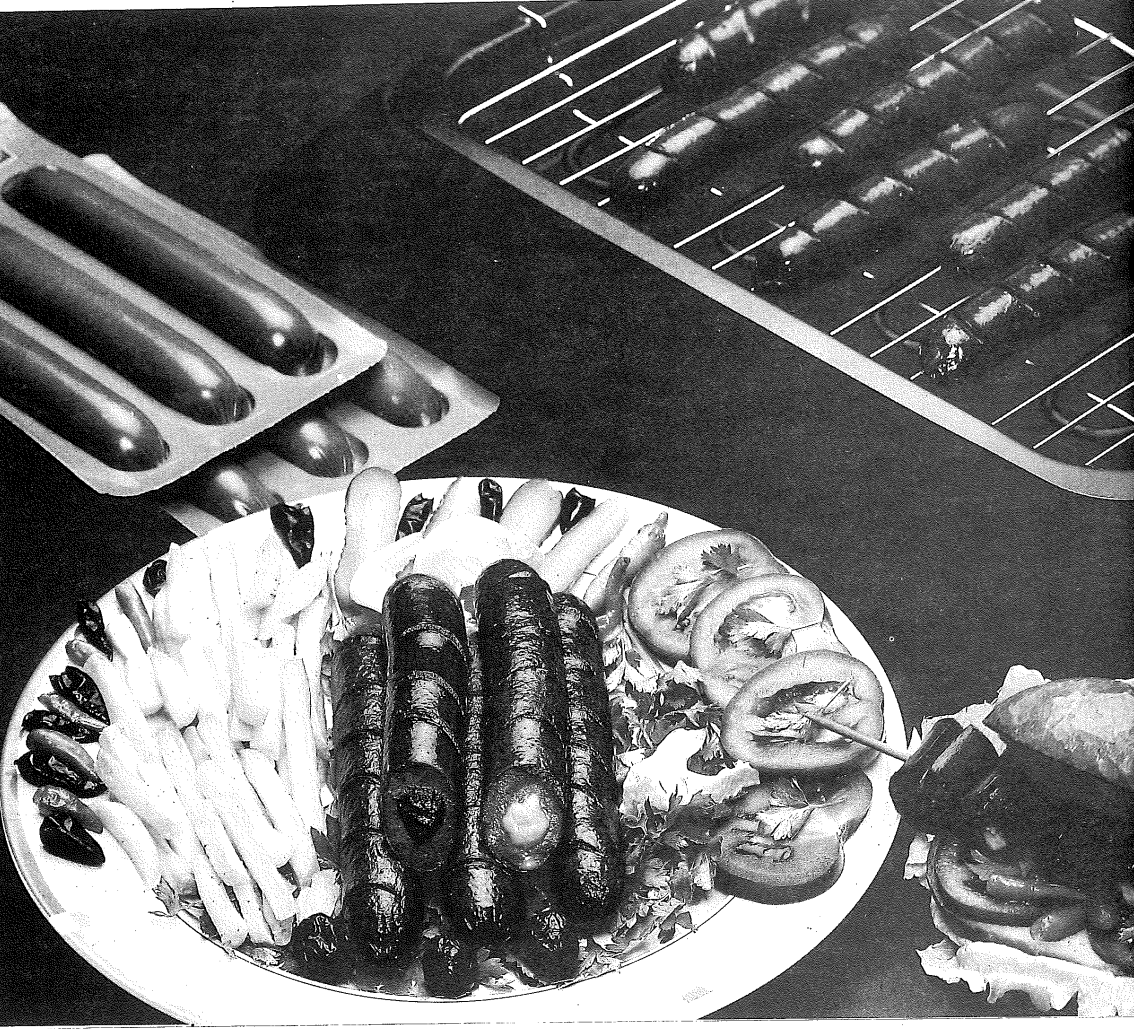

Ya siz?.. Çıkma yağla motorunuzu aldatmaya, yağlama periyodunuzu alt-üst etmeye, filtreyi ve bujileri karartmaya kalkışıyor musunuz? Aracından ve motorundan en akılcı harcamayla en yüksek verimi almak isteyen tüm Castrol'cüler gibi: Hayır... değil mi? Evet,

devir değişti... Mükemmel motor yağının adı hiç değişmedi.

Castrol'le motorlar daima "0" km.

Beşler'den yepyeni bir sosıs... Beşler Karnaval

Beşler damak zevkinize yepyeni bir
lezzet armağan ediyor: Karnaval...

Türkiye'de ilk kez çift dolum tekniğiyle
hazırlanan iki ayrı lezzet; Özel Soslu
ve Kaşarpeyniri katkılı sosisler.

"Yenince Beşler yenir."

NE OLUR NE OLMAZ ŞEMSIYENİZİ YANINIZA ALIN...

Türkiye'nin sigorta konusundaki
en büyük beklentisinin yegane
cevabı: **UNIVERSAL ŞEMSIYE**

bürokrasiye karşı avantajları,
tek kalemde.

Şemsiyeniz bizde.

SİGORTASI. İşyeri ve aileye yakın
tüm riskleri gözeterek
çok kapsamlı iki ürün hazırladık:

"Aile Şemsiye" ve "İşyeri Şemsiye"

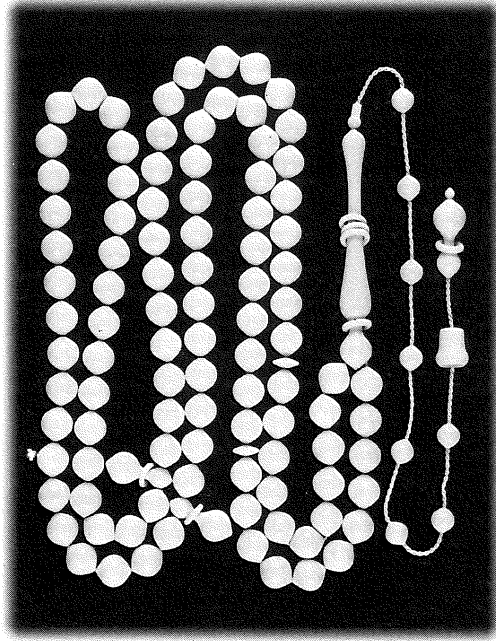
Sigortası Poliçeleri. Tek poliçenin
zamana, enflasyona ve

“DUA TANELERİ” TESPİH SERGİSİ

18 OCAK - 25 ŞUBAT 1996

YAPI KREDİ
KÜLTÜR
MERKEZİ

Yapi Kredi Vedat Nedim Tör Müzesi

İstiklâl Caddesi 285 Beyoğlu 80050 İstanbul Telefon: (0212) 245 20 41 - 252 47 00/259 Faks: (0212) 251 07 04
Pazar hariç her gün saat 10.00 - 17.00 arası açıktır.

YAPI KREDİ